

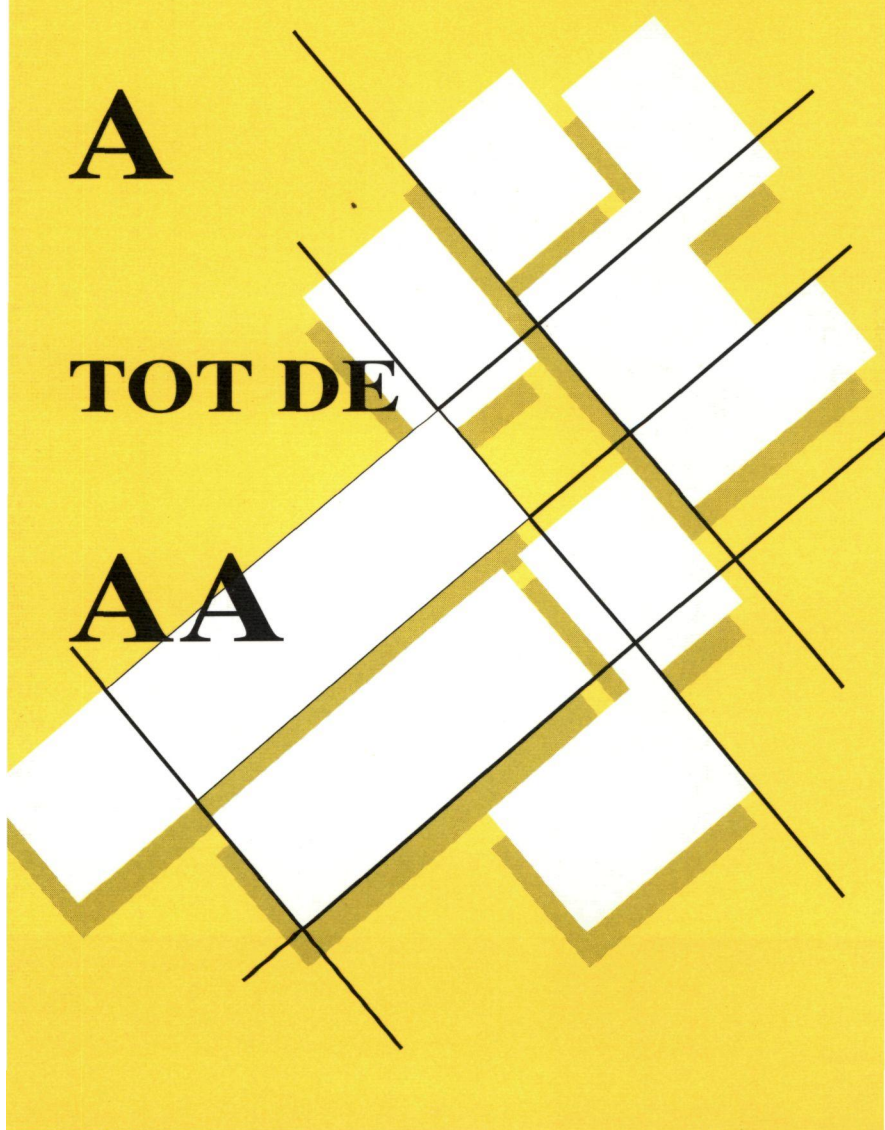
HET DIALECTENBOEK 2

VAN DE

A

TOT DE

AA

Op papier leek dialect geen toekomst meer beschoren; het was hooguit nog bij vaste afnemers van regionale bundels in trek. Tot de Stichting Nederlandse Dialecten een schrijfwedstrijd organiseerde voor het hele Nederlandse taalgebied, van de A in Groningen tot de Aa in Frans-Vlaanderen. Uit 300 inzendingen kozen regionale jury's 36 bijdragen die in 'Van de A tot de Aa' afgedrukt zijn.

In deze bundel wordt verder ingegaan op de plaats en de functie van de dialecten, in het bijzonder met betrekking tot het literaire aspect.

Evenals in de eerste publikatie 'Kroesels op de bozzem' is een bijgewerkt overzicht opgenomen van bronnen en adressen voor geïnteresseerden in dialectonderzoek en -literatuur.

HET DIALECTENBOEK 2

VAN DE A TOT DE AA

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Dialectenboek

Het dialectenboek. - Waalre: Stichting Nederlandse Dialecten. -III.
2: Van de A tot de Aa / onder red. van H.H.A. van de Wijngaard,
A.H.P.J. Dams en A.H.G. Schaars.

Met lit. opg.

ISBN 90-73869-02-1

Trefw.: Nederlandse dialecten; opstellen / Vlaamse dialecten; opstellen.

HET DIALECTENBOEK 2

VAN DE A TOT DE AA

onder redactie van
H.H.A. van de Wijngaard, A.H.P.J. Dams en A.H.G. Schaars

UITGEGEVEN DOOR DE STICHTING
NEDERLANDSE DIALECTEN
WAALRE 1993

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	7
Dorpstaal als wereldtaal <i>H.W.M. van Run</i>	9
Van dialect naar A.A.N. <i>J. Stroop</i>	17
Ba, vrient, wat tael es datte <i>W.A.M. de Moor</i>	28
Verhalen en gedichten in dialect	45
Inleiding	45
Lijst van juryleden	46
Groningen	47
Haarst <i>A. van Hoorn</i>	48
Dien keerze <i>J. Brouwer</i>	49
De vraauw <i>G. v.d. Veen</i>	50
Friesland	54
Negen en negentig jaren <i>D. Zwart</i>	57
Apen <i>L. Leistra</i>	58
Apparaten <i>A. Koopmans</i>	60
Drenthe	64
Be careful, Ian <i>J. Veenstra</i>	66
Eppe en Alie <i>Jans Pol</i>	71
Weer locht <i>G. Stout</i>	74
Overijssel	77
Ne bujje <i>Th. Vossebeld</i>	78
Old <i>J. Bakker-Rietman</i>	79
Toekomst <i>G.J. Kraa</i>	80
Gelderland	83
De olde schoppe <i>G.J. Uwland</i>	84
Herinnering <i>J. Hendriksen-Lenselink</i>	86
Lucie <i>J.G. Boschloo</i>	87

Noord-Holland	90
Kloin durp <i>S.M. de Haan</i>	90
Voor 't lest <i>I. Broekhuizen-Slot</i>	91
Skeipe telle <i>K. Chattelon</i>	92
Zuid-Holland	94
De wèèrld <i>P. Verhagen</i>	95
Keinderslot <i>M.A. Dreel</i>	97
Vissers van niks <i>W. de Leeuwèrk</i>	98
Zeeland	101
Donja <i>M.E. Roelse</i>	102
Kampêère <i>A. Leydekkers</i>	106
Tremme'ie speele <i>A.H. Tanis</i>	110
Noord-Brabant	113
Durske <i>H.E. van der Aa</i>	114
Knikkertied <i>J. Hermens-Daverveld</i>	115
Ossetong <i>C. Swanenberg</i>	117
Limburg	120
De Maas <i>J. Steutelings</i>	120
Gooi wat in mijn schoentje <i>W. Kuipers</i>	123
Vergaefs <i>F. Criens</i>	124
Oost- en West-Vlaanderen	125
Naar den doolhof van Neuville <i>Maria Deleye</i>	125
Moedertje <i>André Sercu</i>	130
Smuik <i>Danny Lamarcq</i>	132
Antwerpen en Brabant	135
De Neejgus <i>M. Kocken</i>	135
De lie dui de leefde verblind <i>R. Doms</i>	137
Een dagske boa de Boèmse kwoajoenges <i>M. van Aken</i>	141
Wegwijzer <i>H. van de Wijngaard</i>	144

VOORWOORD

Toen het eerste boek door de Stichting Nederlandse Dialecten werd uitgebracht, stond er op de rug niet alleen de titel: *Kroesels op de Bozzem*, maar ook de veelbelovende aanduiding 'SND1'. Er was op dat moment nog geen enkel zicht op iets dat op reeksvorming zou kunnen duiden, maar het optimisme dat uit de serie-aanduiding sprak is nu terecht gebleken: het nu voorliggende boek kan naast SND1 worden gezet.

Dit boek bestaat uit drie delen. Het eerste deel bevat bijdragen van de drie inleiders van de Tweede Dialectendag die op 20 maart 1993 is gehouden. Jan Stroop buigt zich over de situatie van de Nederlandse dialecten in de laatste paar decennia waarin deze dialecten aan de ene kant in de verdrukking zijn gekomen door het opkomen van de media en het onderwijs, maar waarin aan de andere kant de status van het dialect weer gestegen is. Herman van Run verhaalt over zijn dialect dat hem eigenlijk nooit verlaten heeft, maar dat hij toch, met de erbij behorende wereld, in de loop van de tijd is kwijt geraakt. De bijdrage van WAM de Moor gaat over de soms wat moeizame relatie die de literatuur en het dialect met elkaar hebben en over de verschillende rollen die dialect in de literatuur heeft gespeeld. Dit stuk vormt de overgang naar het tweede deel van deze bundel. Hierin zijn de verhalen en gedichten in dialect opgenomen die als beste zijn beoordeeld in een schrijfwedstrijd. De samenstellers van het boek hebben hun best gedaan de bijdragen zo van uitleg te voorzien, dat voor begrip van deze literatuur dialectgrenzen geen rol meer spelen. Dit laatste maakt de geboden verzameling tot een bijna unieke in het Nederlandse en Friese taalgebied. Want het is al meer dan honderd jaar geleden dat een dergelijke verzameling dialectliteratuur verscheen. In 1882 publiceerden J. en L. Leopold hun driedelige bloemlezing *Van de Schelde tot de Weichsel: Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht*. De titel Van de A tot de AA is zowel een verwijzing naar hun boek als naar het gebied waaruit de bijdragen voor deze bundel afkomstig zijn: het noorden van Nederland waar men in de provincie Groningen verschillende stromen met de benaming A kent tot het van oorsprong Nederlandstalige gebied in Noord-Frankrijk dat wordt doorkruist door het riviertje de Aa. Regionaal worden er regelmatig bundels met dialectverhalen en -gedichten gepubliceerd voor een tamelijk groot en trouw lezerspubliek, maar een groter bereik heeft dat werk niet, en zo is het ook niet bedoeld. Het is aan de lezer om te bepalen of met de hier gekozen opzet de grenzen wel overschreden worden.

Het laatste deel van het boek is niet zozeer om te lezen als wel om

opgeslagen te worden wanneer men op zoek is naar informatie over dialecten in Nederland en België. Deze wegwijzer bevat nuttige adressen en publicaties op dit gebied.

Het bestuur van de Stichting Nederlandse Dialecten is dankbaar voor het vele werk dat verricht is om deze publikatie te kunnen laten verschijnen. Ook zijn wij de Stichting voor Publieksvoorlichting over Wetenschap en Techniek (PWT), de Provincie Noord-Brabant en het Ministerie van WVC erkentelijk voor de financiële ondersteuning bij de organisatie van de Tweede Nederlandse Dialectendag en de publikatie van dit boek.

Kees de Bot
Voorzitter Stichting Nederlandse Dialecten

Dorpstaal als wereldtaal

Mijn vader had in enig oorlogsjaar een lapje stof naar Gertje S., kleermaker te Boven-Leeuwen, gebracht om er een pak van te laten maken. Dan en dan zou het klaar zijn. Maar dan en dan was het niet klaar. En dan en dan ook niet. Want: ziek geweest, rouwkleren tussendoor gekomen en weer ziek geweest. En telkens fietste mijn vader vergeefs vanuit zijn woonplaats Horssen naar Boven-Leeuwen - ongeveer vijftien kilometer, het stuk voorbij Puiflijk over een winderige Waaldijk. Toen mijn vader, aangemoedigd door een zoveelste belofte, er weer eens aan dreigde te komen, schreef Gertje S. een briefkaart met de volgende tekst: "Moet dinsdag naar de dokter en word volgende week afge maakt."

Of dit voorval iets te maken heeft met het onderwerp van mijn inleiding moet ik, nu ik het vertel, ook nog zelf ondervinden, maar ik wil het u in geen geval onthouden. Want zelden zal geserreerdheid van taalgebruik tot zo'n dodelijke kortsluiting hebben geleid. En ik wil er nog bijvertellen dat de letterlijke boodschap van de briefkaart mijn vader waarschijnlijk niet onwelkom in de oren heeft geklonken, want hij koesterde een aanzienlijke sympathie voor de echtgenote van Gertje S. omdat zij er in de kleermakerij zo statig bij kon staan, met haar lichtende ogen superieur voorbijziend aan kleinigheden als de constant onopgeruimde ashoop vóór de salamanderkachel.

Mogelijk duidt de formulering van de briefkaart erop dat dialect alleen een spreektaal is, geen schrijftaal. De dialectspreker die gaat schrijven moet zich in een vreemde taal uitdrukken en doet dat met de hulpeloosheid waarmee de gemiddelde Turkse groentewinkelier zijn Nederlandse klanten te woord staat.

De directe aanleiding voor mijn branche-vreemde optreden op deze Dialectendag is hierin gelegen dat Kees Fens mij eens heeft horen zeggen dat het mij verdroot met vrijwel niemand meer mijn dialect te kunnen spreken. Het leek hem goed dat ik daar vandaag iets meer over zou vertellen. Ofschoon over welk verdriet dan ook minstens drie kwartier te vertellen valt, zal ik het in het mij toegemeten half uur niet in de eerste plaats daarover hebben maar voornamelijk over wat het dialect van mijn jeugd voor mij betekend heeft en hoe het nog altijd als een nauw bedijkte stroom door mijn bewustzijn loopt.

Het dialect van mijn jeugd, zeg ik nu. Maar als iemand mij toen had gezegd dat ik dialect sprak en dat dat een taal was, zou ik niet geweten

hebben waar men het over had. Ik 'sprak' trouwens niet, niemand 'sprak', iedereen praatte. Wanneer kom je eens praten vroegen ze - maar dan in het dialect - aan iemand die werd uitgenodigd te komen buurten. Praten was iets zeggen, vragen of antwoorden over te veel droogte of te veel regen, over de schielijke dood van deze of gene, over het besmettelijke mond- en klauwzeer, over de nieuwe fiets van de kapelaan, over dat 't tijd werd om aardappels te poten of te rooien, over de pas geteerde staldeuren van de boerderij op 't Hoog en over de eigen achterdeur die godvergèmes klemde. Praten was niet een taal spreken, praten was niet meer dan niet zwijgen, niet zozeer zwijgen dat er reden was te vragen: is er soms iets? Aangename afwezigheid van sterke bewustheid hoort, denk ik, tot het wezen van dialect, zoals er aan de andere kant soorten taal bestaan die gedragen worden door juist een hoge graad van bewustheid. Luister naar I.A. Diepenhorst of staatssecretaris Kosto.

Omdat ik in 1930 naar een kostschool ging, moest ik op de lagere school Nederlands bijspijkeren en bij een oud-schoolhoofd een beetje Frans leren. Nederlands, dat bleek een *taal* te zijn, een taal met een ontwarbare structuur en benoembare woordsoorten. 'Redekundige ontleding', 'naamwoorden', en 'voorzetsels' waren termen die vielen. Mijn boekje had een groene stijve kaft en was heel dun. En als de meester broederlijk naast me in de schoolbank ging zitten, schoon en reukloos in zijn glad kamgaren pak, met dat inwijdende boekje tussen ons in, viel er een nauwelijks te dragen geluk over me heen. Ik leerde taal doorzien, zinnen bouwen en uit elkaar halen. Maar buiten op de speelplaats en thuis had ik met die taal niets meer te maken.

Tussen het dialect en de spraakkunst bleek in die tijd een tussengebied te liggen: de manier van praten van de onderwijzers, de pastoor en de kapelaan en de protestantse meneer die in het mooie huis bij de kerk woonde. Zij gebruikten geen meewerkende voorwerpen of aanvoegende wijzen en waren makkelijk te begrijpen maar spraken een opgepoetste taal. Klanken werden ontdaan van hun dorpsheid en woorden werden in bedacht verband neergelegd in wat langere zinnen. Dat was de taal waarin de pastoor preekte, de burgemeester op koninginnedag zijn toespraak hield en juffrouw De Zwart de kinderen op de speelplaats tot de orde riep. Een vreemde taal was het niet, alleen maar een zondagse waar het daagse praten nog altijd doorheen schemerde.

Maar totaal vreemd, vijandig vreemd, was het Frans uit de grammair van Dubois - welke naam mijn vader niet kon uitspreken; hij zei òf 'Duba' òf Duwa'; een ontroerend onvermogen waarmee hij mijn blijvende sympathie verwierf. Frans was bijna geen taal meer. Het grensde aan algebra, waaraan je eveneens niet kon zien wat het betekende. Dat gold nog sterker voor het misdienaarslatijn uit diezelfde tijd. Het lange 'Confiteor' en het onuitsprekelijke 'Suscipiat Dominus sacrifici-

um de manibus tuis...' reeksen arcane klanken die maar één betekenis hadden: opluchting nadat ze zonder haperen waren uitgesproken.

Kortom, Frans en Latijn ver en vreemd, maar de taal van de Nederlandse spraakkunst, hoewel anders dan het dagelijkse gepraat van thuis en van op straat, sympathiek en begerenswaardig, immers nabij en doorzichtig welgeschapen.

Eenmaal op kostschool moest ik uitsluitend Nederlands praten. Standaardtaal noemen ze dat tegenwoordig, geloof ik, of ABN - of is daar een subtiel onderscheid tussen; in zo'n terminologische kwestie voel ik me in uw gezelschap op glad ijs. Standaardtaal bestaat in feite niet als een eenvormigheid of eenderluidendheid, zo weet ik onderhand, maar bij het toelatingsexamen voor die school vond ik dat alle jongens eender spracten. Ik hoorde geen verschillen, zomin als ik duidelijke verschillen tussen hun kleren en koppen zag. Van een van de kleineren kwam ik al gauw de voornaam te weten, maar even later sprak ik een andere kleine ermee aan. Een seconde later besepte ik de vergissing en ging trillend door de grond. Ook de paters in hun witte habijten - ik heb het over het dominicanercollege in Neerbos bij Nijmegen - waren klonen van elkaar: algemene standaardvaders.

Behalve in een andere taal was ik terecht gekomen in een andere wereld waarin ik nog geen detailverschillen onderscheidde. De oude wereld heette dorp en de daar heersende oude taal, die nu ook een taal bleek te zijn, heette dialect. En van meet af aan was één ding zeker: de oude wereld was minderwaardig aan de nieuwe en moest dus worden verdonkeremaand. Alles wat aan de oude wereld, de onderliggende wereld, herinnerde was beschamend. Mijn vader stuurde brieven in blauwgrijze enveloppen omdat die goedkoop waren; de ouders van de andere jongens gebruikten witte enveloppen omdat ze die blauwgrijze niet eens kenden. Telkens als pater prefect me een discriminatoir gekleurde enveloppe aanreikte, kleurden mijn wangen. Maar erger was het verraad van de taal. Toen ik eens tijdens een les een beurt kreeg en het woord 'voeren' moest gebruiken in de betekenis van dieren te eten geven, zei ik 'voeieren'. In de scheiding tussen de boven-taal van mijn opleiding en de ondertaal van mijn dorp opende zich een luik en ik viel erin.

In die tijd had ik er nog geen flauw besef van dat dialect over ruimer en rijker uitdrukkingsmogelijkheden kan beschikken dan de standaardtaal. Sinds kort ben ik mij er weer van bewust dat in mijn dialect voor 'lopen' naar gelang van de manier waarop men dat doet tekenende varianten bestaan die de standaardtaal niet kent. Ik noem alleen: 'wôien', 'stûkeren', 'kûtten' en 'watselen'. Wôien deed wijlen Joop den Uyl als hij op een partijraadsvergadering naar de kathedre ging;

stükken doet iemand uit Overveen die u niet kent; kütten doet Brigit Kaandorp van de ene kant van het toneel naar de andere kant; en watselen doet mijn jongste kleinkind. En nooit zal enig Nederlands woord ook maar bij benadering de gevoelswaarde kunnen krijgen van het woord dat in mijn dialect bestaat voor een struis en potig maar wat onhandig vrouwspersoon: 'holstaender'. Tot overmaat van betekenisvolheid had dat woord blijkens het daarbij gebruikelijke lidwoord 'unnen' het mannelijke genus, iets dat evenzeer moet worden geprezen als de huidige Nederlandse domheid om woordvormen als 'doctorendus' en 'kunstcriticus' ook voor vrouwen te gebruiken, moet worden gelaakt.

Toen ik rechten studeerde had ik er merkwaardigerwijs weinig moeite mee de typisch juridische taal te volgen en na te volgen. Vooral de in het Latijn gestelde adagia klonken me als muziek in de oren; ik heb ze zozeer onthouden dat ik onlangs een vakman voor een fout kon behoeven toen ik, een manuscript van hem lezend, bemerkte dat hij twee adagia (te weten 'audi et alteram partem' en 'audiatur et altera pars') contamineerde tot 'audiatur et alteram partem'. Als u in het vertellen van dit voorval ijdelheid hoort doorklinken, hoort u het goed.

Dat een zo ver van mijn dialect liggende taal als de juridische voor mij redelijk toegankelijk was komt, denk ik, doordat zij met haar mescherp rationalisme tot een zodanig andere wereld hoorde dat daarin geen geluiden van mijn moedertaal storend bleven rondzingen. Maar ik moet er eerlijk bij zeggen dat ik passages uit het oud-vaderlands recht die niet in een juridisch taaleigen maar in poëtische verteltrant waren gesteld en waarin vaders onder eiken werden begraven, 'jan-kensmooi' vond, om een term van Daan van der Vat te gebruiken.

De essentie van mijn intussen gegroeide tweetaligheid was en is, dunkt me, dat die talen in mijn denken en praten strikt gescheiden naast elkaar bestonden en bestaan. Er staat een hoog zicht- en geluidsscherp tusschen. Ik ben op de ene of de andere weg, nooit op de tussensstrook. Wat weer niet wil zeggen dat er soms geen geluiden overwaaien, dat ik geen last zou hebben van het vinden van een dialectwoord wanneer ik een ABN-woord zoek en omgekeerd. De enige fatsoenlijke manier om dialect te spreken c.q. te onthouden en daarnaast in de dagelijkse praktijk het ABN te hanteren is en blijft, volgens mijn ervaring, telkens met lijf en ziel in het andere te treden. De rollen zijn anders, de teksten, de coulissen, de geur en het licht. Eigenlijk moet je je er ook voor omkleden en zeker je houding veranderen, je neus anders ophalen of helemaal niet ophalen, je gezicht onder controle houden of juist alle plooiën en trekkingen hun gang laten gaan.

Als kind vond ik het al belachelijk wanneer mededorpelingen Nederlandse woorden in hun dagelijkse taal lieten vallen. Even belachelijk als wanneer stadslui in een joviale poging zich bij de streektaal van hun buitenhuisje aan te passen 'moeders' gaan zeggen wanneer ze 'moeder' bedoelen. Dikwijls is dat ook nog de verkeerde woordvorm, namelijk wanneer ze moeders misbruiken als onderwerp van een zin, terwijl geen Brabander dat zal doen, omdat zijn taalgevoel dan een eerste naamval zonder 's' voorschrijft. Als u daar wat mooie in azijn gemarineerde opmerkingen over wilt lezen kunt u terecht bij Cornelis Verhoeven in de slotparagraaf van zijn boek 'Herinneringen aan mijn moedertaal'.

De ongewone hilariteit die destijds in het dorp waar ik vandaan kom doorbrak zo vaak iemand even Nederlands ging praten, behoeft afzonderlijke aandacht. Er gingen toen nogal wat meisjes in de stad werken, in een huishouding. 'Gaan dienen' heette dat. Als ze op een vrije dag thuis waren, brachten ze soms stadse woorden uit, uit onhandigheid of uit aanstellerij. De wrede omstanders wikkelden hun misprijzen of plaatsvervangende schaamte dan steevast in een slappe lach die ze onvermoebaar herhaalden bij het doorvertellen van het voorval. En nog zullen er mensen in mijn dorp rondlopen die precies weten wat vrouw De Man zei toen een stadse vrijer van een van haar stads wordende dochters op bezoek kwam en zij hem over de boerderij rondleidde. "Hier staan de kippetjes" zei ze "en hier staat 't paardje". De spotters hebben de verkleining van de namen waarschijnlijk verzonnen om nog meer afstand te scheppen met wat ze had moeten zeggen: "Hier hedde de kiepe en doar stit 't perd".

En van mijn vader herinner ik mij dat hij, als hij goeie zin had - en dat was zeker het geval wanneer hij op oudejaarsavond hielp bij het olie-bollen bakken - een verzoek om een vork telkens luidop associeerde met het stereotiep "Dien, haal Arie een vork". Een objet trouvé dat hij ook in de loop van het jaar bij passende gelegenheden te berde bracht. Qua inhoud volslagen onbeduidend en toen al tientallen jaren oud, maar dwangmatig in het geheugen blijven hangen en bijna dwangmatig telkens herhaald. De herkomst ervan heb ik wel eens gehoord, maar ik weet ze nu niet meer. Ik weet alleen dat de enige reden van onsterfelijkheid gelegen was in die potsierlijke glans van correct Nederlands.

Dit alles geschiedde in een tijd waarin mijn klasgenoot Jan Romijnders een op school geschreven oefenbrief als volgt in correct Nederlands adresseerde: Aan Dien Romijnders, meid, Druten. Daarover heeft terecht niemand gelachen, want het adres was volledig: naam, beroep en plaats. Dan wist de post het wel.

Maar belachelijk was het weer wel, dat mijn broer Piet eens in het overzetbootje van het Batenburgse veer in aanwezigheid van de bui-

tendorpse veerman en nog onder de invloed van gedurende een heel trimester op kostschool Nederlands te hebben gesproken, op de vraag van mijn vader waar hij zijn laatste krentebol had gelaten antwoordde: "In m'n tes". Erger had niet gekund. Piet begin twee fouten tegelijk. Hij sprak een soort stads in een dorps overzetbootje en gebruikte een woord dat nergens bestond. Hij bedoelde - in ABN gezegd - : in mijn zak, jaszak of broekzak, waarvoor ons dialect de benaming 'taes' had, maar in plaats van dat woord gewoon te gebruiken en naar behoren uit te spreken gaf hij het een komieke stadse klank. Piet is nu 75 en werkt in de binnenlanden van Zaïre, maar mocht u hem daar na een vliegongeluk tegenkomen en vragen of hij toevallig een stukje verbandgaas in zijn tes heeft, dan zal hij een kleur krijgen en u lachend begrijpen.

Fatsoen, esthetisch gevoel en ten diepste gevoel van eigenwaarde vergden dat je het dialect zuiver hanteerde, zonder invlechting van stadse termen. Wie om de een of andere reden ABN moest spreken diende dat te doen op een passende tijd en in een passende omgeving, maar dan - zeg ik er nu bij - eveneens zuiver en zonder met één voet in het akkerland te blijven steken. Maar dat je aan iemands tongval kunt horen waar hij of zij vermoedelijk vandaan komt, verdient - zeg ik er nu ook nog bij - eerder goedkeuring dan afkeuring, ook al hoef je het natuurlijk niet zo bont te maken als minister Alders of Christ Titulaar. Het Nederlands van hoorbare Friezen, Groningers, Tukkers of Achterhoekers klinkt in mijn ouder wordende oren het helderst; en dan denk ik zowel aan Jeltje van Nieuwenhoven als aan Mateman maar vooral aan de beide Zijlstra's, zowel Rinze als Jelle, want aan die laatste twee denk ik het liefst.

Terloops veronderstelde ik al dat dialect uitsluitend een spreektaal is. Intussen weet ik het zeker: dialect *schrijven* is onmogelijk. Je kunt je inspannen door allerlei accenten en rare klinkerverbindingen op papier te zetten, maar niemand kan er een ondubbelzinnig teken in zien om zijn stem, tong, keel in een bepaalde stand te zetten. Die speciale lettertekens missen een algemeen herkenbare fonetische verwijzing. Het hoogste dat je kunt bereiken is dat de standaardtaalspreker onnatuurlijke geluiden gaat uitstoten en dat de dialectspreker, die het al moeilijk genoeg heeft doordat hij iets geschreven moet uitspreken, daarenboven hinder ondervindt van die rare dubbele klinkers, hoedjes en trema's.

Johan van Os, een streekgenoot van mij, die de wereld een onschatbare dienst bewezen heeft door een woordenboek van het Maas en Waalse regiodialect samen te stellen, heeft in dezelfde uitgave een aantal korte verhalen gepubliceerd. Ik moet tot mijn spijt zeggen ze eigenlijk niet te kunnen lezen. Maar hoe graag zou ik ze *horen*. Door

hem zelf verteld. Dan zou ik tevens kunnen horen hoe grof of hoe subtiel zijn tongval verschilt van die van mijn dorp, want zijn dorp ligt wel vijf kilometer van het mijne vandaan.

Het valt mij hierbij in hoe een merkwaardig soort xenofobe kleingeestigheid ons vroeger deed krimpen van de lach wanneer we iemand uit Puiflijk of Atforst een woord anders hoorden uitspreken dan de duizend inwoners van het eigen dorp het deden. Een jas was bij ons 'unne jaes', maar in Druten zeiden ze 'jâes'. Dat was dus om te lachen. Die Drutensen waren trouwens toch rare mensen. En dat kon je aan zoiets horen.

Maar hoe kleingeestig die hebbelijkheid toen ook was, ze valt in het niet bij de verachtelijke aanstellerij waarmee tegenwoordig commerciële vlotteriken een jas, dat wil zeggen een mannenoverjas, een 'actuele mantel' durven te noemen. Ik las het in een advertentie van de Bijenkorf en kon een gevoel van misselijkheid niet onderdrukken.

Taal is het uitdrukingsmiddel van een cultuur, zei Hella Haasse onlangs. Een constatering waar je niet van opkijkt, en minder verstandige mensen dan Hella Haasse hadden het kunnen zeggen. Maar ze zei erbij: "Mensen wier taalgebruik zo (in de context bedoelde ze: uitermate zorgvuldig) gevormd is, kunnen niet gemakkelijk slachtoffer worden van commerciële of politieke propaganda-taal". En in het algemeen minder gemakkelijk slachtoffer van de waan van de dag, kun je eraan toevoegen.

Ik houd het ervoor dat dit in het bijzonder geldt voor het dialect van mijn jeugd zoals het op een natuurlijke manier geleerd werd, thuis, op straat, in de winkel en op de deel. Tegelijk met de taal kreeg je een cultuur mee van eenvoud, nuchterheid, betrekkelijkheidszin en gehechtheid aan traditie. Want ik denk dat het dialect meer is dan het is. Het is de exponent van een wereld, het roept bij wie het eens gesproken heeft mensen en dingen op, geuren, licht en donkerte, geluiden en stilte, het geeft op een onvervreembare manier uitdrukking aan onvervreembare gedachten en gevoelens. Niet dat het hier om iets verhevens gaat, maar wel om iets eigens.

De wereld van die taal en de taal van die wereld liggen voor mij in het verleden. Wat daarvan nu nog bestaat, durf ik niet te gaan ondervinden, omdat ik het ergste vrees. Zoals ik ook vrees dat er in mijn dorp tegenwoordig een groentewinkel is, omdat niet iedereen meer zichzelf voorziet van wat de moestuin of de Keulse potten bieden, en dat die groentewinkel dan ook nog 'groenteboetiek' of 'versshop' heet, want de stupide modieusheid tiert allerwegen.

Eigenlijk zijn er twee redenen waarom ik het dialect dat ik geprobeerd heb zwiiggend zo zuiver mogelijk te bewaren, niet meer kan gebruiken: in mijn omgeving vind ik geen mensen meer die het kennen en ginds,

waar ik vandaan kom, wordt het waarschijnlijk niet meer behoorlijk gesproken, behalve door een paar ouderen.

Natuurlijk, de vooruitgang is niet tegen te houden, evenmin als de achteruitgang, ik weet het, maar ik moet u zeggen dat ik de mogelijkheid om mijn dialect te spreken smartelijk mis. En het is dat wat ik Kees Fens eens zei. Ik moet me nu behelpen met voor mezelf bij passende gelegenheden de zegswijzen te mompelen die me dan invallen, welke passende gelegenheden zich het meest voordoen als ik op het erf van mijn huis rondloop of in de schuur bezig ben. Op die momenten ben ik overigens niet zozeer een dialectspreker als wel iemand die even terug is in zijn verleden.

Wat ik precies mis is: niet terug te kunnen in de oude wereld om daar de vertrouwden en de vertrouwdheden tegen te komen, om gevoelens te kunnen verpakken in vaste uitdrukkingen, om jegens goede verstaanders met halve woorden te kunnen spreken en om niet hard te hoeven lachen omdat goed gelegde dubbele bodems daar geen aanleiding toe geven. Die oude wereld is niet een provincie of een regio maar een dorp, exact een dorp, met daaromheen weilanden en verder weg andere dorpen, andere werelden.

En het merkteken is de taal. De taal van het dorp. Een wereldtaal.

Van dialect naar A.A.N.

A.

Niet altijd hoor of lees je zulke poeslieve geluiden over de dialecten als in de bundel *Kroesels op de bozzem* te lezen zijn en als hier vandaag ongetwijfeld nog zullen klinken. In de Volkskrant van 16 januari jl. staat een brief waarin de dialecten en hun sprekers er ongenadig van langs krijgen. De heer H. schrijft: 'Als het aan mij lag sloten we alle dialecten op in het museum en spraken allemaal Algemeen Beschaafd Nederlands: met de nadruk op beschaafd.'

De reacties een week later waren heftig, variërend van 'Afschaffen van dialect is het toppunt van arrogantie' tot '*stront, wie hef oe drett'n.....*'. De heftigheid waarmee er op deze ingezonden brief gereageerd werd, doet de vraag rijzen wat er met de dialecten aan de hand is. Het zijn reacties vol emotie, zoals ik ze naar aanleiding van profetieën over het Standaard-Nederlands nooit gelezen heb.

Zijn die felle reacties wellicht een indicatie dat de dialecten ten onder gaan en gaat dat zo snel dat er sinds 1970 iets bijzonders veranderd is, in het nadeel van de dialecten? Dan zou ik begrijpen waarom er van mij gevraagd is op deze Dialectendag iets te vertellen over de ontwikkelingen van de dialecten na 1970.

Dit is nu al weer de 2e Dialectendag en het ziet er naar uit dat er nog veel zullen volgen. Als ik er over nadenk dan zit er toch iets heel gevaarlijks en tweeslachtigs aan dit verschijnsel en het past bij de emoties van de ingezonden brieven. Immers meestal ontstaat er belangstelling voor oude dingen als ze op het punt staan te verdwijnen. Molens, oude ambachten, klederdrachten, en ook dialecten. Deze Dialectendag zou je er ook een symptoom van kunnen noemen. Bijeenkomsten als deze zouden niet bestaan als er geen mensen waren die menen dat het object van hun belangstelling of liefde bedreigd wordt. En dan zoek je er al gauw een functie voor, die de oude functie vervangt.

Het gaat erom het geheugen dat het dialect is, zo zei prof. Hagen vorig jaar op deze plaats, levend te houden. De activiteiten die hij daarbij opsomde, betroffen o.a. archivering en boekstaving, uiteraard van elementen die anders spoorloos zouden verdwijnen. En zeker, het valt niet te ontkennen er verdwijnt nogal wat. In hoofdzaak woorden. En dat die verdwijnende woorden worden vastgelegd is van groot belang. Maar goed beschouwd betekent woordverlies nog niet dat een dialect verdwijnt, evenmin als het verdwijnen van woorden uit het Nederlands inhoudt dat het Nederlands verdwijnt.

De meeste mensen realiseren zich niet hoeveel woorden er de laatste 50 jaar uit het Standaard-Nederlands verdwenen zijn. Dat zijn er honderden. Een collega van me is ze aan het verzamelen. Ik geef uit zijn verzameling wat voorbeelden van woorden die in het Nederlands van nu niet meer voorkomen of nauwelijks: *bikkels, loddereindoosje, lampetkan, hansop, testje, tondeldoos, mof, papillot*, enz. Niemand zal op de gedachte komen om op grond van deze verdwenen woorden te beweren dat het Nederlands verdwijnt. Hetzelfde is het geval met de dialecten. Ook die zijn in de loop van de tijd honderden woorden kwijt geraakt, omdat er voorwerpen verdwenen of omdat er nieuwe namen opkwamen. En ook in dit geval heeft dat niets met het verdwijnen van taal of dialect van doen.

Het verdwijnen en verschijnen van woorden houdt direct verband met het veranderen van de cultuur, de samenleving. Voorwerpen komen en gaan. Begrippen dito. Dat is heel normaal en voor geen enkele taal vormt dat enige bedreiging. Het wordt anders als het taalsysteem zelf in het geding is. Want wat een taal of dialect tot taal maakt is de grammatica: het geheel van spraakklanken, de uitspraak m.a.w., regels van woordvorming en zinsbouw. Dus als er iets met de dialecten als taalsystemen gebeurt, aan het gebeuren is, dan moeten we het daar zoeken.

Er is al met al een interessante tegenstelling. Leken (dat zijn in dit geval de dialectsprekers) vinden dat het dialect achteruit gaat als ze woorden zien verdwijnen; de taalkundige spreekt van taalverlies of structuurverlies als hij constateert dat elementen uit de grammatica verdwijnen. Ik heb de indruk dat deze laatste verschijnselen de dialectsprekers niet of nauwelijks opvallen of in elk geval veel minder interesseren dan de dialectoloog. Het comité dat mij heeft uitgenodigd heeft toch waarschijnlijk gehoopt dat ik zal spreken over veranderingen in de dialectgrammatica. Ik zal dat doen, in algemene termen, want het is natuurlijk ondoenlijk informatie te krijgen over de wederwaardigheden van elk afzonderlijk dialect. En bovendien is het interessanter om algemene bewegingen te signaleren dan incidentele gevallen.

En aangezien ik verwachtte dat juist de opvallendste algemene ontwikkelingen zeker wel in de dialectologische studies besproken zullen worden en vaak in de titel van boeken of artikelen al tot uitdrukking zullen komen, heb ik eerst daar gezocht naar aanwijzingen dat er - misschien juist vanaf 1970 - iets met de dialecten aan de hand is.

Wat mij daarbij opviel, was dat er voor wat de bestudering van de dialecten betreft een groot verschil is tussen de jaren 70 en de jaren 80. De eerste periode wordt gekenmerkt door soorten onderzoek als in de eraan voorafgaande periode. De meeste artikelen beschrijven elementen uit een statische dialectsituatie en duiden dat in hun titels al aan.

In de jaren 70 kom je termen als 'dialectverandering', 'dialecten in contact' wel tegen, maar wat ontbreekt is een kwalificerende laat staan een pessimistische toon. Die treffen we wel aan in de studies uit de tweede periode, die van de jaren 80; dan zijn het begrippen als *dialectverlies*, *-nivellering*, *-slijtage* die de aandacht trekken, met daartegenover, een enkel geval van dialectbehoud.

In het speciale nummer van *Taal en Tongval* (1986) staan 6 artikelen. In elk van de titels komt het woord *dialectverlies* voor, terwijl ze toch over uiteenlopende dialecten gaan als dat van Maastricht, Venray, Deurne, Ottersum, Sittard, enz.

Dat er in de jaren na 80 pas zo algemeen over geschreven werd, wil natuurlijk nog niet zeggen dat die verschijnselen zich pas in die jaren voor het eerst voordoen, maar wel dat ze toen zo opvielen dat de taalkunde er zich wel voor moest gaan interesseren. En de taalkunde was er rijp voor bovendien.

De veranderingen waar de meeste studies uit deze periode zich mee bezig houden, beginnen zich trouwens al in het begin van onze eeuw te manifesteren, vanaf 1900 zeg ik maar voor het gemak.

Dat wil ook weer niet zeggen dat er daarvoor niets gebeurde, integendeel. Talen en dus ook dialecten zijn constant aan het veranderen. Dat doen ze eigenlijk al zolang ze bestaan. Maar verandering is een veelomvattend begrip. En niet alle verandering gaat op dezelfde manier, integendeel. Er is niets zo veranderlijk als het veranderen zelf.

Toch zit er in de veranderingsprocessen van de talen in Nederland en ruimer die in West-Europa een duidelijke lijn. Een lijn die terug gaat tot het begin van deze eeuw zoals ik al zei. Alle verandering daarvoor vertoonde ook een lijn maar die verliep heel anders. Ik gebruik voor de ontwikkeling vóór 1900 en die erna twee termen: de eerste ontwikkeling was divergerend, de tweede convergerend. Ik licht ze alle twee toe.

Divergerend wil zeggen dat de betrokken elementen, in dit geval de betrokken talen of dialecten zich steeds verder van elkaar verwijderen, steeds meer van elkaar gaan verschillen. Dat heeft uiteindelijk geresulteerd in zo'n 3.000 verschillende talen, of misschien zijn het er wel 150.000. Het ligt er maar aan welke maatstaf je aanlegt. Maar divergeren is de essentie van die lange ontwikkeling, die tienduizenden jaren geduurd heeft. Divergeren houdt in dat de talen in het verleden dichter bij elkaar stonden dan later. En hoe verder je terug gaat hoe dichter ze bij elkaar komen. Tot het moment, het denkbeeldige moment dan, waarop er nog maar één taal is.

Of het in het verre verleden inderdaad zo begonnen is, valt nooit meer na te gaan, maar dat bijna alle talen in Europa teruggaan op een 'oertaal' dat mag toch zeker wel aangenomen worden. Je kunt je dan afvragen wat de mensen bezield heeft om deze mooie ideale situatie,

waarin iedereen iedereen kon verstaan, op te geven en te streven naar zoveel mogelijk verschillende talen. Dat is toch eigenlijk krankzinnig. En toch is het op grote schaal gebeurd. Doordat groepen zich afscheidden en het contact met het moederland waar de ontwikkelingen doorgingen, verloren, doordat ze vervolgens onder invloed kwamen van andere separatisten, doordat ze in hun isolement andere taalontwikkelingen doormaakten, door dit alles kwam er een gigantisch divergeringsproces op gang, met als eindresultaat al die duizenden talen en taaltjes die ik noemde. De ontwikkeling is doorgegaan tot aan de 20e eeuw.

Sinds 1900 heeft een radicale omslag plaatsgevonden in het veranderingsproces. Van divergerend werd het gaandeweg convergerend. En dat is zo door blijven gaan en steeds sterker. Vandaag de dag zijn we nog steeds druk doende niet om ons zoveel mogelijk af te zonderen maar om in elk geval in taal weer dichter bij elkaar te komen. Noodgedwongen misschien wel, of doordat ons inzicht veranderd is als gevolg weer van veranderingen in de samenleving. De oude maatschappij werd o.a. gekenmerkt door kleine eenheden, splitsing en versnippering. Verzuiling, kleine staatjes, aparte dialecten, rivaliteit tussen dorpen.

In onze eeuw is het inzicht gegroeid dat juist grotere eenheden van belang zijn voor welvaart en welzijn. Bedrijven fuseren en talen eigenlijk ook, al noem ik dat liever convergeren. Dat is wat we vandaag de dag zien, n.l. een alles- of in elk geval veelomvattend convergeringsproces waarin taal een belangrijke rol speelt.

Het is begonnen toen door allerlei oorzaken de grenzen van de kleine gemeenschappen opengingen, door verbeterd vervoer (trein en tram, de fiets, de auto), door onderwijs dat van buiten kwam, in combinatie met de leerplicht die van 1900 is. En later door radio en tv. Toen bleek opeens dat al die beperkte dialecten niet voldeden aan de eisen die de nieuwe maatschappij aan de taal stelde. De dialecten in hun oude vorm waren eerder een belemmering voor nieuwe contacten dan een hulpmiddel. Bovendien schoten ze uiteraard tekort als het ging om de naamgeving van de nieuwe begrippen.

Dan kunnen er twee dingen gebeuren. Het dialect legt het loodje of past zich aan. Dat eerste was de verwachting omdat het meestal zo ging. Maar het tweede is wat we in werkelijkheid zien gebeuren. Dialecten groeien naar elkaar toe, ze geven hun extreme bijzonderheden op, ze egaliseren hun onderlinge verschillen en worden zo ook geschikt voor interlokale communicatie, ook voor onderwerpen die vroeger niet bestonden. Zo ontstaan dan de zgn. regiolecten, een soort grootste gemene deler talen van die voortgekomen zijn uit het convergeringsproces van de dialecten.

Wat de dialecten aan de ene kant verliezen aan grammaticale struc-

tuur, aan eigen specifieke kenmerken, in het bijzonder wat de uitspraak betreft, winnen ze er aan de andere kant bij doordat ze zich voor veel, zo niet alle domeinen van de menselijke omgang bruikbaar maken.

Een voorbeeld van grammaticaal structuurverlies, betreft het woordgeslacht. Zoals u - in elk geval onbewust - weet, had het Nederlands en hebben de zuidelijke dialecten nog drie verschillende woordgeslachten, mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Het Nederlands heeft daar vrijwel niets meer van over. In die taal onderscheiden we alleen nog *de*-woorden en *het*-woorden. De dialecten verschillen daarin van het Nederlands, tenminste zolang het duurt, want juist dit gedeelte van het systeem is sterk aan verandering onderhevig, omder invloed van het Nederlands natuurlijk. Uit een onderzoek van Hoppenbrouwers in Westerhoven, bij Eindhoven, blijkt hoe snel dat proces verloopt. In de leeftijdsgroep van mannen van 18-27 jaar gebruikt nog maar 53% de juiste verwijzing met een vrouwelijk voornaamwoord. Voorbeeld: 'zie je die tafel; ze is nog van mijn ouders geweest'. Bij vrouwen van die leeftijd is dat zelfs maar bij 15% het geval.

En zo zijn er nog een aantal structurele elementen die verdwijnen. De umlaut bij verkleinwoorden, de verkleiningsuitgang zelf. De uitspraak van bepaalde klinkers (paard i.p.v. peerd). Door deze specifieke eigenaardigheden op te geven sluiten deze dialecten aan bij andere die deze verschijnselen nooit gekend hebben. Misschien is mijn voorstelling wat simpel, maar het geeft u wel een indruk van de aard van het convergeringsproces.

In theorie is het mogelijk dat er van de dialecten via het tussenstadium van de regiolecten op den duur niets eigens meer overblijft, d.w.z. niets waarin ze van het ABN verschillen. Echt verdwijnen van een dialect zou dan betekenen dat er op een zeker moment geen spoor meer van over is, ook niet van het typische accent, dat vaak nog het meest kenmerkende en tegelijk het meest resistente ervan is. Zo'n totale uitwisseling van de dialecten lijkt me volstrekt ondenkbaar.

De eerste oorzaak waardoor dialecten naar mijn mening nooit helemaal zullen verdwijnen, is dat ze zich op grote schaal aanpassen aan de behoefte. Dialectsprekers zijn bovendien, net als alle taalgebruikers, luie mensen; ze zullen nooit verdergaan met aanpassen dan strikt nodig is, ten eerste om begrepen te worden en ten tweede om niet uitgelachen te worden.

Het oude dialect gaat verloren, maar er zal zeker een regiolect voor in de plaats komen, wat voor velen als een echte moedertaal kan gaan fungeren.

B.

De tweede oorzaak van het behoud van dialect is gelegen in de ontwikkelingen van het Standaard-Nederlands, het ABN. Onder Standaardtaal versta ik hier, wat er vanouds onder begrepen wordt: een Nederlands waar je niet aan kunt horen waar iemand vandaan komt. Zo'n smetteloos Nederlands is op een zeker moment het ideaal van het onderwijs geworden en van taalkundigen. Volgens sommigen uit die laatste groep zou dat ideaal wel eens gauw bereikt kunnen worden. Zo dachten bijv. Van Ginneken en Van Haeringen in de jaren 20 en veel later ook Van den Toorn. Die laatste is inmiddels tot andere gedachten gekomen, de eersten kunnen dat niet meer. De verwachting was lange tijd dat door het verbeterde onderwijs steeds meer kinderen in aanraking zouden komen met zulk mooi Nederlands en het dus ook zouden gaan spreken.

Dat het zo niet gegaan is, heeft prof. Hagen, de Nijmeegse hoogleraar dialectologie, op de vorige Dialectendag al een beetje aangegeven. Hij had het toen over het Standaard-Nederlands dat steeds gevarieerder wordt. Ik ben dat met hem eens, maar ik ga nog een stap verder. Ik sla eigenlijk zelfs een ander pad in.

Ik stel vast dat er in Nederland feitelijk geen ABN bestaat, een ABN volgens de oude opvattingen, reukloos, en smetvrij, en dat steeds minder mensen zich daar zorgen om maken. Het ABN als ideaal is verdwenen, bij gebrek aan belangstelling. Hoe kom ik bij deze wilde opvatting? In de eerste plaats door te observeren.

En wat hoor ik dan? Bijv. dat er een groot contrast is tussen het Nederlands zoals dat ongeveer 50 jaar geleden door de radio werd uitgezonden en het Nederlands dat daar vandaag de dag te horen is. Hier kan ook wel een rol gespeeld hebben dat we bij oudere radioteksten te maken hebben met geschreven Nederlands. Maar dan is des te verrassender dat er een eveneens opvallend verschil is waar te nemen tussen gesproken Nederlands van een jaar of 25 geleden en het Nederlands van dezelfde persoon nu.

Dat was goed te constateren bijv. dankzij een rubriek van Radio Noord-Holland enige tijd geleden, waarin reportages uit het jonge verleden worden herhaald, als ze interessante gebeurtenissen betreffen. Zo was er een reportage van de opening van het geruchtmakende weeshuis van Aldo van Eyck, nu ruim dertig jaar geleden. De reporter van toen doet nog steeds radio (en tv-) werk. Opvallend was dat zijn spraak toen zoveel meer verzorgd zelfs een beetje 'bekakt' was, vergeleken met zijn spraak nu. Een ander opmerkelijk aspect was, dat ik me niet kon herinneren dat ik dat toen ook vond. M.a.w. ook mijn mening is ondertussen meegeëvolueerd.

Dat geldt natuurlijk voor iedereen. Maar het betekent wel dat de meeste taalverandering sluipenderwijs optreedt en pas aan het licht komt

als we bijvoorbeeld eens een opname van onze eigen spraak van bijv. 30 jaar geleden kunnen horen. De verhouding van ons oordeel tot onze eigen spraak is wel dezelfde gebleven, maar in absolute zin zal er zeker een verschuiving hebben plaatsgevonden. Met andere woorden zonder hulp van de recorder of andere vormen van registratie is geen objectieve uitspraak over de eigen taalverandering mogelijk.

Illustratief voor de ontwikkeling van het Nederlands is ook wat er gebeurt in steden buiten de Randstad. Op dit ogenblik loopt er een onderzoeksproject in het Limburgse Heerlen. Object van dat onderzoek is het Standaard-Nederlands daar, zoals het gesproken wordt door personen van wie de ouders van buiten Limburg komen. Immers, het was ons duidelijk geworden dat ook het Nederlands van deze personen een sterke Limburgse inslag had, zelfs als ze nooit een woord dialect geleerd hadden. En nog veel sterker is dat natuurlijk het geval in het Nederlands van dialectsprekers. Het lijkt mij ondenkbaar dat er ooit een Nederlands in die provincie mogelijk is zonder Limburgismen in intonatie en assimilatie, om maar enkele hardnekkige verschijnselen te noemen.

De keuze is indertijd op Heerlen gevallen om verschillende redenen. In de eerste plaats is er geen stad in Nederland, Eindhoven misschien uitgezonderd, waarvan de bevolking in zo korte tijd zo hevig gegroeid is: van 5.000 in 1900 naar 50.000 in 1930. 55% van de nieuwe bewoners is van buiten de provincie. De tweede reden is dat het originele dialect van Heerlen sterk verschilde van het Standaard-Nederlands, waardoor penetratie van dialectkenmerken in de Standaardtaal des te duidelijker zou zijn. Maar natuurlijk doen zich elders soortgelijke ontwikkelingen voor, in nog sterkere mate zelfs, met als gevolg evenzovele varianten van Standaardtaal.

De huidige situatie van de Standaardtaal verschilt dus in hoge mate van wat er in een betrekkelijk recent verleden nog verwacht werd, o.a. gelet op de rol die het onderwijs zou spelen bij de verbreiding van de Standaardtaal (Daan 1989). Want we verkeren nu in de vreemde situatie dat een uniforme Standaardtaal of iets wat daar in de buurt komt, verder weg lijkt dan ooit, ondanks een goed georganiseerd onderwijsstelsel en goede docenten. Eigenlijk is het nog paradoxaler, want nog nooit zijn zoveel mensen in de gelegenheid geweest Standaard-Nederlands te horen, door de extreme mogelijkheden die dat onderwijs biedt en verder ook door het omvangrijke apparaat van radio en tv. In het verleden immers waren deze laatste en in het verre verleden natuurlijk alleen de eerste het medium bij uitstek van de Standaardtaal.

Die situatie is nu totaal anders. Door een bijzonder liberale omroep-

politiek heeft nu vrijwel iedereen de mogelijkheid tot het uitzenden van wat ook maar. Daar wordt op gigantische schaal gebruik van gemaakt. Op dit ogenblik bestaat er al een groot aantal lokale en regionale omroepen, die soms in meer of mindere mate het dialect (of regiolect) als voertaal hanteren, en anders wel een gekleurd Nederlands. Er komen er bijna dagelijks bij. Zij tonen een ware regenboog, niet meer samengesteld uit de dialecten, maar bestaande uit dialecten, regiolecten en uit allerlei andere varianten van het Nederlands. Die regenboog demonstreert dat elke soort Nederlands nu acceptabel is en klaarblijkelijk geaccepteerd wordt, in elk geval door de meerderheid van de bevolking. 50 jaar geleden was zoiets ondenkbaar; de radio werd toen geïdentificeerd met de Standaardtaal.

Iedereen die voor een microfoon moest spreken, veranderde zijn spraak op diverse manieren, bewust, maar meestal onbewust. De gedachte dat het spreken in een microfoon een speciaal soort Nederlands vereist, is nog niet helemaal verdwenen, in het bijzonder niet bij onze nationale omroepen, maar zelfs daar zijn tekenen van een mentaliteitsverandering hoorbaar, o.a. aan geografisch determineerbare variëteiten.

De door mij gesignaleerde verandering van de houding ten aanzien van de Standaardtaal staat niet op zichzelf, verre van dat. Eén blik in het werk van Norbert Elias is voldoende om te zien dat de taal, in dit geval dan de Standaardtaal, deel uitmaakt van het door hem beschreven *civilisatieproces*; in bijgestelde vorm vinden we zijn ideeën terug in het recente boek van Cas Wouters (1990); dat boek heet - een beetje poëtisch - 'Van Minnen en Sterven' en gaat over onze veranderde omgangsvormen rond seks en dood.

De essentie van het civilisatieproces in de 20e eeuw vertoont volgens Elias twee aspecten: afnemend van contrasten en tegelijk toeneming van variaties. Over allerlei sociale verschijnselen sprekend (taal nog buiten beschouwing latend) stelt Wouters dat de contrasten worden verkleind, o.a. doordat de uitersten wat gedrag en emotie betreft dicht bij elkaar komen; het continuüm van gedrag, emotie en moraal wordt smaller dan tevoren. De normen waarmee mensen elkaars gedrag beoordelen worden minder streng en niet-normaal gedrag wordt geëxcuseerd door verzachtende omstandigheden. Dit proces in zijn geheel wordt 'informalisering' genoemd.

Natuurlijk heeft die informalisering ook invloed op de taal en een soortgelijke uiteraard als op andere maatschappelijke verschijnselen. Daarom hebben taalkundigen als Hoppenbrouwers en Van den Toorn het bij het verkeerde eind als zij menen dat dit civilisatieproces zal leiden tot verdergaande uniformisering of standaardisering van de omgangstaal. Integendeel, want de aan het proces inherente informalisering veroorzaakt juist het vrijer worden van normen.

In 1924 sprak Van Haeringen nog de verwachting uit dat het ideaal van de toekomst, of neutraler, dat de richting waarin de ontwikkeling ging, namelijk dat de eenheidstaal en de taal van de beschaafden identiek zouden worden, en dat met andere woorden iedereen die beschaafd zou willen spreken, alle dialectelementen zou proberen af te leren. Hij noemde deze ontwikkeling toen 'onafwendbaar' (Van Haeringen 1925: 10).

In 1993, een tijd met het beste onderwijssysteem dat ooit bestaan heeft in Nederland, en de mogelijkheid voor ongeveer iedereen om daar aan deel te nemen, 's morgens, 's middags of 's avonds, waag ik het te zeggen dat een uniforme eenheidstaal, waaraan niet te horen is wie waar vandaan komt, of wat zijn status is, verder af is dan ooit, eenvoudig door gebrek aan belangstelling. Er is geen Nederlander die zich nog druk maakt over zijn taal.

Betekent dat nu dat er geen taalverschillen meer zullen overblijven waarmee men zich willens of onwillens onderscheidt van anderen? Natuurlijk wel. Alleen die ene variëteit, waar wij allerlei namen aan gegeven hebben, *AB(N)*, *Algemeen Beschaafd*, *Algemeen Nederlands*, *Verzorgd Nederlands*, *Standaard-Nederlands*, zal het informaliseringsproces niet overleven, net zo min als de oude dialecten. Het zijne extremen geworden en daardoor niet levensvatbaar. Misschien kunnen ze nog een plaatsje krijgen in het Geluidsarchief van de Hilversumse omroepen.

C.

Wat hebben nu de wederwaardigheden van de Standaardtaal te maken met de overlevingskansen van de dialecten? Alles, eenvoudig omdat beide typen taal in relatie tot elkaar staan. Een gecompliceerde relatie in feite. Het Standaard-Nederlands is nauw verwant met de Nederlandse dialecten; het komt er ten dele uit voort. Als er geen sterk verschillende dialecten waren geweest, was er misschien nooit een algemene Standaardtaal gekomen. Bovendien zijn de meeste Nederlanders tweetalig, in die zin dat ze naast een dialect meestal ook wel iets spreken dat in de buurt komt van dat Standaard-Nederlands. In elk geval verstaan ze het.

De taalkundige relatie tussen dialect en Standaardtaal wordt in de taalkunde doorgaans voorgesteld als die van twee uitersten op een continuüm, dat verder gevormd wordt door allerlei tussenstadia, soms mengvormen van die twee, zou je kunnen zeggen. Ik stel voor dat we de Standaardtaal 'rechts' situeren, de oude dialecten 'links'. Hoe verder je in dat continuüm nu vandaan gaat van het dialectische eindpunt, van links naar rechts dus, hoe meer elementen uit de Standaardtaal in de taalvarianten voorkomen. En omgekeerd. Want dit is het standpunt dat ik in neem, zoals ik eerder al aangaf: er is vandaag de dag praktisch

geen uniform Standaard-Nederlands meer. Wat men doorgaans hoort, is een Nederlands dat al enkele of zelfs veel stappen naar 'links' gedaan heeft richting sociolect, dialect, regiolect of substandaard of hoe het heten mag. De ene beweging lokt de andere uit, precies zoals dat gaat in elk proces van depolarisering.

Het spreekt vanzelf dat ook de veranderde *houding* tegenover de 'oude' Standaardtaal belangrijke gevolgen heeft voor de houding ten aanzien van de dialecten of andere vormen van taalgebruik die van de oude norm afwijken. Met het dalen van de achting voor de uniforme Standaardtaal is de minachting voor andere varianten van het Nederlands sterk aan het afnemen. Weer datzelfde spiegelbeeld-effect dus als bij de taalverandering zelf. En die veranderde houding versnelt ongetwijfeld weer het veranderingsproces. En wellicht zal een verder opschuiven van de Algemene Omgangstaal de bereidheid van de varianten 'links van het midden' om op te schuiven verminderen. Op den duur hoeft 'links' zelfs helemaal geen concessies meer te doen.

Ik kom nog even terug op het gebruik van niet-standaardtalige varianten op de radio, in het bijzonder de regionale omroepen. Die geven eigenlijk een mooie illustratie van wat ik betoog. In de Randstad hoor je op de radio eigenlijk nooit meer Standaard-Nederlands, maar uitsluitend varianten, die eerlijk gezegd lager op de waarderingsschaal staan dan gewoon Nederlands. Er is mij gemeld dat er een heleboel regionale omroepen zijn waar zelden of nooit dialect gesproken wordt. Het is meestal Standaard-Nederlands of iets wat er sterk op lijkt. Dat ondersteunt mijn stelling, want in die gebieden is er nog weinig veranderd aan de kant van de dialectische pool. In zo'n situatie heeft het Standaard-Nederlands meestal niet de neiging om op te schuiven in de richting van het dialect. Het depolariseren moet van twee kanten komen. Overal waar op de regionale omroep Nederlands gesproken wordt, is het dialect nog uiterst vitaal, dat is de logica van mijn hypothese of voorstelling van depolarisering.

Toon Hagen heeft de vorige keer het statische beeld geschetst van het 'oude' dialect. Misschien is dat ook wel nodig op een dialectendag, gewijd aan juist dat traditionele dialect. Mijn verhaal gaat over het dynamische dialect zou je kunnen zeggen. Want als we 'dialect' zouden definiëren als een als regionaal herkenbare taalvariant van het Nederlands, zijn we heel wat realistischer en hoeven we ook niet zo met pijn terug te kijken op het oude dialect. Dialecten zoals ik ze definiëer, dat zijn eigenlijk de regiolecten van Cor Hoppenbrouwers, die zijn springlevend.

En de 'Regenboogkleuren' van het Nederlands, zoals Van Ginneken de dialecten noemde, zijn die verdwenen? Mijn antwoord luidt: die regenboog is er nog altijd, maar er zijn wel een aantal opvallende ver-

schillen met die van Van Ginneken. In de eerste plaats blijkt zijn regenboog maar een halve te zijn, want de taal die we Standaardtaal noemen en die toen ABN heette, ontbreekt er. Dat is 'het stralend witte licht van Neerlands effen taal' (1917), ja hij kon het mooi zeggen. Die maakt geen deel uit van zijn regenboog maar die is het witte zonlicht dat zich welft boven de veelkleurige dialecten.

Er zijn tegenwoordig niet veel taalkundigen die geloven in dat witte zonlicht, gewoon omdat er geen effen Nederlandse taal bestaat en ook niet bestaan zal. De omgangstaal is een onderdeel geworden van het kleurenscale van de Nederlandse taalvarianten. En dan de kleuren zelf. Zeker is dat de onderlinge verschillen zich lang niet meer zo scherp van elkaar onderscheiden als 75 jaar geleden (Van Ginneken) of zelfs als 25 jaar geleden. De kleuren zijn meer mengkleuren geworden en dan nog eerder van het type pasteltint, dus dichter bij elkaar. En gaandeweg zullen de kleurverschillen nog wat kleiner worden, maar een spierwit Nederlands komt er nooit, daarvan heb ik u hoop ik kunnen overtuigen.

Anders en minder beeldsprakig gezegd: als eindresultaat van deze tweevoudige ontwikkeling, het divergeren van de Standaardtaal en het convergeren van dialecten, sociolecten, enz., zal er een soort middengebied ontstaan van alle mogelijke taalvarianten die met elkaar een soort *Algemeen Aanvaard Nederlands* zullen vormen. Pas als het zover gekomen is, is het waarschijnlijk niet zinvol meer om nog Dialectendagen te organiseren. Maar een troost: een Standaard-Nederlands is er dan ook niet meer.

Literatuur:

- H. Cromptoets en A. Dams (red.), *Het dialectenboek: Kroesels op de bozzem*, Waalre 1991.
- J. Daan, 'Als niet komt tot iet... Nederlands van hoog tot laag', in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde* vol. 2 (1989), blz. 168-245.
- M. Gerritsen (red.), *Taalverandering in Nederlandse dialekten*, Muiderberg 1979.
- A. Hagen (red.), *Dialectverlies Dialectbehoud*; themanummer *Taal en Tongval*, Amsterdam 1986.
- C. Hoppenbrouwers, *Het regiolect; van dialect tot Algemeen Nederlands*, Muiderberg 1990.
- C. Wouters, *Van minnen en sterven; 'Informaliscring van omgangsvormen ronds seks en dood'*, Amsterdam 1990.

Ba, vrient, wat tael es datte

Het dialect als contrapunt in de partituur van de algemene taal

Herinnert u zich die STER-spot van Hooghoudt? Je ziet in een snelle aaneenschakeling van shots de hele wereld van Amerikaans yuppy life tot Eiffeltoren aan je oog voorbijtrekken, culminerend in vuurwerk. En dan hoor je temidden van al dit mondiaal gespetter de voice over die in onmiskenbaar noordelijke tongval aangeeft dat al dit moois te danken is aan Hooghoudt Grunneger graanjenever. Of we hier te maken hebben met dialect of regiolect moet Cor Hoppenbrouwers maar vaststellen, ik aarzel in mijn interpretatie tussen de boodschap “laat je niks wijsmaken, drink Hooghoudt” of de mededeling dat deze graanjenever de hele wereld tot een feest maakt. Wezenlijk is de suggestie van stabiliteit en zekerheid die van die Groningse tongval uitgaat. De taal vertegenwoordigt de aard van de mens, in dit geval zijn deugd: de deugd van de noordeling: nuchterheid. En dat voor een borrel - al is het niet die Béste Borrel uit Delfshaven...(tongval: Rotterdams).

Het dialect blijkt anno 1993 het contrapunt in de partituur van het Algemeen Beschaafd. Het geurt naar eikehouten fusten, schommelen-de biertonnen achter grote Limburgse karrepaarden, naar vakmanschap is meesterschap, naar het eiland boerekool met worst in een zee van fast food. Dat is maar een indruk: het dialect heeft zijn slechtste tijd gehad. Het Twents heeft met Herman Finkers en Willem Wilmink cultuurdragers die net zo geloofwaardig overkomen op zelfs het t.v.-volk van Hilversum als Ivo de Wijs met het Tilburgs dat hij al sinds jaar en dag coiffeert, zelfs als het bij Finkers en Wilmink slechts de Twentse tongval en bij De Wijs de Tilburgse tongval is, waarmee zij de algemene cultuurtaal uitspreken. Dialect is nog heel wat anders, hoor ik u deskundig prevelen. Dat weet ik.

Taal, dialect en literatuur

Het is meer dan dertig jaar geleden dat ik mijn Weijnens uit de kast heb gehaald, maar nu ik gevraagd werd om hier iets te zeggen over literatuur en dialect, mocht ik ze niet langer onder het stof laten. De peroratio was aan de dialectoloog bij uitstek die Weijnen was niet besteed: hij stak meteen van wal. “Het zeventiende-eeuws is, hoewel in minder mate dan het middelnederlands, regionaal gedifferentieerd”. Zo luidt de eerste zin in *Zeventiende-eeuwse taal*, in 1952 verschenen,

en door de jonge bijvakker van voor tot achter vol onderstrepingen gezet om het toch maar allemaal goed te onthouden.¹ In *Nederlandse dialectkunde* uit 1958 vindt de auteur er ook geen doekjes om: “Reeds in de middeleeuwen was er belangstelling voor wat wij thans dialecten zouden noemen, bijv. bij Dante in het begin van de 14e eeuw, maar omdat er toen nog geen sprake was van een algemene cultuurtaal, is dit in zekere zin ook als belangstelling voor nauw verwante talen te beschouwen. Waar echter de renaissance een krachtadige versterking van de algemene talen betekende, kwamen de dialecten van dan af in een ander licht te staan en meteen bracht deze stroming een wetenschappelijke interesse.”² En zo weten we een heleboel. Wij kijken naar de literatuur in het besef dat onze oudste literatuur ontstaan is in regio’s die onderling qua taalgebruik van elkaar verschilden zonder er een algemene wisseltaal op na te houden. Op het latijn van de kerk en de geleerden na natuurlijk.

Dat het in Limburg begon met Heinric van Veldeke is nog altijd niet bestreden, dat in Vlaanderen met *Van den Vos Reynaerde* een eerste top werd bereikt en dat Zuidelijk Brabant met de mystieke geschriften van Hadewijch en Ruusbroec wereldliteratuur schreef, zoals we hier zitten hebben we dat allemaal op school geleerd en het is nog waar ook. Menig lezer breekt zich nog het hoofd over de vraag of hij, de Reinaart lezend, nu te maken heeft met het Vlaams *dialect* of met de Vlaamse *taal*. Herlees ik Weijnen goed, dan lezen wij in de vierde klas, bezigt met *Karel ende Elegast*, *Esmoreit* of *Marieken van Nieuweghen* talen, geen dialecten. De definitie van Weijnen omtrent het verschil tussen taal en dialect houdt in “dat een tekensysteem het pas dan tot de rang van taal brengt als het met naverwante locale tekensystemen een ander naverwant tekensysteem voor hoger en inter-locaal verkeer aanvaardt. Er is dus een Friese taal, omdat er voor bijv. schriftelijk gebruik een wezenlijk eenvorming Fries is, maar er is in Nederland geen Limburgse of Saxonische taal, omdat er geen eenvormige Limburgse of Saxonische schrijftaal is.”

En om ongelukken te voorkomen moeten we van de dialecten ook nog onderscheiden de volkstaal “als zijnde een taallaag waardoor men voor gemeenzamer gebruik afstand neemt of houdt van het A.B. zonder dat er noemenswaardige locale verschillen zijn.” (Weijnen 1958, p. 18-19). Dat we bij de Reinaart of Marieken niet aan een dialect moeten denken, suggereert ten overvloede de kanttekening dat dialect in de middeleeuwen praktisch gelijkstond met gesproken taal en dat alleen Melis Stoke daar in zijn *Wapene Martijn* iets mee doet. “Als literair stijlmiddel komt het bij ons eerst voor in 1526” (Weijnen 1958, p. 14).

We leerden als neerlandici allemaal dat de literatuur in de zeventiende eeuw en ook daarna natuurlijk wel regionale kleuren kende. Zo ver-

toont Revius met zijn *Over-Ysselsche sangen en dichten* oostelijke eigenaardigheden en is de taal van Adriaen Poirters in zijn beroemde dikwijls herdrukte *Het masker vande wereltd afgetrocken* (1646) en *Den spieghel van Philagie* (1673) Brabants gekleurd (bijvoorbeeld de ie voor een i in ‘viendt’ en ‘crocodiel’, of het ook nu nog zoveel voorkomende -de plus gij):

De bloemen van den schoonsten hof
Beroofde ghy van haeren lof

waar toch echt niet “berooft” maar “berooft” wordt bedoeld. Mijn vader en moeder, die uit Zeeuws-Vlaanderen kwamen, zeiden nooit dat wij iets *moesten*, ook al moesten we, maar “ge moogt”, en ‘mogen’ is inderdaad de Zeeuwse variant van ‘moeten’ die bijvoorbeeld Cats, ook zo’n Zeeuw, maar dan van de eilanden, in *Het Spaensch Heydinetje* gebruikt.

Als u intussen naar de opvoering van *Moortje* door het Nationale Toneel bent geweest, hebt u misschien moeite gehad om de plat-Amsterdamse taal te onderscheiden van het Antwerps dat er gesproken wordt. Ze deden het allemaal: Hooft, Bredero, Huyghens, dat Antwerps laten spreken door de immigranten van de zestiende en de zeventiende eeuw, al die legale en illegale Moren die sinds 1585 blijkbaar moeiteloos een bestaan konden vinden in het steenrijke Amsterdam. Straks wat voorbeelden daarvan, maar eerst het volgende.

Anders zijn, anders doen, anders spreken

Dialect praten, dat heeft in de literatuur en de wereld van de opvoeringskunsten geen goede naam. Het maakt deel uit van een wat groter geheel van ‘anders’ doen. Anders doen, zoals Bob de Rooy anders doet bijvoorbeeld, zonder nu een specifiek dialect aan te houden, maar vooral kwasi-sukkelig, in manier van doen, in lopen, in reageren, zo op het niveau van de randdebiel, we kenden dat al van André van Duin en zijn verschillende creaties waarvan het sukses onder meer is gelegen in de eindeloze herhaling van dezelfde poses, uitdrukkingen en stembuigingen. Ik zal ze hier niet imiteren, u hebt het misschien zelf als kind gedaan en kunt, als u verkeert in het gezelschap van scholieren en studenten, regelmatig de imitatie van toon, tongval en woordenschat van Paul de Leeuws alter ego waarnemen. Anders doen is anders praten, en een vroeg voorbeeld daarvan gaf Jan van Hout in zijn *Loterijspel*. Dat werd in 1596 opgevoerd in het kader van een nogal laat landjuweel, georganiseerd door Van Hout zelf, merkwaardig genoeg, want hij had twintig jaar eerder afstand genomen van de rederijkers. Maar de man had Leiden hoog en hij zag dat de verbou-

wing van het Kathrijnegasthuis zonder fundraising op een mislukking uit zou draaien; daar had hij in 1577 ook al over geschreven, men moest een loterij organiseren, dan was er een basis voor de sociale voorzieningen in de stad.

Nu had Van Hout in zijn *Betoog* van 1576 heel vooruitstrevend, maar ook wel met enig *dédain* voor het klootjesvolk, gepleit voor een nationale, Nederlandse literatuur naar het voorbeeld der klassieken, en zich daarmee gepresenteerd als de renaissancist. Dat hij in zijn *Loterijspel* van 1596 het personage van de advocaat Dignum Lichtewint anders laat praten is om deze figuur te diskwalificeren om zijn jargon:

.....Elc zeyde my, ic hadde een goet fundament,
Want ic was erfgenaem geïnstituteert by een testament,
Gemaect deur Twistongst, de vermaerde notarys.
Twas institutie mit een fidei commis ende substitutie pupellarys
Mit de clause codicillarys in fine wel geclaulesleert.

Enzovoorts. Geen wonder dat op het horen van dit potjeslatijn een ander personage verzucht:

Ba, vriend, wat tael es datte; daer van en verstaec ic my niet vele.
Spreekt men die mitte kele of mitter naesen?

Omgekeerd drijft ruim een eeuw later de knecht van Lodewyk, de edelman in Langendijks *Het Wederzyds Huwelyksbedrog*, de spot met de kale kak van zijn meester, door in terzijdes diens hoftaal te imiteren. Stel u het tweetal voor, zich voortbewegend op de Maliebaan, de statigste laan van Utrecht, de kale en verliefde jonker op zoek naar het meisje dat hij gisteren gezien heeft en zijn ironiserende knecht die hem van repliek dient.

Ik zal 't u zeggen. Al dat wand'len, gaan en keeren
Is om de woonplaats van een dame te verstaan.
Die 'k gist' ren middag in de Maliebaan zag gaan,
Alwaar ze in 't lieflijk groen zig zelven wat vermaakte,
En naa een korten tyd in haar karos geraekte,
My latende als verrukt door 't aangenaam gezigt
Dier schoonheid. *Jan*. Zo myn heer, nu heb je my verlicht.
Had ik 'er by geweest, 'k had my terstond gestoken
In haar gesprek, en naar de Fransche wys gesproken,
Gelyk de jonkertjes; je suis vôt serviteur,
Ma belle dame, aanschouw alhier un grand seinjeur,
Die u pour pas la temps wat zoekt te konvojeeren

In uw karos, om daar zyn hart te reklameeren,
Dat gy hem hebt ontroofd. *Lod.* Wat onbeschofte reên.”

Precies omgekeerd gaat het er wat de taal betreft aan toe in een ander toneelstuk van Langendijk, de klucht *Krelis Louwen* (1715), waarin de titelfiguur in zijn slaap naar een andere plaats wordt gebracht, verkleed en vervolgens consequent als een andere persoon wordt behandeld. Het is in wezen het verhaal uit de *Duizend-en-een-nacht* van Haroen Alrashid en de koopman die voor Kalief wordt aangezien. De boer Krelis Louwen is het door het winnen van een loterij een beetje in de bol geslagen en wat hem, door toedoen van zijn aanstaande schoonzoon, van zijn megalomanie geneest is zijn gedwongen metamorfose tot vorst van de dag. Dit is zijn dronkemanstaaltje:

Stae vast! Daar stae ‘k nog op één bien.
Ze meugen zeggen van Kees Krynen wat ze willen,
Zen drank is evel goed. (Stae vast, Kees, op je spillen,
Stae, Keesje, Stae.) Begut dat sop.
Voel ik warentig in men kop
Ik heb vannacht niet meer as twee stoop wyn ‘ezoopen:
Maar ‘t bier had murrig in, dat’s in men kop ‘elooopen.”

Of het het dialect van Haarlem is dat we hier vernemen? Langendijk was daarvandaan en het ligt wel voor de hand dat hij putte uit wat hij om zich heen kon horen aan volkstaal.

Andere taal, opnieuw, bij Pieter Langendijk en anderen, om personages te diskwalificeren. Want bepaald acceptabel zijn de moffen niet die hij in *De Zwetser* (1712) ten tonele voert. Langendijk maakt van de Zwetser zelf een opschepper met een hazehart en van diens knecht Slenderhinke een lomperd eerste klas. Beiden spreken een verschillend taaltje: de meester gooit er een buitenlandse taal doorheen, de knecht ontleent een deel van zijn typering aan het dialect of de volkstaal die hij spreekt. Bij de Zwetser gaat Langendijk zichtbaar uit van het Nederlands en het Hoogduits, bijvoorbeeld in de regels:

“Ich bin pots slapperment ein edelman van staat
Ich wol nicht einer von jou allen for soldaat
In mynen kompagnie...”

bij de knecht hanteert hij een mixture van Twents en platduits, bijvoorbeeld wanneer hij de meid Katryn een worst aanbiedt:

“Ie jo mien deefken, jo zie door, dat is voor oe”.

Kwasi-sjiek koeterwaals en brabbel-Duits voor de hoge heren, plat, volkstaal of dialect voor de knechten en meiden, dat zien we vaker in de toneelliteratuur van de zeventiende en achttiende eeuw. Samuel Coster ging Langendijk daarin bijna een eeuw eerder in voor, eerst in 1615 met zijn *Clucht van Meyster Berendt*, daarna in 1627, toen hij in zijn *Boere-klucht van Teeuwis de Boer, en men Juffer van Grevelinckhuysen* nagenoeg alle personages met hun taalgebruik typeerde. Ook hier steekt de knecht de draak met zijn meester. Als deze hem in een Duits aandoend taaltje toevoegt dat hij wel heel weinig opmerkt:

“Men sellet dijn mit eyn geffel loffen in gin hinderdeel,
Eyer du plomphausen des dincx sellet geueer worden.”

antwoordt hij spottend -en zeker met het publiek op zijn hand:

“k Weet seecker niet hoe me ghedachten daer soo duer me kaer snorden,
‘k Heb niet een ding verstaen Heerschap, van datje me vraechden.”

Het zijn vooral kwakzalvers die in de zeventiende- en achttiende-eeuwse stukken de Westfaalse immigranten en zwervers vertegenwoordigen. Bij Bredero, bij Focquenbroch, bij Thomas Asselijn, bij Pook. Ornée en Streng zeggen van hen: “Altijd worden ze ‘ontmaskerd’ als opscheppers, als doodgewone Westfaalse immigranten, die zichzelf uitgeven voor heren van hoge staat, meestal voor baron”³. In Amsterdam en ‘s-Gravenhage genoten de burgers in de zeventiende eeuw van de voorstellingen van Hoofts *Warenar*, van Bredero’s kluchten, zijn *Spaenschen Brabander*, zijn *Moortje*, van Huyghens’ *Trijntje Cornelis*. Die stukken leggen getuigenis af van de actualiteit van die dagen in de manier waarop zij de buitenlanders en de gewone mensen laten spreken. Is dat een dialect? Ornée⁴ houdt het op volkstaal, zoals gedefinieerd door Van Rijnbach in 1926: “een conventionele taal...speciaal gebruikelijk in kluchten (waarvan reeds in de 16de-eeuwse kluchten sporen aanwezig zijn), zich kenmerkend door beeldspraak, zegswijzen en uitdrukkingen, spreekwoorden en bas-taardvloeken”. En hier stoten we op een kenmerk dat door heel de geschiedenis van het dialect in de literatuur zal domineren: het feit dat de klucht, waarin dit soort volkstaal of het dialect wordt gehanteerd, “uiteraard realistisch” is, met zelfs voorkeur voor het ruwe en aanstotelijke, van het meest alledaagse, laag-bij-de-grondse leven, de misère van alle dag van de meest gewone mensen” (Van Rijnbach). En net als bij het anders doen van Paul de Lecuw en André van Duin lachen de zeventiende-eeuwers om al die raar koeterwaals sprekende in de hoofdstad binnengezeilde vreemdelingen uit Brabant en de half-Duits brabbellende Westfalers met hoogmoedswaanzin. Het is een troost bij

dit alles dat de klucht zelden of nooit een moraliserend karakter heeft. Maar dat lijkt tevens te betekenen dat de mensen die dialectsprekers buiten hun gewone doen sloten; dat was voor hen een slag apart.

Het initiatief van Bredero

Aan Bredero, die geboren werd in hetzelfde jaar 1585 dat Antwerpen voor de val kwam en een eindeloze stroom Brabantse vluchtelingen zijn heil begon te zoeken aan het IJ, de eer dat hij het dialect ging gebruiken om personen en hun milieu te tekenen. Hij begon daarmee in de tussenspelen van zijn *Rodd'rick ende Alphonsus*, dat hij als 26-jarige, in 1611, schreef en dat, ook als ernstig spel, bedoeld was voor een groot publiek. U moet bedenken: het was allemaal vrije produktie wat daar “op de Amsterdamsche kamer” werd gespeeld en Bredero had er in de slechts zeven jaar tussen 1611 en zijn dood in 1618 een groot aandeel in de inkomsten. Zijn *Rodd'rick ende Alphonsus* was wat we nu een soap zouden noemen. Hij koos de stof uit een internationaal befaamde reeks: de Amadis-romans, in het bijzonder een voortzetting daarvan, *Palmerin de Oliva*, in een als volksboek gebrachte vertaling uit 1602 of later, en erkende in zijn voorwoord “dattet voor de Ghemeene en 't slechte Volk ghespeelt is” en dus moest de gewone man ook plezier beleven aan de voorstelling.

Kruyskamp, de excellente bezorger van onder meer dit werk en de kluchten van Bredero, wijst erop dat de jonge toneelschrijver zich in feite bezighield met een romantisch werk, dat “al in Bredero's tijd door de ontwikkelden niet meer au sérieux genomen [werd] en sinds Cervantes ze in zijn Don Quichote gebrandmerkt had, achtte elk ernstig litterator het zijn plicht er alleen maar op af te geven”⁵. Maar Bredero was zich daarvan niet bewust, hij vond de Palmerijn waaruit hij het 105de hoofdstuk gebruikte als stof, “een fabuleus versiert boeck”. De titelfiguren uit het stuk zijn verliefd op hetzelfde meisje en het conflict is er een van twee vrienden die de kwaliteit van hun vriendschap moeten meten aan hun vermogen tot zelfverloochening. Mooi romantisch thema dat van alle tijden is natuurlijk. Bredero verwoordt het in bewoordingen als deze:

Vrunt is een lieve Naam een Mensche seer seltsaam.
Een Koffer der verborgen heymelijcke sorghen.
Een toevlucht inder noot. Een tróóster inde doodt.
Een swaar ghevonden vryheyt. Een duur-ghekochte blyheyt.
Een versekerde rust van al ons liefd' en lust.

De knecht Nieuwen-Haan en de dienstmaagd Griet Smeers hebben in

het ernstige stuk twee komische intermezzi die door Kruyskamp in de Europese traditie worden geplaatst. “De rol van Nieuwen-Haan immers is volkomen die van de Gracioso, zoals die in het Spaanse drama door Lope de Vega gecreëerd is. Nieuwen-Haan is de dienaar van Alphonsus en heeft zijn eigen liefdesaffaire, die een parodie is van de hoogdravende sentimenten der hoofdpersonen.” (p. 15). Zijn naam betekent, net als ‘Gracioso’: nieuwmodische pronker, fat. En zijn optreden en dat van Griet Smeers verleidden een andere kenner van Bredero’s werk tot de uitspraak: “De tegenstelling en tegelijk het parallelisme van de komisch-realistische deelen en het treurspel in hoofde sfeer, bewerken een humor van bijzonder gehalte: een vorm van realisme gegrond op de schrijvende tegenstelling en verzoening van ideaal en werkelijkheid...”⁶

Die tegenstelling komt, behalve in de wijze waarop enerzijds de hoge heren over liefde en vriendschap praten, anderzijds de knecht en de meid dat doen, tot uitdrukking in het taalgebruik. Voor het eerst in onze letterkunde, betoogt Kruyskamp, worden dialect en beschaafde taal opzettelijk en bewust tegenover elkaar gesteld als literair stijlmiddel en om de sociale verschillen te markeren. Kruyskamp ziet ook wel dat vóór Bredero de sinnekens in de rederijkerspelen veel platte woorden gebruikten, maar hij is van mening dat daarmee geen typering of karakterisering werd beoogd en dat er niet doorlopend dialect wordt gesproken, zo min als dat het geval is in het *Loterijspel* van Van Hout. Maar in de twee komische intermezzi horen we dus het Amsterdams stadsdialect van Bredero’s tijd, bijvoorbeeld in de passage waarin Nieuwen-Haan deftig aan komt stappen en de meid zich afvraagt waarom hij zulke rare kleren draagt:

Nieuwen-Haan

Staat wat uyt de weegh, ick ben een Kourtisaan van t Hof.

Griet Smeers

Dat sietmen an jouw ongnaartighe bennieren wel.

Ho, ‘tis te byster soo ‘t Volck jouw nouw vieren sel.

Gans lyden Nieuwen-Haan, wat’s dit? Dus altemaal in’t Gheel?

Wat. dit en draaght niemant of hy is geck of eel.

De boer in *De klucht van de koe* en de molenaar in de klucht die naar hem genoemd is, horen we Amstellands (vgl. Jo Daan) of Waterlands (vgl. Kruyskamp) spreken, het West-Fries van net boven Amsterdam. Zij zeggen ‘ien’ en ‘gien’ voor ‘een’ en ‘geen’, ‘klieren’ voor ‘kleren’, ‘deur’ voor ‘door’ en ‘meugen’ voor ‘mogen’, ‘gesturven’ voor ‘gestorven’, ‘angder’ voor ‘ander’, ‘gangs’ voor ‘gans’, ‘mongkt’ voor ‘mond’, ‘after’ voor ‘achter’. En van Weijnen wist ik nog dat het weglaten van de g in een participium als ‘eweunt’ tot het plat-Amsterdams behoort.

U herinnert zich ongetwijfeld hoe de boer zijn boerenherberg aanbeveelt bij de gauwdief:

O, datje hier Scundaaghs waart, dan hebben wy sukken hovering,
Ho, t is hier nou niemcdallen, inde weeck is hier gien neringh,
Maar alle heylige daeghs gaet hier de Veel met de Fluyt an boort,
't Gaet so ondeughdelycke moy, jy wilt wild worden dat gy't hoort,
Ho 't is ien lust, ast hier vol volckx, en so wat drock is,
Hy myn wijf die ken so koken, ic loof niet datter noch sukken kock is.
Ick segh altemet, Moer, it is wongder kijnt, datje so keunt!
Ia seyde: voor niet en heb ick niet by Stijn de braetser eweunt!
Ist niet vreemt datse so handich, en so knap klaar is?
Se maackt ien levendigh Hoen dattet in ien omme-sien gaar is.

De gauwdief spreekt op dat moment nog wat Jo Daan noemde “taal van een hoger niveau” zonder de dialectische eigenaardigheden⁷. Maar hij is dan ook de gladde jongen die van elders komt. Gaandeweg praat hij het dialect van de anderen een beetje mee. Een verschijnsel dat autochtonen ook hedentendage wel waarnemen bij importfiguren die erbij willen horen!

Er is over de sociale kant van Bredero's oeuvre veel geschreven, maar de kern ervan is dat hij met zijn toneelstukken uiting gaf aan het algemeen gevoel van veel Amsterdamse, zo rond 1600 nog sobere, calvinistische burgers, die geconfronteerd werden met een een toevloed van vreemdelingen, die er anders uitzagen, zich anders gedroegen, en met name de Antwerpse immigranten dreigden door hun aantal en hun energie de overhand te krijgen. Daar waren oplichters onder (“Al ziet men de lui, men kent ze daarom niet”) en heel wat opscheppers, zoals we in Jerolimo krijgen neergezct. Het was geen echt Antwerps dat Bredero zijn Brabander liet spreken, maar wat hij daarvan opving. Amsterdammers vonden die taal minderwaardig en belachelijk en Bredero's stuk reflecteert die opvatting. Het begin zal de zaal meteen in de juiste houding hebben gebracht om de nadrukkelijk gehekelde Brabantse tongval:

't Is wel een schone stad, moor 't volksken is te vies;
In Brabant zain de liens gemainlijk exkies
In kleding en in dracht, dus op de Spaanse mode,
Als kleine koninkskens of zienelaike goden.

En nog in dezelfde beginmonoloog heeft deze taalgebruiker zich al gekwalificeerd als vrouwengek en oplichter, die uit Antwerpen, hoe mooi hij het ook beschrijft, is weggevlucht. Aan xenofobie werd in die dag onbekommerd toegegeven, maar je moet de aard ervan werd rela-

tiveren met de erkenning dat Amsterdam de vreemdelingen niets in de weg legde.

In zijn taalgebruik staat Jerolimo voor gek. Hij zegt 'moor' voor 'maar' en 'stode' voor 'staat ge'; hij vindt iets 'onbelaaft' in plaats van 'onbeleefd' en gebruikt 'paesen' voor 'peinzen' en 'raesen' voor 'reizen'. Deskundigen hebben uitgevonden dat Bredero overdreef en andere Zuidnederlandse eigenaardigheden door het Antwerps gooide. Hij vergist zich bijvoorbeeld als hij Jerolimo laat zeggen: "Ick kick vreesde voor de schout" in plaats van "Ick vreesde ekick voor de schout"⁸. Hij zal zich niet meer vergist hebben dan Gerard Cox deed in zijn cabaretse pogingen tot 'Vlaoms klappen' en bij Sint Job in 't Goor bleef steken.

Stijlmiddel voor realisme

Het wordt, met voorbijgaan aan twee eeuwen waarin de door Bredero gezette toon: "dialect versterkt het komisch effect" bij auteurs van satirische werken min of meer vertrouwd blijft, we zijn de achttiende-eeuwer Langendijk al tegengekomen, tijd voor een sprong naar het einde van de negentiende eeuw. Daar ontstond in samenhang met het Franse naturalisme bij onze schrijvers een naturalistisch en realistisch proza waarin de volkstaal en het dialect een veel ernstiger functie krijgen, namelijk om het realistisch effect van een verhaal te versterken. Dat gebeurt als bijdrage aan de milieuschildering, in het bijzonder wanneer personages sprekend worden opgevoerd.

In het tragische verhaal 'De klompjes' van Johan de Meester (*Zeven vertellingen*, 1899) gaat een helaas wat te ondernemend meisje zich met haar broertje en zusje verdrinken omdat ze het in de hemel beter zullen hebben dan in de grote stad waar ze wonen. Ze hebben een boze stiefmoeder, en de vader heeft over hun eigen moeder gezegd:

"Joa kind, as die was blijve leve! moar die's nou in de hemel."

"De hemel, voader, wat is dat?"

"Nou da's bij Onze-lieve-heer, as je dood bent. Dan beej' uut alle lij-jen uut. Doar bin alle mense gelukkig."

Ook in de monologue interieur wordt dikwijls eenzelfde volkstaal gehanteerd. Soms is die net geen algemeen beschaafd, en zijn de opvallendste verschillen het wegvallen van de uitgang-s bij het werkwoord en de verkorting van sommige lange klinkers. Bijvoorbeeld in *Zondagsrust* (1902) van Frans Coenen. Stel u een etagewoning voor ergens hoog achter in een Amsterdamse arbeiderswijk. Een man hoort, liggend in bed, op de vroege zondagmorgen zijn vrouw bezig met haar kind:

“Wat was ze weer an de gang! Onder ‘t wasse door kneep ze nou ‘t kind, waar ze maar kon, zo erg dat ‘r blauwe plekke van bleve...Beest van ‘n wijf! Niet dat ‘t kind hem zoveel anging...’t was niet eens van hem en d’r moeder most ‘t maar wete...Maar ‘t was zo mal: telkens as hij ‘t kind een tik gaf werd zij stinkend-nijdig en zelf geniepte ze ‘t elk ogenblik voor niks en voor alles...Vroeger sloeg ze ‘t ook...maar dat was te gehorig voor de commesaal..., nou had ze er dit op gevonden...zij kneep maar...hoor’s!...hoor’s...hoor ze ‘n’s bezig zijn!...” (*Zondagsrust*, Amsterdam 1965, vierde druk, p. 24.)

Als in een ander realistisch werk, *De ontredderden* van G. van Hulzen, een politieagent met een angespoeld lijk wordt geconfronteerd, is de verteltrant algemeen Nederlands, zelfs wat boeikerig, maar de agent spreekt het taaltje van hierboven (“Allé vooruit...maak es plaa’s”, “Mag ik telefoneere?”) en de jongens die hij bij het lijk aantreft en op garnalen uit zijn, laat Van Hulzen Schevenings spreken:

“- ‘t Brengt best z’n goeie geld op...en je kunt de visch toch niet vraege wat-ie hêt gevrete!” en: “Waer bemuut-ie zich mee...hai’t laik; wai de garnaele!! Wat zeg jai nou, bruur?”

Hier is absoluut geen komisch effect bedoeld. Daarvoor is de toon van het verhaal veel te ernstig, met een lijk dat tussen de politie-agent en zijn vrouw komt te staan, en dat beiden tot hard werken aanzet om over deze breuk in hun relatie heen te komen. Het uitzichtloze einde markeert die ernst: “De vrouw moedeloos, zocht nu haar heil in de godsdienst; de man zijn troost in de drank.”

August P. van Groeningen kende de naturalistische principes niet, toen hij in 1887 zijn eerste verhalen ging schrijven. Hij was opgegroeid in de achterbuurten van Rotterdam en werd er later onderwijzer. Ook hij wilde vertellen hoe de werkelijkheid van deze arme mensen eruit zag. En dat deed hij onder meer door veel volksuitdrukkingen te gebruiken. De redacteur van *De Nieuwe Gids*, Willem Kloos, aan wie hij enkele verhalen had te leveren, had daar niet veel mee op en vroeg hem wel zich daarin te beperken. En Van Groeningen vond dat Kloos gelijk had en hield zich voortaan in. In het verhaal ‘De bewaarschool’ gaat het zo:

“De statige zuster aan de deur had woorden. Koud drongen haar woorden naar binnen naast de zenuwachtige, lauwe geluidstukjes van een vrouw.

‘Zeg, eerwaarde zuster, mijn kleine Jan krijgt ‘s middags geen watere-melk, en ‘k betaal er toch ampert vóór, iedere dag twee centen.’

‘Hoor is vrouwtje, op praatjes van kindere mot je niet afgaan. We

trekken niemand voor. Je vertrouwt ons toch wel?’

‘Wel zeker zuster, maar...’

‘Nu dan, dan kunnen we onze discussie stake.’

‘O, ik houw ook niet van diskediën, maar, ziet u, het is eige vlees en bloed, mot u maar denke. Wel bedankt, zuster! Dag zuster!’ “

Zulke passages in de volkstaal zijn door de tekst gestrooid, maar altijd houdt de schrijver het verhaal als geheel in het algemeen Nederlands. En zoals Van Groeningen, Coenen en Van Hulzen de volkstaal of het dialect in hun dialogen en soms monologen opnemen, zo doen dat de meeste andere realisten van tijd tot tijd, in het bijzonder de grootmeester Herman Heijermans. Slaat u zijn verzameld toneelwerk maar open, kijk naar de videoband van *Op hoop van zegen*: overal is die volkstaal, wordt in Amsterdams plat het leven rechtgedaan in heel zijn volheid. Het specifieke idioom draagt vanzelfsprekend bij tot de milieuschildering.

De extra dimensie

Wat Vlaanderen betreft: daar is met Gezelle en Streuvels, Buysse en Timmermans, en zoveel anderen die hun moedertaal in hun proza en poëzie hebben laten gelden, geen beginnen aan. Die aandacht is zo groot en zorgzaam dat ze apart behandeld verdiend te worden. Maar ook hier is verschil tussen de taal waarin de verhalen verteld worden en de dialogen die erin worden opgenomen. Ik kan maar een enkel voorbeeld geven. *Pallieter* van Felix Timmermans laat een verteltekst zien die als kunst-Vlaams aandoet, terwijl de woorden die de personages elkaar toevoegen rechtstreeks gehoord lijken te zijn:

“En daar kwam Charlot uit den hof. Zij was in 't feestelijk, blinkend satijnen zwart met matte bonen; haar jak had nog grote hespenmouwen, en haar rok was vloeïg lijk een wolk; op heure nieuwe zwarte bindersmuts waggelden, aan een husseltje stijve pennen, botergele bollekens. Zij droeg aan den arm een groen blekken emmerken, van binnen rood, waarin peerkens, pruimen en korentenboterhammen lagen en een bruine bierfles stak. Ze zag er gelukkig uit, en riep uitermate hard:

‘Allé Bruur, ‘k ben weg! Doe strak veul complementen on Marieke, en zag da’k e Zondag koom! ‘k Zal veul vor ons Luverijke leze da’ ge same lank gelukkig meugt zijn!’

‘Watte?’ riep Pallieter, ‘‘k wil ni gelukkeg zijn deur ij, mor deur man eige!’

‘En toch zal ‘k leze!’ riep ze kwawordend, ‘en veul lezen, zoveul as da’k kan!’

En daarmee draaide ze zich om op haren hiel, en ging zonder omzien rap door naar de kerk, om vandaar in stoet, te voet den beeweg naar O.-L.-Vrouw van Scherpenheuvel te doen.”

Zelfs als we ervan uitgaan dat auteurs als Streuvels en Buysse een taal schreven die als algemeen Zuidnederlands geen dialect is in de betekenis die Weijnen daaraan gaf, dan verdient het opmerking dat er geen bladzijde in het *Verzameld werk* van Streuvels is - ik denk hier aan de Orion-editie uit 1971 - die niet voorzien moest worden van een aantal voetnoten om zijn taal verstaanbaar te maken voor de hedendaagse Vlaming en Nederlander. Auteurs als Timmermans en Ernest Claes koesterden het Vlaams en de dialectische elementen erin als de gitten in hun proza. Claes bijvoorbeeld vangt zijn *Wannes Raps* aldus aan:

“Nu zullen ze ginder in Averbode, bij Peer de Smid, bij Jan van Gille of bij Micke van Drisken Didden, als ze dit boekse zullen lezen wel zeggen: ‘Wat è gedacht toch van Nest oem over zoè iemand as Wannes te goan vertelle, as er zoeveul ander goei mense zèn woar dat èm in de boeke kan van schrijve...’ en ze zullen de kop schudden en het niet kunnen verstaan.”

Dialect, taaleigen, is veel meer dan woorden alleen, dat zien we hier weer. Het is ook: grammatica, woordvolgorde, uitdrukking, en daarbij, als het om literatuur gaat: het is ook de persoonlijkheid van de schrijver en de beslissingen die hij neemt. Jarenlang sleepte Leo Pleysier zich door onze actuele literatuurontwikkeling voort zonder dat hem buiten een kleine kring enige aandacht werd geschonken. Hij schreef mooie boeken, die veelal in zijn eigen streek, de Kempen, spelen, met een progressieve, contesterende inslag, met oog voor de actualiteit. In 1989 kwam hij ertoe heel anders te gaan schrijven. In *Wit is altijd schoon* laat hij een zoon waken bij het doodsbed van zijn moeder en toehoren naar wat zij in haar Kempens dialect tegen hem zegt. Een enkel tekenend fragment:

“En wie gaat er nu mijn doodsprentje schrijven? Zoudt gij dat niet doen?”
‘Nee?’
‘En waarom niet? Gij hebt toch altijd de pen nogal kunnen vasthouden, gij! Gij kunt dat dan toch best zou ik denken? Waarom zoudt gij dat dan niet doen? Ik zou liefst hebben dat gij dat doet. Voor uw eigen moeder kunt ge toch wel eens iets op papier zetten zeker? En daarbij: zo lang moet dat niet zijn. Een paar regels is genoeg.’”

Overigens is het opvallend hoe weinig van de auteurs die door Marnix Gijsen en Karel Jonckheere in hun drie bundels onder de verzameltitlel

54 *Vlaamse verhalen* werden bijeengebracht dat Vlaams in hun taalgebruik door laten klinken. Slechts een kwart daarvan is door zijn taalgebruik onmiddellijk te herkennen als Vlaams, bij de rest zijn er vele die ook aan deze zijde van de grens geschreven hadden kunnen zijn. Onder de veertien voornamelijk reeds gestorven auteurs als Lode Baekelmans, Cyriel Buysse, August van Cauwelaert, Ernest Claes, Paul van Ostaijen, Maurits Sabbe, Stijn Streuvels, Felix Timmermans en Karel van de Woestijne. De bloemlezing verscheen in 1971 en mogelijk dat de keuze Vlaamser zou zijn uitgevallen wanneer men haar thans gemaakt zou hebben.

Realisme, komisch effect en lyrische satire

Wanneer ik naar Nederland terugkeer, kan ik niet thuiskomen zonder langs te gaan bij de schrijver die het dialect van de Peel in zijn proza heeft geïntegreerd als geen ander: Antoon Coolen. De belangstelling voor zijn werk is op dit moment niet groot, maar wie het herleest raakt onder de indruk van de natuurlijkheid waarmee in een aantal werken verhaaltrant en dialoog één geheel vormen. Net als de grote Vlamingen verdient Coolen aparte aandacht, maar ik wil hem hier minstens noemen met het boekje waarin hij niet alleen het dialect maar ook de brabbeltaal van de buitenlander -thema van deze lezing- integreert in zijn vertelling: *Jantje de schoenlapper en zijn Weens kiendje*. Dat gaat over een schoenmaker en zijn zuster Regien die een Weens meisje in huis hebben genomen. Een fragment:

“En Jan, hij schrijft zoolle en haken, maar dat belet niet, dat hij, sinds Xandrieke in zijn huis, al aardig thuis is in het weens. Hij luistert als het kind praat. Wat een aardige taal! En hij vraagt woorden.

Toen het 's avonds negen uur was, een van de dagen van de eerste weken dat Xandrieke bij hem was, toen vroeg hij:

- Wat is gá bij ellie?

En Xandrieke dat verstandige ding, dat wist het wel:

- Geh', zegt Xandrieke.

- En slapen?

- Schlafen!

- Gee slafen, zegt Jan.

Kortju, dat is een methode van taalonderricht.

- Jan, gij hebt een weens kiendje, hoe gee-g-'t ermee?

- Goed, zegt Jan, en hij klopt het leer. De klinkende klop. Klop-klop-klop!

- Hee-g-'t den aard nogal?

- Jawel, zegt Jan, en hij klopt, klopperdeklop.

Och, nou gaat hij een bietje opscheppen:

- Ik praat 'ne mond weens, ziedege; en dan voelt het zijn eigen op zijn gemak.

- Jan, ge hadt pastoor moeten worren.

De pastoor is het toppunt van wat letters heeft gegeten. Hij leest dikke geleerde latijnse en hebreeuwse boeken. Hij heeft een aureool van geleerdheid om zijn kop, die overigens kaal is van al de studie. En tegen Eimerd de simnarist wordt ook al zo'n beetje opgezien. En och, tegen Jan niet, óók al vertelt hij dan, dat hij 'nen mond weens praat."

Een naïef verhaal, ongetwijfeld. Coolen schreef het in 1927. In 1975 werd het nog herdrukt in de Salamanderreeks.

Op het dialect in Coolens proza zal de buitenstaander reageren met *dédain* of met waardering. Het *dédain* sluit het meest aan op de spot die sommige grotestadsbewoners - van Bredero tot de Randstedeling - bij zich voelen opkomen, wanneer ze met de taal van een vreemdeling worden geconfronteerd en deze zien in het verlengde van diens naïviteit. Zoals ongetwijfeld dit verhaal van Coolen op ons een heel naïeve, niet meer bestaande indruk maakt. In de grote literatuur zijn sporen te vinden van de minachting die mensen hebben ondervonden van de combinatie waaronder ze leden: hun lage komaf en het plat of dialect dat zij spraken. Katadreuffe in Bordewijks roman *Karakter* had tenminste het geluk dat zijn moeder "ofschoon ruw soms in haar mond, de taal zonder plaatselijke klank" sprak en als hij een enkele keer braniechtig van school thuis kwam "met de volkse tongval sloeg zijn moeder het er gauw uit". Aan zijn vriend Jan Maan vertelt hij "hoe buitengewoon veel gewicht voor een carrière een zuivere, althans redelijke uitspraak" is (VW I, p. 421). Ook W.F. Hermans voert, in *Elektrotherapie!* uit de bundel *Moedwil en misverstand*, een jongen ten tonele die het plat-Amsterdams afleert om beter voor de dag te kunnen komen.

Maar datzelfde dialect verschaft aan de buitenstaander een extra dimensie van vriendelijkheid, die de insider mist. Coolen hanteerde het Peeldialect volledig in romans als *De goede moordenaar*, *De man met het Jan Klaassenspel*, *Kinderen van ons volk* en *Dorp aan de rivier*, terwijl hij in andere werken - *De vrouw met de zes slapers* bijvoorbeeld - het ABN hanteert. In zijn werk zijn de verschillende kwaliteiten die Weijnen aangaf van het dialect als "stijlmiddel voor realisme, komisch effect en lyrische satire" (p. 14) naar mijn mening op een harmonische wijze verenigd.

1 A. Weijnen, *Zeventiende-eeuwse taal*. Zutphen 1952, p. 9.; 2 A. Weijnen, *Nederlandse dialectkunde*. Assen 1958, p. 1.; 3 P. Langendijk, *De Zwetser, kluchtspel*, opnieuw uitgegeven en van inleiding en aantekeningen voorzien door dr. W.A.Ornée en drs. M.A. Streng.; 4 W.A. Ornée, 'Hooft als komedieschrijver'. In: *Uyt Liefde geschreven. Studies over Hooft*. 1581-16 maart-1981. Groningen 1981, pp. 117-130, p. 124.; 5 G.A. Bredero's *Rodd'rick ende Alphonsus*. Ingeleid en toegelicht door dr. C. Kruyskamp. Zwolle 1968. P. 13.; 6 G.S. Overdiep. *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, deel IV, 286-287.; 7 G.A. Bredero's *Kluchten*. Ingeleid en toegelicht door dr. Jo Daan. Culemborg 1971, p. 30.; 8 G.A. Bredero's *Spaanschen Brabander Jerolimo*. Met aantekeningen van dr. F.A. Stoett. Herzien en van een inleiding voorzien door dr. B. C. Damsteegt. Zutphen 1968. P. 16

OVERZICHT

woonplaatsen van de deelnemers
aan de schrijfwedstrijd van de
Stichting Nederlandse Dialecten
1992-1993

© A. Dams 1993

VERHALEN EN GEDICHTEN IN DIALECT

INLEIDING

Reeds in de eerste vergadering na de zo succesvol verlopen eerste Dialectendag werd in het bestuur het idee geboren om -als er bij de tweede Dialectendag weer een bundel zou worden uitgegeven- daarin ruimte te reserveren voor dialectverhalen. Uiteindelijk besloot het bestuur om een dialectwedstrijd uit te schrijven die per provincie georganiseerd zou worden, waarbij - naast de bestuursleden - J. Tissing (Stichting Drentse Taol) en R. Willemsen (Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek) als coördinatoren opgetreden zijn. In juni 1992 ontvingen de regionale dagbladen en omroepen een persbericht waarin deze schrijfwedstrijd aangekondigd werd. De medewerking van pers en omroep was groot; in een aantal gevallen zelfs werd er naar aanleiding van de wedstrijd ingegaan op het verschijnsel schrijven in dialect. Dat er graag in dialect geschreven wordt, maakt de wedstrijd duidelijk. Daarbij moet niet uit het oog verloren worden dat er in een paar provincies korte tijd van te voren of zelfs gelijktijdig aan onze dialectschrijfwedstrijd andere schrijfwedstrijden liepen.

Utrecht vormt op deze stelling een uitzondering.

Toen half oktober 1992 de balans opgemaakt werd, bleken er in totaal meer dan 300 personen bijdragen naar de verschillende coördinatoren gestuurd te hebben. Provinciale jury's hebben zich gebogen over de inzendingen uit hun provincie en de beste drie voor opname in de bundel voorgedragen. Zo verschijnen er in deze bundel 18 verhalen en eenzelfde aantal gedichten. De juryleden en coördinatoren hebben de annotaties verzorgd en de opmerkingen over de gehanteerde spellingen. Aan alle schrijvers en alle juryleden past ook op deze plaats een woord van dank.

Na de lezing zal iedereen het over een paar dingen eens zijn:

- de bijdragen bewijzen nog eens de stelling dat hoe verder provincies afliggen van de Randstad, des te groter is de moeilijkheidsgraad van de dialecten ten opzichte van het standaard-Nederlands;
 - de bijdragen wisselen in kwaliteit;
 - er bestaat een duidelijke voorkeur te schrijven over vroeger; of is het de voorkeur van jury's geweest, die er voor gezorgd heeft dat juist deze verhalen zo prominent aanwezig zijn;
 - eenheid van spelling is nog ver te zoeken; zelfs gangbare spellingsregels van het Nederlands zijn in dialect nog niet altijd geaccepteerd.
- Een onderwerp om de derde Dialectendag aan te wijden?

LIJST VAN JURYLEDEN

Groningen

Drs. A. Apotheker-Gerdes, J. Engels

Friesland

Mw. drs. T.J. Steenmeijer-Wielenga, Drs. P. Breuker

Drenthe/Stellingwerven

Mw. H.A. Wijnholds-Schuster, P. Jonker

Overijssel

H. Beerlage, Mw. drs. Ph. Bloemhoff-de Bruijn

Gelderland

W. van Keulen, H. Harmsen, R. Harmsen

Limburg

Drs. P. Bakkes, H. Clerkx

Noord-Brabant

Mw. M. Mandos van de Pol, Drs. A. Dams

Antwerpen/Brabant

Lic. R. Belemans

Zeeland

Dr. A. de Vin

Noord-Holland

Dr. J. Pannekeet

Zuid-Holland

P. Will

Vlaanderen

Mw. lic. K. Vandersypt, Lic. H. Ryckeboer

GRONINGEN

Over de spelling

In het grootste deel van Groningen geeft de *oa* de klank weer die in het Nederlands voorkomt in een woord als *voor*, *nooit* e.d. In sommige streken, zoals in de stad Groningen, wordt met *oa* een klank aangegeven die in *hok* voorkomt zij het in gerekte vorm.

De *oa* is typerend voor de Groningse spelling zoals de *ao* dat is voor de Drentse.

Het is gebruikelijk om in woorden als “lopen”, “zitten” en “pakken” -*en* te schrijven ondanks dat de uitspraak iets is als *looptm*, *zittn* en *pakng*. De gekozen schrijfwijze zorgt voor een rustiger ogende en sneller leesbare tekst. De enige uitzondering op deze -*en*-regel wordt gevormd door gevallen als *timmern*, *schovveln* en dergelijke: de schrijfwijze volgt de uitspraak hier dus wel.

De Nederlandse *è* (uit *pek*) en *i* (uit *pik*) naderen elkaar in het Gronings wanneer ze direct gevolgd worden door een *m*, *n* of *ng*: *himd* of *hemd*, *denken* of *dinken* en dergelijke woorden komen in de uitspraak als het ware beide voor omdat de betrokken klinker een tussenform is tussen beide genoemde klinkers. In de Groninger spelling wordt met het oog op de lees- en leerbaarheid zo veel mogelijk de Nederlandse spelling nagevolgd. Alleen wordt bij gerekte klank veelal een *i* of *ì* genoteerd, ongeacht de standaardtaal. Vandaar *stingels*, *hingsel* en dergelijke.

Het Nederlandse achtervoegsel *-(e)lijk* wordt in het Gronings al naar de uitspraak weergegeven door *-(e)liek, -elek, -elk*. In de twee laatste gevallen wordt dus telkens een zogenaamde stomme *e* gezegd.

Vergelijkbaar met het vorige is de schrijfwijze en de uitspraak van *-eg*, Nederlands *-ig*: in het Gronings wordt een stomme *e* gesproken en geschreven.

AAFKE VAN HOORN - LEENS

Haarst¹

Lichten van mien toen goan oet.
t Is mooi west veur van t joar.
Oet swaarde grond spoot kleur noa kleur:
ain feest van bliede waarmte.

Nou spannen spinnen heur slingers weer.
Zulverwit mit gloazen troanen.
Nog evenkes vruzzelt² t broene blad...
Ain poest ... en t is aal vot!

Mien toen trekt t graauwe nachthemd aan
en dut din lichten oet.

¹ herfst; ² ritselt

dien keerze¹

aan diszied² haarst doe³ aaltied hoast in d'hoaven
nog eefkes gaauw ain helpen uut de nood
behulpzoam bie t verhoalen⁴ van n boot
voak rusteloos, doe bleefst aan ain toer⁵ droaven

wat knutern⁶ aan n diezel, timmern, schoaven
assmis⁷ wat vaarven, t moaken van n schoot
konst alles, wast n echte doezendpoot
doe muikst zulfs tied veur schovveln, toene groaven⁸

nou is t verbie, dien waark in t heitelaand⁹
dat hest aan aal dij aandern overloaten
in nije hoaven, doar aan aanderzied
vondst nou veur aiveg rust - verbie dien stried
op haalfschaaid¹⁰, en gainain' haar t in de goaten
dien keerze haar aan baaide kanten braand.

1 jouw kaars; 2 aan deze zijde; 3 had jij; 4' 1 verplaatsen van een boot; 5 onafgebroken; 6 knutselen;
7 soms; 8 de tuin ompspitten; 9 vaderland, hier: Friesland; 10 halverwege, op de helft

De vraauw

Ze luij over de zandloane langs wat ains n braide wieke¹ was vol kikkers, en floitjestingels² en doethoamels³ in d'onderwale, mor wat nou n dood slootje leek. n Zetje⁴ al luij ze mit t heufd omhoog, of ze tegen n heuvel op mos, zwaaiend mit n blaauw oakertje⁵ dat zacht piepde rond zien schroeven. De zonne oademde waarm op heur gezichte, wel wait wuir ze n beetje broen zo, mor ze wuir doezelg. Ze richtde heur ogen weer op de loane, ontsponde heur nekke en knipperde de zonne vot.

... Ze wol dat ze deruut zag as n verlaaidleke vraauw. Ze kleurde tot onder heur oren. Nou kom, hier mog ze dat gerust denken, gain mins dij t zag. Hier was ze nait weerloos en boas over heur aigen gedachten, hier konden ze heur naargens tou dwingen.

n Verlaaidleke vraauw... mooi... en hoar zo as n man dat groag zag -blond, golvend blond- en n geliekmoatege klikklakstap op hoge hakjes. Kreeg je lange bainen van. En din draaien mit de heupen, wulps. Ze schatterde. Wat n woord, wulps. Je konden joe zo'n loop vast wel aanleren. Ze perbaaierde⁶ n poar pазzen. Kiek, ze kon t wel, t ging nait makkelk, mor ze kon t.

En kieken mit knippernde oogleden, dat deden zokse verlaaidleke vraauwen ook aaltied, nait aal te slim⁷, want dat haren mannen vot deur.

En noagellak kopen veur de rode noagels. Bie de Trekpleister, doar konden ze heur nait.

Eerst mos ze heur noagels gruien loaten, streng wezen veur zokzulf, ze nait meer ofbieten, aans⁸ haar noagellak gain nut. Ze keek noar heur handen, spraaidde de kôrde dikke vingers mit de omgekrulde vinger-toppen. Je konden ook kunstnoagels kopen, laank en punteg, mor dij wazzen nait echt.

En wat mos ze nog meer doun. Of nog meer hebben?

Tiedens t lopen wupde ze mit n schoupunt wat zaand op. Hoempla. Ze lachde. Hoempla, hoempla! Driemaal in de rondte van je hupsasa. Handenvol zaand greep ze, gooide ze in de locht, en vloog der deurhin in houkege sprongen. Ze luit t zaand over heur wangen speulen, over heur neuze en haalfgesloten oogleden tot heur ogen zeer deden van n ondeugend kôrreltje. Veurzichteg vreef ze derover mit de zachte bin-nenkanten van heur polzen.

n Wepentallie⁹ mos ze hebben.

Mannen! Ze kon zok toch nait aanbaiden, zo van, hier, dèr, je maggen

mie hebben. Nee, je kinnen mie kriegen, dat was beter. Je kinnen mie kriegen, as je joe wat multe getroosten willen, heren. Ze dee heur ogen dichte en bekeek zokzulf achter de gesloten oogleden. Wat multe... ze keken aaln't¹⁰, ze kon nog zo draaien en doun. Nou wol dat ook nait zo best op dij dikke schounen mit veters tot over heur enkels. Wat wazzen ze stovveg. Ze beet op heur lippen. Gain hoge hakjes.

... Zai n verlaaidleke vraauw, ze haar der gain talent veur.

t Hingsel van t blaauwe oakertje kneep pienlek n ofdrok in de kuzzen-tjes van heur haand. Ze pakde hom over in d'aander haand. Pa zien blaauwe oakertje nog, der was nog mor ain schilvertje van of. Makkelk, zo'n ding. Minsen dij heur nait konden, zollen op heur allo-zies kieken en dinken, twaalf uur, dij vraauw bringt heur man zien waarm eten, gelokkeg veur zo'n man dat e n vraauw het dij zok om hom bekommert.

n Stille glimlach speulde over heur gezichte.

t Leven is net stroop, zee pa aaltied, ook zuit. allaine, je mouten der nait te veul van kriegen. Gekke pa, ale woorden begreep ze, nait wat e dermit zeggen wol en ook nait woarom e dat aaltied zee.

Ze plokde n korenbloume en snoof der even aan. n Korenbloume rook nait, koren rook veul lekkerder, zwitter, mor de kleur was prachteg. Ze vergeleek hom mit de kleur van t oakertje. Geliek. Onhandeg foevelde¹¹ ze de korenbloume in heur hoar.

Wat heerlek was t om hier te lopen. Ze stapde steveg deur en begon te zingen. n Laid zunder woorden, meer tonen dij onder in heur buuk begonnen, opklommen noar n onveurstelboare hōgte, doar aanhuilen in ain strakke noot, en mit n boog weeromkeerden noar t begunpunt.

Inains huil ze op, huil heur pas wat in. n Windvloage sisde deur t koren, n wolke luit zien schare over de akkers rollen. Wanneer zol dit waarme korenlaand begroaven worden onder de klinkers, net as t gruinlaand achter heur, en volbawwd mit flats en graauwe ainmou-dershuzen¹² woar gain mins op n duur meer in wonen wol? Woarom was ze doar nou zo bange veur? Woarom kon ze doar nait aan dinken zunder n steek in heur haart? As t zo wied komen zol, was zai ja al dood. Verleden, heden, dood, meer was der nait.

Hier was t. Ze was der sikkom aan veurbielopen, aan heur aigen plek-kie, dudelk herkenboar aan de vōrm, omgeven deur kloaver en keze-bloumen¹³. n Hommel koos zok brommend t roodste kloavertje uut.

Ze zetde t oakertje dele¹⁴, t kleurde fel tegen t gruin en t roomzachte wit van de kezebloumen. Boven t gras sluig ze n buusdouk uut dij op de hoge spieren hangen bleef. De hommel zoemde vot. Ze ging zitten en strekde loom heur bainen. n Rood spinnechie kirrelde over heur knije. Rezeltje, rezeltje, repelsteeltje, mit dien pockeltje as n spelde-knop, wat moust doe doar? Even nog luit ze hom lopen, tokde¹⁵ hom op n grasspiere en streek hom dou mit zachte haand vot. Hup doe.

rekeltje, in t gras mit die, noar dien aigen rode rekeltje.

Langzaam struupde ze d'kouzen op d'schouwen en trok t klaid hoog op. Waarme zunne, broene bainen. Ze glimlachde om de broene spikeltjes op heur schenen. Ze vreef over de jeukende striemen van de rekkers¹⁶ om heur bovenbainen, legde n haand op heur kruus. Wat mannen... ze kon t zulf wel. Licht waigde ze hin en weer. Over heur wange rolde kriebelnd n troane. Woarom schraifde¹⁷ ze nou? Of schraifde ze nait? Dinken mos ze, aan onweer of aan störm, din hof¹⁸ ze ook nait te schraiven. Dinken, dat was t veurrecht van allaine wezen. Mit de vingertoppen bevulde ze heur schedeldak.

Doaronder... As ze mor nait zo mui was.

t Blaauwe oakertje...

Ze ruik hom even aan, trok heur haand bliksemsnel trogge. De stemmen... Geschrokken luusterde ze noar de filaaïne fluusterstemmen achter heur ogen... nait waar... aal waar... wachten... Klaauwend grepen heur vingers in mekoar, knepen de knokkels wit. Zo heftig schudde ze t heufd hinneweer dat de knip uut heur hoar sprong. t Korenveld sirrelde¹⁹ om de horizon. Wachten... wachten, de fluusterstemmen spijden²⁰ kwadoardeg leugens, leugens. In heur hoofd, om heur hoofd. Ze klemde de handen over heur oren.

Stil, stil.

Stil!

Loat ze stil wezen.

Hou laank bleef ze wachten tot t korenveld stil vuil en weer kleur kreeg, geler as ooit, en de stemmen verdwenen?

Eindlek,

eindlek, de geluden en kleuren van n smoezege²¹ zummerdag.

De geuren ook.

Eindlek, ze zee t zacht.

Bevrijd trok ze t oakertje tussen heur bainen en reet t deksel lös, greep de vörke en nam n volle hap, pruifde smakkend. Al kold, mor lekker.

n Goie kok was dat, dij nije, n haile beste. n Veelbelovend begin, zee meneer Diekemoa van t eerste puddinkje. n Goie kok en hai leek op Gary Grant. Hai huil ook van katten, net as zai, veuraal van tiegerkatjes, net as zai. Heerlek. Ze nam nog n hap. Hai was vrundelk tegen elkenaine. Te vrundelk tegen te veul minsen, aiglieks.

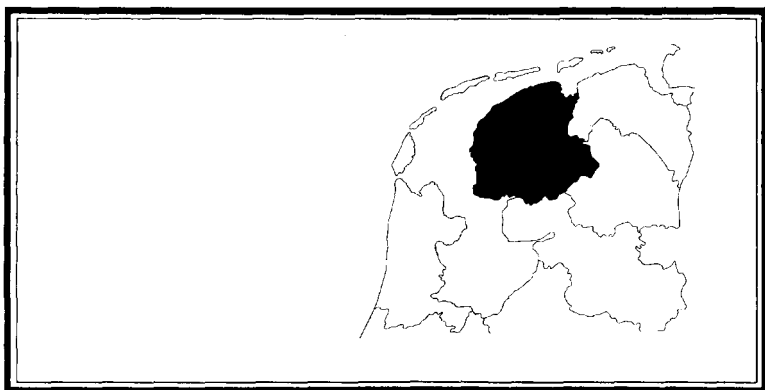
Aal radder stook ze heur vörke in heur eten, aal radder slook ze, kaauwde amper.

Lekker, lekker. Ze pruifde t woord. Net meziek. Heur vörke tikde t ritme op de ziedkaande van t oakertje. Mit d'aandere haand greep ze t eten en propde t in de mond. Ze lachde mit bolle wangen. n Kledder vuil op heur borst. Ze slüig der gain acht op, evenmin op de vogel dij verschrikt opvlog uut t koren.

Dou smheet ze de vörke van zok of, schoof n vinger langs de binnen-

kaande van t oakertje en slikde hom of. Hardhandeg drokde ze t deksel op t oakertje, heur eten was op. Over heur ruggegroat kroop n kold stee omhoog noar heur achterheufd, wuir groter en groter... t Eten was op, op, op. Heur bovenlichoam slug inains verkrampt achterover. Ze begon te schraiven, geluudloos. Nou haar ze niks meer...

1 smal kanaaltje; 2 riet (om fluitjes van te maken); 3 lisdoddes, rietsigaren; 4 poosje; 5 geëmailleerd emmertje; 6 probeerde; 7 erg; 8 anders; 9 wespentaille; 10 niet eens; 11 frommelde;
12 gelijksoortige huizen; 13 fluitekruid; 14 neer; 15 lokte; 16 brede banden elastiek; 17 hilde;
18 hoofde; 19 tolde; 20 spuwden; 21 warm drukkend

FRIESLAND

Over de spelling

Afhankelijk van de regio kan een gespelde *ei* worden uitgesproken als *ij* of als *aai*. Het Friese *dei* klinkt daarom soms als *dij* dan als *daai*.

De eerste klinkertekens in een woord als *meastal* worden uitgesproken als een tweeklank. Deze begint met de korte *i* uit *mis* direct gevolgd door een stom *e*-tje. Het ligt vlak in de buurt van een wat kort uitgesproken klinker in een Nederlands woord als *meer*.

Ook in het enkelvoudige *beam* (boom) is deze uitspraak aldus. Maar het verder identiek gespelde verkleinwoord *beamke* wordt uitgesproken als *bjemke*!

De kortere of langere *oe*-klank (*broek*, *boer*) wordt in het Fries met een *û* gespeld. Daarbij wordt er gekeken naar overeenkomstige woorden in verwante talen zoals het Nederlands: is daar bijvoorbeeld een *ui*-klank te horen, dan volgt daaruit voor het Fries de schrijfwijze met *û*. Deze wordt overigens altijd voor volgende *n* geschreven.

De min of meer zelfde *oe*-klank kan als *oe* gespeld worden als deze historisch teruggaat op een lange *oo*. Vandaar het spellingsonderscheid tussen *bûk* (buik) en *boek* (boek).

De *û* is altijd de kortere of langere *oe*-klank, de *oe* kan daarnaast ook een tweeklank zijn waarbij na de *oe* een stomme *e* wordt uitgesproken. Zo wordt bijvoorbeeld *koe* ongeveer uitgesproken als *koewe*.

De gespelde *â* heeft in de uitspraak meer met de *oo* van doen: *Fryslân*

wordt uitgesproken met een *oo*-klank die voorkomt in *koor*. Het is de gerekte klinker uit *bok* (voorzover die tenminste niet identiek is aan die uit *hok*). In het Gronings zou de schrijfwijze daarom *Friesloan* moeten luiden.

De gespelde *ô* is als het ware de tegenhanger van de *â*: *bôle* (brood) wordt uitgesproken met de gerekte *o* uit *hok*.

De gerekte klinker uit *les* wordt weergegeven door *ê*: *lêst* (laatst).

De *oa* kan op twee manieren worden uitgesproken. Een woord als *foar* kan daarom door de een worden uitgesproken als *foor*, door de ander als *fwar*. Bij *soarte* (soort) is overigens alleen de ‘Nederlandse’ uitspraak mogelijk: *soorte*.

In de meeste gevallen zal het Friese *oai* worden uitgesproken zoals het Nederlandse *ooi*: *moai* is *mooi*. Vooral bij verder uitgebreide woorden zoals *moaiste* komt bij dezelfde spelling evenwel ook de uitspraak *mwaste* voor.

De klinkers in het Nederlandse *eeuw* doen sterk denken aan de uitspraak van de Friese combinatie *eau*. *Bleau* (bleef) is dus iets als *bleeuw*.

Het probleem met de *hj* aan het begin van een woord is dat het ene teken geen zin heeft voor de uitspraak maar wel voor de herkomst van het woord. Zo wordt *hjr* uitgesproken als *jir* en geeft de *h* een aanwijzing in de richting van de betekenis: “hier”. Het gaat hierbij overigens om een beperkt aantal maar vrij frequent gebruikte woorden, waaronder *hjoed* (heden) en *hjit* (heet).

De korte *i* als in *niet* wordt in het Fries geschreven met *y*: *nyt* (niet), *byt* (beet; biet). In open lettergreep wordt evenwel een *i* geschreven en dus komt naast *byt* het werkwoord *bite* (bijten) voor. In de volgorde van het woordenboek wordt de *y* opgevat als een *i*!

In de Bildtse bijdrage blijkt dat de *y* daar op wordeinde voorkomt als weergave van de *ie* en het betreft dan in principe een verkleinvorm.

De *û* is in de regel de weergave van de korte *uu*-klank uit *Huub*. Voor een *f* of *ch* kan *û* evenwel ook lang zijn, zoals in *muur*.

De combinatie *uo* houdt in de uitspraak zo ongeveer het midden tussen *oe* en *wo*: *guod* is als het ware tegelijkertijd een heel kort uitgesproken klinker van *goed* en daarna *gwod*.

Vergelijkbaar is *uoi* in *muoike* en dergelijke woorden, waar een combinatie-uitspraak van *oe* en *wooi* aanwezig is.

a voor ...

De *a* wordt voor een direct volgende *s*, *l*, *d*, *t* en *n* in de regel uitgesproken als *o* (van *hok* of *bok*). Er wordt *jas* en *man* geschreven, de standaard-uitspraak is *jos* en *mon*!

Het Friese lidwoord *it* wordt anders geschreven maar is verder gelijk aan het Nederlandse '*t*.

Het Friese lidwoord *in* wordt anders geschreven maar is verder gelijk aan het Nederlandse '*n*.

Een lange *ie*-klank die géén verkleurend *e*-tje na zich krijgt kan in een gesloten lettergreep worden weergegeven met *ii*: *destiids* (destijds), *wiid* (wijd).

In *gie* (ging), *iep'ning* (opening), *stien* (steen) en dergelijke woorden wordt de *ie* uitgesproken als in Nederlandse woorden als *vier* met een duidelijke stomme *e* na de *ie*-klank. Soms kan evenwel de uitspraak anders zijn, zoals in bijvoorbeeld *stiennen* (stenen). Hier is de normale uitspraak *stjinnen* ondanks de schrijfwijze.

Tenslotte: woorden met een kennelijke vreemde herkomst worden in het Fries in aanzienlijke mate *verfriest* in de spelling. Een woord als *earudyt* lijkt heel anders dan het Nederlandse *erudiet* maar uitspraak en betekenis zijn identiek.

Negen en negentig jaren

Behalve 'n oersterk hart, de levensdover
Is d'r fan Bouky-bep nag maar 'n bitsy over
Nag in hur aigen hússy wete de kringen¹
fan kamers 't panise pompen nag altyd te lingen

As ouderdomsslavin trekt se floekend hur banen
Rônd de tafel en werom lâns de ramen
Sonder te weten dat de ferwarde geest
Hur de kranten fan dartig jaar leden foorleest

In hur privé tong haalt se woorden an
Die't de oren an hur ferbij late gaan
Krekt soa-as, lâns hur tún, de stoet fan kinnissen en frin'en
En die't nou achter 'e haag nag maar 'n skjindoaije fine

Fan twee losse ogen, diep in 't hofy fortsogen²
Tot twee dunne poatsys³ laait se stikum op te drogen
As 'n dorre tak die't ôfbrak en niks meer saait
en loadrecht op 't leven 'n aigen leven laidt

Tot de doad hur fan de levenden onderskaidt
Tot de doad hur ônder de doaijen begelaidt

1 krogen; kringen; 2 weggetrokken; 3 pootjes

Apen

Bisto de aap foar krûpen en klimmen skepen¹
dy't destiids de harsens behim'le² fan
eigen soarte doe it fjoer útfûn³
seane ripe rys⁴ friet oereinstean gie
it laitsjen en it ligen learde en sa
de kaai op krige⁵ fan de tichte doar
nei wide kimen?

Of bisto dyselde dy't syn netflues
boarre⁶ yn in goare⁷ spegel syn eigen
puchel pleage⁸ geduld as wachtwurd hie
en soms by twivel foar it lege rip⁹
de wethâlder syn proefskrift lies en
om'e nocht¹⁰ nei lytse letters socht
foar noedlik¹¹ liftsjen?

Of bisto de jan modaal dy't opp're¹² by
it bouwen fan de universiteit dy't in
deltadyk opsmite woe tsjin in faaie floed¹³
fan kneukelhouters¹⁴ en bist as hampelman
ek noege¹⁵ ta it feest by d'iep'ning fan
it nije lab dêr't griemd wurdt¹⁶ mei de genen
fan in slopank'lich¹⁷ earudyt en fan in topatleet
mar krym¹⁸ fan ynboarst?

Lit dy dan lûke¹⁹ as in tsjinpoal hjir lizze
wiksels nei in wiid emplasemint rabje²⁰
net oer giel of read of oer it grut fersin
fan marx dy't frjemd te pal kaam²¹ mei de
solidariteit. Neam it hiel hiel âld klisjee
dat no't god dea is de paus mei 't tiksel²²
yn'e hân de leie bjustert²³ de apen fiterje²⁴
nei de revolúsje. Sok sizzen giet deryn
as wyn troch 't kielsgat²⁵.

Lien byneed²⁶ in lange sturt in smoking
en in âld baret oefenje yn in driigjend
roch'ljen²⁷ lykas inkeld apen dat mar kinne.
Sy ommers ha destiids it fjoer útfûn
seane ripe rys fretten binn' oereinstean gien
it laitsjen en ligen leard en sa de kaai
opkrige fan de tichte doar nei wide
kimen omt sy de harsens behim'len fan
har eigen soarte.

1 geschapen; 2 opvat; 3 het vuur uitgevonden; 4 gekookte, rijpe rijst; 5 de sleutel oppakte; 6 boorde;
7 niet heldere; 8 z'n lichaam plaagde; 9 de ruif; 10 tevergeefs; 11 risicovol; 12 als opperman werkte;
13 tegen een vege vloed; 14 stakkers; 15 genodigd; 16 slordig omgegaan wordt; 17 niet karaktervast;
18 niet in orde; 19 trekken; 20 kletsen; 21 uitkwam met; 22 disselboom; 23 de toom "bijstert";
24 aanzetten; 25 keel; 26 desnoods; 27 dreigend rochelen

Apparaten

De dei begûn moai. Sa es meastal trouwens. Doe't ik de eagen iepen die sliepte¹ it ferstân noch en ik bleau stil lizzen om it net wekker te meitsjen². Myn eagen dwaalden troch de keamer as twa bern op in sneintemoarn³ troch in stil hûs, as heit en mem noch boppe lizze te sliepen. Ik seach gjin dingen, allinne mar sêft ljocht⁴, dat twa kear filtere, troch de boekebeam⁵ foar it rût en it wite gerdyn, de romte om my hinne in myld oansjen joech⁶. Dat binne skoandere mominten, dêr't men as 't heal kin wat sunich op wêze moat en ik die myn uterste bêst om it sa lang mooglik duorje te litten. Doe't ik boppe yn 'e holle⁷ wat gestommel fernaam, die ik de eagen gau wer ticht en hope dat it wer oergean soe. Mar it wie al te let.

“Watfoar dei is it?” hearde ik ien sizzen.

Dat wist ik net. It bleau in skoftsje stil⁸. Doe:

“Wat hast juster dien?”

Juster, wat hie'k juster dien? Ik wist it net mear.

“Neat, leau 'k”, sei ik op 't lêst.

“En hjoed⁹, wat moatst hjoed?”

“Hjoed soe 'k wolris dwaan kinne wat ik juster dwaan soe.”

It wie der al út ear't ik der erch yn hie en ik skrok der sels hast wat fan.

“Mar der is gjin haast by, hear”, rôp ik der noch mar gau achteroan,” it kin moarn ek noch wol.”

Foardat wy dêr spul om krigen¹⁰ stapte ik gau ta't bêd út, want as it ferstân mei begjint te praten kin men mar it bêste rjocht op stean en wat beetpakke. Ik die de klean oan en sette yn 'e keuken op 'e taast in tsjetteltsje wetter¹¹ op it gas. Men mei dan de eagen wol iepen ha, mar dat hâldt moarns betiid net yn dat men dan fuortdaliks¹² alles ek helder sjocht. Salang't it wetter noch net sea¹³, gie ik mar even foar it rût stean en seach nei it hynder¹⁴, dat by de hikke oan 'e sydkant fan myn tún wat stie te bekommen fan 'e nacht. It hie de sliep noch mar heal út en it hier noch yn 'e eagen, seach ik wol. Moarns kriget er altyd in plasse bôle¹⁵ fan my. Dat wit er. Ik bin eins wat bang fan him en dat wit er ek. Mar hy docht altyd oe sa foarsichtich. Sa no en dan docht er keunsten foar my. Dan draaft er sa hurd as er kin op 'e sleat ôf en remmet pas op it lêste momint. Ik hâld my dan de lea stikken¹⁶, mar ik tink dat er dat krekt moai fynt en it dêrom spesjaal nochris in kear docht. Lêstendeis mislearre it. Doe naam er de bocht te krap en rekke ûnder fuotten¹⁷. Doe't er wer oereinklaud wie, gied er mei de kont nei my ta

stean, as wie der neat foarfallen. Mar hy begûn net wer. Ik tink dat er him wat skamme.

It teewetter sea. Ik geat de tee op, makke de breatafel ree¹⁸ en seach it hear ris oer, want ik mei graach even nei de dingen sjen, ear't se troch minsken oantaast wurde. Ik sil noait sa yn in apel bite, mar besjuch him earst goed fan alle kanten, bewûnderje de foarm en de kleur, rûk der ris in kear oan en lis him dan wer op 'e skaal by de oaren¹⁹, omdat se my te soer binne. De breatafel seach der moai út. Brune bôle, reade jam en in moaie, dikke wite treppot, dy't noflik op it stoofke siet as in do²⁰ op in nêst aaien.

“Sis ris wat”, sei ik tsjin de treppot.

“Roekoekoe”, sei er tefreden.

Moai sa, sa mocht ik it hearre. Hy die my tinken oan ús muoike²¹ Fetsje, dy't ien sneintemiddei²² yn 't jier by ús op besite kaam en dan breedút, as in opskodde fearren kessen²³, yn 'e stoel by it rût siet. Se iet koekjes út in skaaltsje en hiel djip achter út 'e kiel wei joech se krekt soksoarte fan lûdsjes ôf, dêr't ús mem-en-dy út opmeitsje koenen dat it har goed smakke. Fierder sei se net in soad²⁴. As de koekjes op wienen, stipte se mei in wiete²⁵ finger de kromkes noch wat byinoar.

De sinne wie no al in bytsje om it hûs hinne kommen en kleure hjir en dêr giele plakken op it griene taffelskleed. Neist my op 'e tafel lei noch in bryfke fan juster. -Bouke belje - stie der op en ek noch in tillefoannûmer. Bouke belje, dat fûn ik in moai sintsje. De alliteraasje befoel my. It wie sokssawat as bûltsjeblaze. Bouke belje - bûltsjeblaze²⁶. Ik slikke noch in kear as wat oan de wurden om de smaak doch foaral mar goed te pakken te krijen. Eartiids krigen wy op 'e jierdei wolris fan dy wite, kalken pypkes. Us mem joech ús dan in kopke mei sjipsop en dan koenen wy dêr prachtige bûlen mei blaze. Foaral as de sinne skynde kamen der de meast fantastise kleuren foar 't ljocht.

“Bouke belje - bûltsjeblaze”, sei ik noch mar ris. De wurden sels wienen²⁷ eins al bûlen, dy't stadich om my hinne sweven bleaunen, sa gau't se my ta de mûle²⁸ út wienen. De sinne skynde der trochhinne en it wienen moaie wurden foar sa'n moarn. Ik naam my foar dat ik aanst ris yn in boartersguodwinkel²⁹ sjen soe oft der noch sokke pypkes wienen. It wie moai sinneskynwaar en ik hie eins wol sin om fan 'e moarn bûltsjes te blazen. Mear sin yn alle gefallen as om Bouke te beljen. Dat hie 'k juster al in kear as wat besocht³⁰, mar ik krige hyltyd it antwurdapparaat der foar en dêr kin 'k net mei oerwei. Ik krij der in kleur fan en wit net wat ik dan sizze moat. It is krekt bidden, tink ik wolris. Je prate al, mar je bin' der noait wis fan oft der wol ien is dy't der nei harket³¹. Ik wurd dêr ûnwis fan.

Mar earst moast de hûn³² der út. Dat moat moarns altyd earst, ear't de

post it paad op komt. Oars yt er him op, want hy mei graach postrinders³³. As it der op oankomt, hat er se noch wol sa leaf as brokken, tink³⁴. As it no by ien bleau, wie 't noch net sa slim. Mar it moat gjin oanwenst wurde, want dan moat ik skylk³⁵ sels mei myn eigen brieven by de doarren del en dan kom ik oan oare dingen hast net mear ta.

Doe't ik weromkaan leinen der op 'e matte in folder fan in bank mei in hiel foardielige oanbieding, ien fan in skuonwinkel, it wykoersjoch fan twa supermerken en noch in boekwurk as in tillefoanboek fan in grutwinkelbedriuw út it westen, mei klean³⁶ dy't my fierste djoer binne en dy't ik ek net oan ha wol. Soms tink ik der wolris oer om de hûn doch mar los op it hiem omrinne te litten.

Mar no carst Bouke belje. Ik draaide it nûmer.

"Jo prate mei it antwurdapparaat fan..." It lêste ein hearde ik al net iens mear. Dat hie 'k juster al in pear kear heard. Ik waard in bytsje lulk³⁷. Minsken moatte mei minsken prate, tocht ik, en net mei dingen. Apparaten moatte mar mei apparaten prate. Doe stûke³⁸ it even boppe yn 'e holle en fuordêrnei krige ik in idee. Dat soe't wêze kinne. Dat ik dêr net earder op kommen wie. Ik rûn nei de kast en helle dêr it strykizer út, dat dêr op de boppeste planke, neist de lekkens en slopen, al jierren lein hie te neatdwaan³⁹.

"Belje do Bouke ris", sei ik. "Ik sil 't nûmer wol foar dy draaie". Ik sette it neist de tillefoan en doe't de bel oergie, joech ik him de hoarn. Hy harke mei oandacht. Doe't it antwurdapparaat útpraat wie, sei er:

"Ja, moarn, jo prate mei it strykizer fan..." en doe neamde er myn namme. Ik hie de triennen yn 'e eagen, sa moai fûn ik it.

"Moatst freegje⁴⁰ oft Bouke ek thús is", sei ik.

It bleau in hiel skoft stil oan 'e oare kant. Underwilens wied er al ris in kear as wat ferlizzen gien⁴¹ omdat er him sear lei op 'e koarde⁴².

"Is Bouke der ek?" frege er op 't lêst. Mar hy krige gjin antwurd en seach my oan mei sa'n gesicht fan: ik kin 't ek net helpe.

"Hald der mar mei op", sei ik, "dit wurdt ek neat."

Ik naam de hoarn fan him oer, hâlde dy noch even foar it ear en lei him doe mar wer del. By de bank lei de hûn ús út te laitsjen⁴³.

"Ophâlde fan gnizen", sei ik, "oars giest der mar út."

Ik waard no echt lulk. Hy kaam ferûngelike oerein en rûn op stramme poaten nei de keuken, dêr't syn koer stie⁴⁴.

"Neffens my hearre antwurdapparaten antwurden te jaan", sei ik.

"Koe wol", sei it strykizer. No 't syn taak derop siet, hied er ek gjin sin mear om him der noch langer drok oer te meitsjen.

"Wat docht in skearapparaat?" rôp ik lûd, want ik wie no poerrazend.

"Skeare", sei er wat benaud.

"En in kofjesetapparaat?"

"Kofjesette."

Ik koe sa gau gjin apparaten mear betinke, mar yn myn lulkens woe ik

noch folle mear opneame.

“En in strykkapparaat?”

“Ik bin gjin strykkapparaat”, sei er, “ik bin in strykizer.”

Dat wie wier. Dêr hie ‘k sa gau net om tocht. Soe’t him dêr oan lein ha?

“Besykje it oars ris mei it kofjesetapparaat”, gied er fierder.

Ik brocht it strykizer werom yn ‘e kast, naam yn ‘e weromreis it kofjesetapparaat mei fan it oanrjocht, sette it neist de tillefoan en lei út wat de bedoeling wie. Doe draaide ik it nûmer.

“Mei Bouke”, sei in beskaafde stim oan ‘e oare kant.

Ik wie sa ferstuivere⁴⁵ dat ik sa gau net wist wat ik sizze moast. Yn myn senuwen joech ik de hoarn oan it kofjesetapparaat.

“Hallo, jo prate mei it kofjesetapparaat fan eh... fan Douwe Egberts” sei er. “Is Bouke ek thús?”

“Hjir dat ding!” raasde ik en naam him de hoarn wer ôf. Ik harke noch even, mar Bouke hie oplein. Ik lei de hoarn wer del, mar doarst fuortdaliks ek net wer te beljen.

“Is Bouke ek thús!”, hune⁴⁶ ik. “Hiest him der ommers sels foar, grutte kloat. Boppedat hjit ik net fan Douwe Egberts.”

“Dat wit ik ek wol”, sei er, “mar dat stiet my no ienkear op it liif skreaun⁴⁷ en ik tocht: miskyn wolst wol gjin wurd ha dat ik hjir de tillefoan betsjinje⁴⁸.”

Ik naam him ûnder earm en brocht him werom nei it oanrjocht yn ‘e keuken. Ik socht in skjûn filter en pakte de kofjebus.

Doe’t ik de stekker yn it stopkontakt stuts⁴⁹ hearde ik:

“Jo prate mei it kofjesetapparaat fan...”

“Om ‘e donder net!” sei ik. “Kofje sette do, en gau wat.”

Hy prottelde noch wat, mar dat docht er altyd as er oan ‘t wurk is. Fiif minuten letter hie ‘k kofje. Apparaten moat men oanpakke. Oars dogge se mar wêr’t se sels sin oan ha.

1 sliep; 2 maken; 3 zondagochtend; 4 licht; 5 beukeboom; 6 gaf; 7 hoofd; 8 poosje; 9 vandaag; 10 ruzie over maakten; 11 keteltje water; 12 direct; 13 kookte; 14 paard; 15 broodkapje; 16 vrees dan het ergste; 17 ging tegen de grond; 18 broodtafel klaar; 19 bij de andere; 20 zat als een duif; 21 tante; 22 zondagmiddag; 23 veren kussen; 24 niet veel; 25 nat; 26 bellenblazen; 27 waren; 28 mond; 29 speelgoedwinkel; 30 geprobeerd; 31 luistert; 32 hond; 33 postbodes; 34 denk ik; 35 snel; 36 kleren; 37 boos; 38 stokte; 39 nietsdoen; 40 je moet vragen; 41 was gaan verliggen; 42 deed zich door z'n ligging pijn; 43 lachen; 44 z'n korf stond; 45 verbaasd; 46 hoonde; 47 op 't lijf geschreven; 48 bedien; 49 stak

DRENTHE EN DE STELLINGWERVEN

Over de spelling

DRENTHE

In principe wordt in het Drents gebruik gemaakt van *ao* voor alle klanken die in de uitspraak liggen tussen de *aa* en de *oo*.

De Drentse *ao* is voor deze spelling even typerend als de Groningse *oa*, hoezeer de uitspraak ervan gelijk kan zijn.

In allerlei woorden wordt *-en* geschreven ondanks het bekende 'inslikken' van klanken in de uitspraak. Het voordeel van de gekozen schrijfwijze is een leesbaarder tekst. De enige uitzondering op deze *-en*-regel wordt gevormd door gevallen als "*zulvern*" (zilveren), "*geugeln*" (goochelen) en dergelijke: de schrijfwijze volgt de uitspraak hier dus wel.

In de Drentse bijdragen komt de *ö* vaker voor dan in de Groningse, waar het overigens dezelfde waarde heeft. Het gaat om de uit het Duits bekende manier van zeggen en schrijven, zoals in *Köln*.

De klank die in niet-inheemse Nederlandse woorden als Frans *air* en *scène* voorkomt, kan in het Zuidwesten van Drenthe uitgedrukt worden met *èe* Vandaar bijvoorbeeld "dèenken".

-lijk en *-eg*

Het Drents volgt hier de schrijfwijze van het Nederlands omdat ook de uitspraak gelijk is aan die uit de standaardtaal.

STELLINGWERVEN

De opvallendste trek aan de Stellingwerfse tekst zal de veel voorkomende *ae* zijn, zoals in “vandaege”, “warkkaemer” en “plaete”. In het aangrenzende Drenthe komt dezelfde klank en dus dezelfde schrijfwijze ook voor. De uitspraak is die als in woorden als Frans *air* en *scène*. De *ae* is dus de Stellingwerfse en Westdrentse parallel van de gelijk-luidende *èe* in Zuidwest-Drenthe.

Waar vanuit het Nederlands een *de* verwacht wordt, kan in de Stellingwerven (en in Friesland en het Groninger Westerkwartier) een stomme *e* gesproken worden: “op ‘e kop of” (op de kop af).

Een opvallend Noordelijk onderscheid in spelling zonder dat er verschil in uitspraak bestaat, is de weergave van het onzijdige lidwoord. Het Nederlandse *het* wordt in de Stellingwerven geschreven als *et*, in Friesland *it*, in Drenthe ‘*t* en in Groningen in de regel apostrofloos *t*. (Iets vergelijkbaars geldt voor *een* dat in de genoemde gebieden achtereenvolgens *een* luidt, *in*, ‘*n* en *n*, maar telkens wordt het bijna zoals het Nederlandse *een* uitgesproken.)

Be careful, Ian

Et mooie weer dat veurspeld was is niet kommen, et is motterig en vies vandaage. Vanuut mien warkkaemer kiek ik naor buten. In et noord-westen hangen donkere wolkens boven de bos aachter et huus, een ni'je bujje liekt alweer in antocht te wezen. Et vooltien¹ van de bureen springt briek² in et laand omme. Een vrouw in een regenjasse fietst de diek langes. De druppen van de geute lekken percies op 'e stokrozen, die in disse overigens zo mooie zoemer utbundig rood staon te bluuien veur et raem van mien kaemer. Ik luustre naor een plaete mit de Pastorale van Beethoven. Et Columbia Symphony Orchestra mit dirigent Bruno Walter. Et klokkien wist even veur zessen an, ik komme in de bienen, rekke me es uut en lope de deure uut, de hal deur naor de woonkaemer. Et geluud van de Pastorale wodt zachieser en zachieser.

In de kaemer drok ik de tillevisie an veur et journaol van 16 augustus 1992 mit Noraly Beyer. Hulpkonvooien van de VN perberen bi'j hongerige meensken in Bosnië te kommen. Nederlaand zal misschien in een super-rejaole bujje besluten dat d'r mar liefst duzend vlochtelingen uut Capljina kommen meugen. Vrouwluden mit kiender en oolden van daegen. Misschien. Et is om misselik van te wodden. Ik drokke de tillevisie uut, et veerdere ni'js waacht ik mar niet of. Sarajevo zal vandaage ok wel weer bescheuten wodden en in Dubrovnik wodt d'r vandaage misschien ok wel weer vochten. Et is elke dag etzelde. Ik wil et even niet weten, Ian.

In de bus van Budva naor Dubrovnik zat ik naost je. Et was op 16 augustus 1983, dat is vandaage percies op 'e kop of negen jaor leden. Et klopt echt, Ian, ik hebbe et zoni'jsies³ krek naoeken in mien netis-sieboek. We reden bi'j Herceg Novi langes en kwammen in een file te staon bi'j de pont naor Kamenari over de baai van Kotor. Laeter, dichter bi'j Dubrovnik, ramde de bus op een haortien nao een luxe auto, die zomar inienend uut een zaanderige ziedweg tussen maisvelden wegkwam. Wie d'r fout was wussen we niet, mar de bestuurder van de auto sprong deur- en deurlelk⁴ op 'e weg, greep een pistool en richtte dat op 'e sjefeur van oonze bus. We deuken allemaole toegelieke naor onderen.

Tot dan toe waj' een vremde veur me west. Ik was naost je zitten gaon omdat de bus veerder vol was. Allierend naost jow was nog plak. We hadden gien woord tegen mekaander zegd. Ie leesden in een Ingelse

kraante, ik keek deur et raempjen naor buten. Mar votdeuken aachter de stoelen van de meensken die veur oons zatten, keek ie me an en mit een lachien zeej:

“Hello, I’m Ian.”

Ik lachte weeromme en zee mien naeme.

Ie hadden gimpies an, een blauwe spiekerbroek, een wit smoesterig⁵ poloshirtien en ie hadden een donkere stoppelbaord. Et dee blieken dat we zes jaor schilden. Ie weren 31, ikke 37. Et dee ok blieken dawwe beidend in etzelde hotel zatten. International. Ik hadde kaemer 135, ie zatten een verdieping hoger. Best wel mooie kaemers, mit tillefoon, bad en balkon.

Naodat de beide sjefeurs mekeer de poggel volschullen hadden, reden we veerder. Die dag bekeken we tegere⁶ Dubrovnik. De gotische, barokke en romaanse gebouwen, de karke van de franciscanen en et Rector-peleis. Vanof de muren keken we uut over de stad, de zee en de bargaen. Op een terrassien atten we bolle⁷ mit schnitzel. Ieje en ikke, Ian. Ik warkte an een roman indertied, ie schreven reisverslaegen veur Ingelse blaeden en maekten interviews mit George Harrison en David Bowie. Ie vertelden over jezels, Ian, en ik luusterde.

“I have a dream, Dutchie.”

Dat zeej’ op een aander terras die dag in Dubrovnik.

“Wie heb ik dat eerder zeggen heurd?” zee ik half en half een betien spottende.

Ie stakken een sigerette an.

“I have a dream, Dutchie.”

Ie legden de bienen op een lege stoel tegenover je. We dronken een koppige proemejenever.

“Ik bin een zwarver, Dutchie, dit wark bevaalt me best wel, mar om eerlik te wezen, op ‘e duur gaot de aorighied d’r of, dat vuul ik. Ik moet meer spanning vulen kunnen bi’j wat a’k doe. Ik zol... Weej’ wa’k wel willen zol?”

Ik schuddekopte.

“Ik zol veur een grote kraante warcken willen, The Observer of zo. Of veur de BBC. En dan naor plakken in de wereld daor de boel in de fik staot.”

“Oorlogsverslaggever,” zee ik.

Ie nikten en wreven bi’j je stoppelbaord langes.

“Ie zullen zien dat et kommenisme d’r an gaot, Dutchie, ie zullen zien dat et in mekaander mietert. Hier ok. Et is deur en deur verrot. As ‘t d’r op ankomt dan is d’r mar iene grootmacht en dat is Amerike. Ik walg van heur poletiek en ik walg van heur dubbele moraol, mar zi’j hebben de centen, Dutchie, zi’j zingen et wel uut, en ze gaon krek zolange deur mit die smerige bewaopeningswedloop totdat ze Ruslaand en et hiele kommenisme op ‘e kni’jen hebben, omdat ze d’r

tot de nekke an toe inzitten. En wat gebeurt d'r dan? Dan spattert de boel uut mekaander. In Ruslaand en hiere ok, Dutchie. En daor zo'k bi'j wezen willen. Daor zo'k best wel verduvelde graeg bi'j wezen willen."

D'r leupen een peer jongknaopen bi'j oons langes mit een cassetterecorder daor Mr. Tambourine Man van de Byrds uutkwam. Ie fluitten et wiesien mit, legden et geld veur de verterings op et taofeltien en veegden mit een haand et zwiet van je veurheufd. Et was waarm die dag.

Die aovend zatten we tegere op et balkon van mien kaemer. Ie hadden je gimpies uutrokken en legden de voeten op 'e ballustrade. In de veerte konnen we et grune rotsachtige eilaantien Sveti Nicola liggen zien, dat zo te zien onbewoond was. Op et terras bi'j et zwembad zongen de Montenegro 5 veur de toeristen. Sote Masala. De traditionele lieties van et laand dwarrelden deur de aovend. Et begon al te duusteren. De lochies om et zwembad henne braanden. Veer veur oons uut beweug een lochien op 'e zee. Viskers? Geliefden misschien die naor Sveti Nicola veerden. We dronken ofwisselend Johnny Walker en vitasok. En ie vertelden over jezels, Ian, en ik luusterde.

Ie vertelden over je heit⁸. Een oorlogsheld. Een man mit medallies die begin november stram in de holing bi'j een gedaenkteken ston. Een man die in de oorlog vanuut een Lancaster bommen gooid hadde op Duutse steden. Een man die elke keer weer ontroerd wodde deur et volkslied en de Union Jack. Een man die niet makkelik was en et liefste had hadde daj' in et leger gaon weren en mit een degelik maegien⁹ thuuskommen weren. Mar ie weren vroeg et huus uitgaon omdaj'm niet akkederen konnen¹⁰. Ie hadden gedoente had mit kammeraodskes die je heit grif niet lieden mocht hadde. Ie hadden politicologie studeerd, mar ie hadden et niet ofmaekt. Ie hadden een hekel an haost alles waor as hi'j veur ston.

"Ik kots op et nationalisme, Dutchie. Op Thatcher, op die misselikmaekende vaderlaansliefde, et zwaaien mit vlaggies naor de Queen, et gejubel over et tot zinken brengen van de Belgrano. Rule Brittaniam! Cheers, Dutchie!"

Ie nammen een peer grote slokken Johnny Walker uut je glas. Beneden bi'j et zwembad zong Montenegro 5 nog. Tri Sulara Su. Et was intied¹¹ hielemaole duuster wodden.

Laeter die aovend, doe et zingen al lange oflopen was en d'r een fris wientien van de zee of wi'jen kwam, vreug ie me licht beneveld as 't goed was daj' die naacht bi'j me bleven. En ik zee lieke licht beneveld dat et goed was, want ie weren niet alliend mar aorig, Ian, ie weren ok mooi.

Die weke reisden we mit 'n beidend deur een laand mit wondermooie dörpen en bargaen, een laand dat doe nog Joechoslavië hiette. We

scharrelden over de mark in Ulcinj, kot bi'j de greens mit Albanië, en in de oolde heufdstad Cetinje dwaelden we deur de kaemers van et peleis van Nicolaas I van Montenegro. Een keuninkriek dat al lange niet meer beston, een keuning die al lange dood en begreven was. We bongelden over et luxe schiereilaand Sveti Stefan, waor et rieke en veurnaeme volk van disse wereld uut-van-huus west hadde. De gids numde de naemen mit naodrok: Richard Burton, Kirk Douglas, Liz Taylor en de Queen.

“A'k laeter ok riek bin, Dutchie, dan gao ik hier ok henne uut-van-huus¹² en dan maj' hier bi'j me kommen.”

“Mar ie zullen nooit riek wodden, Ian, ie bin ommes een zwarver, een aorige en een mooie zwarver weliswaor, mar zwarvers wo'n nooit riek.”

We zwommen in de Adriatische Zee en laggen naost mekeer op een haanddoek op et hadde strand van kiezelstienen. Ik vertelde over mezels, Ian, en ie luusterden.

“Ik was ooit bi'j jow in Londen, Ian. Et was in et laeste van de zeuventiger jaoren, daenk ik. Ie studeerden doe misschien nog wel politologie en verdienden d'r mit alderhaande baenties wat bi'j. Ik was d'r in november. Begin november kocht ik van een vrouw op 'e straote een rooie keunststoffen klaproze, die 'k krek as iederiene op mien jassien vaaste speldede. Laeter leup ik naor een herdaenking bi'j een oorlogsmonement. De straote was ofzct. Een vrouwelike pelisie keek in mien tasse, want de IRA kon altied en overal op 'e loer liggen en toeslaon. Bi'j et staandbeeld stonnen twee ooldere manluden mit baretten op, messcharpe teren¹³ in de broeken, donkere jassies an mit riegels¹⁴ medallies en eretekens d'r op. Een man was an et woord, een militair orkest speulde et volkslied. God save the Queen. De man veur me kon zien traonen niet bedwingen, hi'j goelde as een kiend en leup laeter, doe de plechtighied veurbi'j was, allieend vot. Et ontroerde me, Ian, ik docht indertied dat ik et wel begreep. Et hadde je heit wezen kund, Ian.”

Ik gong eerder vot as ieje. Ie brochten me naor et vliegveld. We veerden weer mit de pont over de blauwe baai van Kotor. In de veerte kringelde rook omhogens tussen de bargaen. Ie hadden gimpies an die dag, een blauwe spiekerbroek en een wit smoesterig poloshirtien. Ik vualde je stoppelbaord tegen mien wange.

“Be careful, Dutchie.”

Een jaor laeter zol ik nog es een kaorte van je kriegien mit de Acropolis van Athene d'r op.

“How is life, Dutchie? Ian.”

De brief die ik je sturd hadde was onbestelber weeromme kommen. Mien vliegtuug vleug op 'e weerommereize over Sarajevo.

Op 'e stoel ligt een kraante van een peer daegen oold. Vrouwluden en kiender wo'n evacueerd uut Sarajevo. Een verslaggever van een Amerikaans tillevisiestation is doodscheuten. Een man op een dreegbaore, een prentien in de kraante. Hi'j hiette niet van Ian.

“I have a dream, Dutchie.”

As je droom uutkommen is, Ian, please be careful.

1 veulentje; 2 zonderling; 3 zoëven; 4 razend; 5 groezelig; 6 samen; 7 brood; 8 vader; 9 meisje;
10 omdat jullie niet met elkaar konden opschieten; 11 intussen; 12 logeren; 13 plooiën; 14 rijen

Eppe en Alie

Dat e doodgraver was, kun e niet helpen, Eppe. Dat e het onderop zöch um hogerop te komen daor had e veur ekeuzen¹.

Zien hiele levent had algedurig in het tieken van doodgaon estaone. Hij was het tweede kiend van zien va en moe. Zien breurtie veur hum had mar ien dag eleefd. Willempie was buten de mure van het karkhof besteld. In die tied gungen kiender die niet edeupt waren nog hen de hel, in elk geval niet hen de hemel. Zien zussie nao hum was wel in de hemel ekomen en rustte nou uut bij oenze Lieve Heer. José had een krappe week van de hemel op eerde geneuten. Ze zung al meer as twintig jaor in de orkestbak achter de steerns² mit de cherubijnen en serafijnen mit.

Eppe zet zien voet op de schuppe en wrikt het zaand lös. Het hef meer as een maond niet eregend en de bovenste laoge is slim hard. Nao de eerste schup giet het beter. Het zaand is daor wat lösser. Vrouw Minkema komp hier te liggen. Ze is van het keukentrappie umdale³ mieterd. "Wat mus dat mèense ok op dat trappie," dèenkt Eppe bij humzölf. "Olde wienen mut niet meer de hoogste tree op willen."

Hij hef het nog niet edacht of Alie Minkema stiet naost hum tussen de zarken. Tussen heur bienen deur zöt Eppe het kruusie boven de name van zien zussie dat daor begraven lig.

"Moi. Ik kwam even kieken waor mien moe..."

"Nou hier, mar dat hadden ie al deur," zeg Eppe.

Het zwarte leren rokkie heurt niet bij iene in de rouw, dèenkt e, zwart wel, mar het is slim an de körte kaant. Van onder zöt⁴ Eppe paors schiensel tegen lichtbroene billen. Alie hef körte stelten en een nog körter rokkie. Ze giet op het marmer van José zitten, de kneien tegen menare. Eppe pakt zien busdoek en veg hum het zwiet veur de kop weg.

"'t Is al een old graf," zeg e. "Vieftien, twintig jaor eleden is hier ok al ies egreuven. Kiek mar naor de patronen in het zaand." Hij wes naor de broene, rooie, grieze, blauwe en zwarte strepen an de ziedkaante van de koele. Alie giet op de raand van de zark zitten en bög een endtie naor veuren.

"Mien moe zal der gien weet meer van hebben," zeg ze. "Mar as ze het eziene had, had het heur vaste an estaone. Ze was gek op abstracte kunst en de natuur."

"Aj het niet arg viendt," zeg Eppe. Hij holdt meer van natuur as van kunst.

Alie viendt het niet slim en Eppe spit wieder en mak de bodem van de groeve mooi slicht.

“Zwaor wark?” vrag ze.

Eppe recht de rugge.

“Giet wel,” zeg e, “mar het is der slim warm bij.”

Alie verzet een voet en schupt een brok eerde umdeel. Stukkies valt Eppe op het hemd en bij de broek in.

“Ik zal oe wel even helpen,” zeg Alie. Ze springt in het gat en klopt de eerde van Eppe zien overhemd.

“Geef mij oen schuppe even,” zeg ze.

Eppe is overdonderd deur zoveel mitwarking. Niet alle dagen deelt e het graf mit een schier frömmes. Niet alle dagen giet der iene dood mit zo'n knappe dochter.

“Ik heb al ofscheid eneumen van mien moe,” zeg Alie, “mar as ik heur een mooi plekkie geven kan veur de ieuwige slaop, dan doe'k dat geern. Daor vuul ik mij rustiger onder.”

Veur twee man is de groeve wat an de krappe kaant, mar veur een man en vrouwe valt het wel toe. Eppe stiet te knooien⁵ mit zien hemd, het zaand jokt al meer in zien broek. Alie spit de leste bulties van de bodem.

De zonne stiet op zien hoogst en schient dat het een lust is. Vogels kwettert en doet, asof ze vergeten bint dat het middagschoft is.

“Eh, eh,” stent Alie. “Te kunt wel zien da'k gien meer wark an de pokkel meer gewoon bin. Even zitten.”

As ze zitten gaon wil leg Eppe zien hemd op de grond. Alie trekt heur leren rokkie umhoog en drukt heur paorse slippie op zien hemd. Eppe rök de locht van varse eerde. Hij holdt van die intieme locht. Secundaire arbeidsveurweerde, nuumt e dat wel ies as op verjaordagen de praot der op komp. Hij schöf naost Alie op zien hemd. Stief naost menare⁶ zit ze mit de bienen uut estrekt op de bodem van het graf. De zonne mak van het levent een feest.

“Wat een rust,” zeg Alie. Eppe nikkopt. Hij zit niet slim rustig. Paors dee hum altied an de paosen deenken, an vasten. Het was veur hum de kleur van boete doen, van zunde en lieden. Hij komp wat in toezel⁷.

Alie hef hiel aandere gedachten bij die kleur, zeg ze as Eppe heur der naor vrag. Ze slat de narm um zien blote scholders.

Het graf wordt geliek wat roemer.

“Mien moe was een bourgondische,” zeg Alie. “Ze höl van het volle levent. Ik slage op heur⁸.”

Eppe huuft niet vraogen wat ze daor mit bedoelt. Ze strek deur zien zwartgrieze haor, börstelt het zaand van zien heufd, dan bet ze hum in zien oorlellegien, en smokt hum vol op de mond.

“Gieniene die oens hier zet,” zeg Alie, “en wat dan nog.”

Eppe kan nog net de stale van de schuppe vangen as e die onderstebo-

ven schuupt. Alie drukt hum op het dreuge koele zaand en knuupt zien broek mit ien haand vernemstig⁹ lös.

“Ie gaot al een beetie dood, zie ik. Ie bint al stief.”

Eppe kan die galgenhumor wel an. Hij kent al die dooienmoppies, hij wet alles van liekverstieving, van ofleggen, van vampiers die uut de kiste koomt en nog veule meer. Nec, Eppe schrikt niet zo gauw.

“Ik krieg het levent der wel vanneis in”, zeg e, “mar laot mij eerst nog even oe en mijzölf over de drömpel van de dood hen tillen.”

Alie wet wat hij wil, wat zij wil. Ze lat paors plek maken veur rood-paors.

Dan heurt ze een vrachtauto het karkhof oprieden.

“Gef niks,” zeg Alie. “Blief bij mij.”

Niks wat Eppe liever wil. Juicht hemelen van boven, deenkt e. Hij wet dat Smit het altied drok hef en de grafkelders zunder umkieken van de wagen of glieden lat. “Keldersmit hef zölf s gien tied um dood te gaon,” zeg Eppe.

“Ie ok niet,” zeg Alie en Eppe vuult de ieuwigheid vanneis in hum stromen. Hij heurt het gereutel niet meer van de vrachtwagen die langzaam achteruut op de groeve anredt. As hum al berichten van de butenwereld bereikt, dan bint het klaroenstoten van Alie onder hum.

De hijskraan bromt, tilt de betonnen bak een endtie umhoog.

Dan schöt een haak lös en mit een zachte plof valt de leste rustbak op zien plek.

1 gekozen; 2 sterren; 3 omlaag; 4 ziet; 5 frunniken; 6 naast elkaar; 7 raakt in de war; 8 ik lijk op haar; 9 handig

Weer locht

“Wie is die man?”

Ik heur het wichtie¹ dat met heur vriendin in de garderobe van het zwembad stiet. Twee maagies² die nog net gien vrouwlu bint, nog gien jongens, manlu kent, nog gien weet hebt van de speurtocht die in heur lieven verbörgen lig.

“Wie is die man?”

Heur vraog zingt in mij deur as ik achter het muurtje van het kleedhokkie mien zwembroek uuttrek, mij dreug wrief en langs mien lief omdeel kiek.

Tachtig kilo, ientweeëntachtig, kaal, niet hielemaol, maor een stuk hen, strakke billen, zwart haor op het lief, halve erectie en brune ogen. Dat leste stiet zo in het paspoort, brune ogen, maor dat komp van de tied dat het veur de eerste maol ofgeven weur. Ogen waren toen bruun of blauw, meer kleuren waren der niet. Meer kleuren kende ik niet.

De butenkaant. Mien ogen bint lang niet bruun. Blauw, gruu, bruun, rood, zwart, het hangt der maor vanof.

Het hangt der maor vanof.

Ik fiets achter heur over het bospad hen Anloo. Aalgedurig laot we tegenliggers veurbij. Ze belt dan, asof ze wet dat ik achter heur rie en dreum. Mien ogen richt op heur peper-en-zolt peerdesteert, heur witte bloes, heur khaki-broek die mij an geheimen denken döt, heur ranke lief dat mien ogen donkerder kleurt achter mien zonnebril.

Niks an heur fietsen verraodt het half uurtie an het Anlooër Diepien. Het riviertie dat deur Natuurmonumenten zo koesterd wordt, het riviertie dat het riet, de haagbloem, maor benaom de toezebol³ meugelijk maakt, koestert, dat oens beidend vanneis meugelijk maakte.

“Hier is argens een plank over het water,” zee ze. “Ik weet dat nog van toen, van vroger, van toen ik hier nao schoeltied speulde.”

We zuukt de oever bij langs. Het warme brune water löp oens bij de schoenen in, maor we trekt ze niet uut; verdacht op scharpe stengels en takken onder water. We vindt de plank niet.

“Ach bijkaans⁴ was het wieder op.”

Ze pakt mij bij mien hand.

“Hier,” zeg ze. “Hier is een mooi plekkie.” En veur ik het weet herhaolt zuch de jongensdreum, hangt khaki en katoen in een struuk. Niet langer bint waterplanten veur mij het geknookte riet, de breuken stengels uut de literatuurlessen. Iniens vuul ik de weerde van individuele expressie van emotie. En as mien trommelvliezen vanneis geluud

deurgeeft, van zangvogels, van blad dat in langzaam stromend water valt, en van wiedervot het lachen en roepen van kinder op het bospad, dan weet ik dat mien verstaand stillestaon hef.

“Je hebt mooie ogen,” zeg ze. “Ach kun ie joezölf now zien.”

Ik volg de bewegings van heur bienen, links omhoog, rechts omdeel en dan weer andersom. Mien lief wiegt met heur scholders met. Ik praot met heur, ze maakt liedties in me lös, ze antwoordt in mien heufd. As ze zowat een tegenligger raakt, stopt ze op het strookie naost het asfalt.

“Kom hier, ik wul joe zoenen.”

Dan fiets ik veurop. Bij een bosmeertie speult kinder. Heur ogen streelt mien rug.

Ze komp naost mij as het pad wat breder wordt. Ik leg mien hand op heur arm. Zulvern wiezers trekt een streep van oost naor west, zunsopkomst en zonsondergang met menare⁵ verbunden, en alles wat der tusen zit.

“Dat was mooi”, zeg ze.

Ik vuul mien ogen glummen, tuit mien lippen.

“Dat was mooi.”

We fietst picknickbanken veurbij, knikt naor lu die drankies schenkt uut thermoskannen, plastic flessen, ofval in containers gooit.

“Zo, had ie dat ok zo dacht?”

Ze wes naor de snorfietzen die tegen een hek staot. De man zweit. Zien vrouw nikkopt naor oens en giet wieder met het schellen van de sinasappel. Straks gef ze hum een vörteltie, en nog ien.

Ik had het niet zo dacht, der nooit bij dacht. Aold worden was niet veur jonge mensen, aold worden was veur bejaorden. Allent of met zien beidend en vaker allent. Ik had der gien idee van. Pas toen mien opoe in een verzörgingstehuis terechte kwam en ik aal gedurig⁶ op visite mus, zag ik die andere wereld. Het was eenzölfde openbaring as toen ik nao zeuven jaor in de stad in het vrogge veurjaor naor het dorp verhuusde. Ik wol de tuun omspitten en merkte veul te late dat de grond bevreuren was. Een jaor later gung ze vot.

“Kersen,” zeg ze. “Doe mij maor kersenvlaai met slagroom.”

We rust uut op een terras met uutzicht op een hertenkamp, zicht op beschaafd wild. As ik een espresso bestel maakt ze der rap een capuccino van.

“Dat is een groot koppie koffie, met chocoladepoeder. Die andere is dat kleintie.”

Had ik dat ok zo dacht?

De kers die ze mij met het vörkie op de lippen legt valt omdeel. Een rood speur kröp langs en in mien hemd. Ze wref de saus over mien borst.

“Vanneis,” zeg ze.

Dan drukt heur lippen rood en wit met slagroom tegen mien mond. De kers blef tussen oens steken.

“Kom hier. Haold mij vaste.”

Ze heurt mien zwiegen.

Ze kröp bij mij op schoot. Herten kiek met grote ogen deur het gaos.

An het hek hangt een bord. ‘Plastic is oenze dood’

“Aj rechtdeur wult, dan gao maar rechtdeur. Ik gao linksof.”

We fietst hen het zuden. De locht trekt dichte.

“Nao zunneshien komt regen,” zeg ze.

We neemt een ziedweg, fietst over de brandgang in de bos. Ze wul nog niet hen het hotel.

“Wat is mooier as veurjaorsregen?”

Ik vuul warm water deur en over mij hen. Dennenaolden pikt en ik ruuk kleuren; bruun, blauw en meer. Wied vot klinkt onweer. Wind zingt deur de takken.

“In een bos kuj rustig onder bomen schoelen. Kom.”

Strondenat bint de kleren as we ze vanneis antrekt.

“Waor denk ic an?”

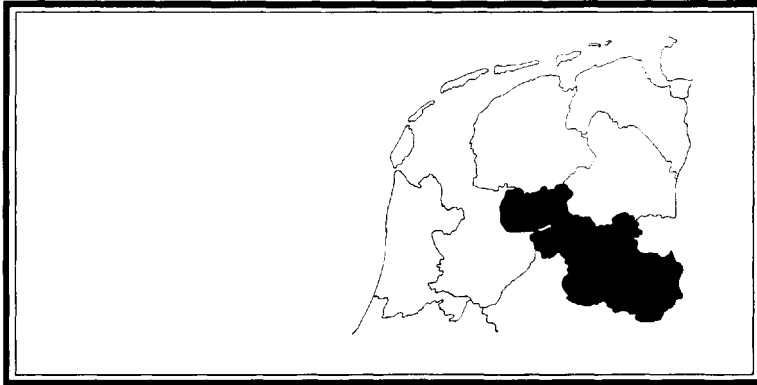
We schoeft de fietsen naor het asfalt. Geelbruun zaand, blad en naalden an de voeten. Nat hangt heur haor in slierten omdeel. Heur bloes plakt op heur lief, lat welvings, rimpels zien. Heur broekspiepen volt nat en donker om heur bienen.

Ik kiek heur an, laot de fiets lös.

Woorden, an woorden had ik gien gebrek. Woorden as plastic krimpfolie, as verpakking om de binnenkaant. Ik weet gien woorden. Mien lief. Mien lief zeg wat ik vuul en wie ik bin. Ok zunder paspoort weet ik now wie disse man is. Ik luuster naor de binnenkaant en schoel niet langer onder bomen.

“Kom,” zeg ze. “Kom.”

Gerard Stout woont in Ten Boer, Groningen.

OVERIJSEL

Over de spelling

Het gedicht van Theo Vossebeld is geschreven in de spelling van de Kreenk vuur de Twentse Sproak. De *oa* klinkt (ongeveer) als in het Engelse woord *talk*; de *ö* als in het Duitse woord *Köln*. De lidwoorden 'n en 't worden gespeld als *n* en *t*.

Het gedicht van J. Bakker-Rietman is geschreven in de spelling die in Genemuiden gehanteerd wordt. De *ae* klinkt (ongeveer) als in het Engelse woord *battle*; de *oa* als in het Engelse woord *talk*; de *àà* als in het Engelse woord *cast*. In het Genemuidens wordt de *h* aan het begin van een woord niet gerealiseerd.

De bijdrage van G.J. Kraa is geschreven in een spelling die geënt is op de spelling van de Kreenk vuur de Twentse Sproak. De *oa* klinkt (ongeveer) als in het Engelse woord *talk*; de *ù* als in het Duitse woord *Köln*; de *ea* als in het Franse woord *air*; de *eù* als in het Franse woord *soeur*; de *à* en *è* als in het Engelse woord *battle*. De lidwoorden 'n en 't worden gespeld als *n* en *t*.

Ne bujje¹

Ik schuul
onder t ofdak²

t Water
pleert³
koold
oet mekaar
in n palm
van miene haand

t Gutst
oawer n raand
van de komme
den⁴ ik make
met beire hane⁵
de vinger too

Op de grond
hoast het zich
duur de götte⁶
en de gaatn
van n ofloop

Wiederop
spgelt⁷ het
t volle lech
van de kloare⁸ loch

Theo Vossebeld woont in Tilburg.

1 bui; 2 afdak; 3 spat; 4 die; 5 handen; 6 goot; 7 spiegelt; 8 heldere

Old

zo old,
zoas de bærgn bin:
niet wæg te deinkn¹,
zonder einde of begin

zoas de zonne en de moane:
dag uut, dag in
weer koomm en weer goan:
woor en woor vandoan?

zo old,
zo eindeloos,
zo leg² ie door:
't lieve lief verweerd,
verstiefd,
verstreekn.
't lichem³ al veurbi-j,
de geest nog niet eweekn:
een parel in een oester van vergàanklijeid
zachtglàanznd parelmoer
belemmerd deur gebreekn.

de olderdom in eur volkoommeid.

1 denken; 2 ligt; 3 lichaam

Toekomst

“Chers amis, we hebben nog een kwartiertje. Berg je boek op, dan gaan we nog even over de futur praten.”

Molkes, n leraar Frans, wrijf zich onzeker moonter in de haande en kik asof hee de honderddoezend hef verlot.

“Bah,” roept Jehan, “nou geen Frans meer, ‘t is toch zeker de laatste les?”

“Weet je eigenlijk wel wat ‘t woord futur betekent?” vrùg Molkes.

“Gewoon, toekomst.”

“Precies, en wat betekent futur proche ook alweer, Jeannet?”

“De nabije toekomst,” zeg Jeannet vermeùjd, met ne zoch. Molkes weet blikbaar zelfs tiedens disse leste lesse vuur de vekaansie wier van gen ophoaln, dewiel ze bie de aandere leraarn de hele les iets geneugleks doot. Non jà, iets geneugleks...

“Welnu,” kraakt de stemme van Molkes kort vort, “met die nabije toekomst bedoel ik jullie vakantieplannen.”

“Dus verresteg¹ efkes gin Fraans,” moompelt Jehan asof e kets van de wieze is.

“Elly mag als eerste vertellen wat ze gaat doen.”

“Kamperen in de Harz,” zeg Elly kortan. “Kun je normaal Duits praten.”

D'r wordt heaneg² esmiespeld³.

“En jij, ga jij nog weg?” vrùg Molkes aan Gerda.

Da's ne vroage den zear dut, dech Mineke. Zee kik mispriezend noar Molkes. Zol hee non earlike neet weetn dat Gerda zinne oolders pas oet mekoar zeent egoan en dat eür moo non zo'n betje van de biejstaand mut zeen roond te komn?

‘t Gesprek slept zich meùjzaam verdan. Eawert⁴ gef -as nen osn vuur de bieles⁵ - too dat d'r 'n huuske is ehuurd in de Dordogne.

“Aha,” zeg Molkes geestdriftig. “Jullie gaan dus naar la douce France! C'est formidable!” Eawert kik wat bedretn noar Mark den⁶ neüs⁷ um zit, den zachjes “grote vent!” flustert.

Gea porket wat met de passerpeunte in nen deepn kras, den al sinds mensenheugenis in disse baanke hef ezètn.

De nabije toekomst, de futur proche, de toekomst neüs de dure.

Voor eür gen Harz, gen huuske in de Dordogne, gen douce France; eür oolders hebt nen besn zet an de tellefoon ehùngn um ‘t huurn van ‘t vekaantiehuuske neet duur te loatn goan: kwestie van oawermach.

De futur proche en de oawermach.

Woelange is 't ook alwier elene?

Ze steun⁸ 's moarns op, en doew.....

"En dan zou ik bijna vergeten om Gea te vragen wat ze denkt uit te spoken. Wel, Gea?"

"Wij gaan naar de futur proche," zeg zee, "pootje baden met nieuwsgierige leraren."

De klasse lacht, ze geneet van Molkes den non zit te prakkezeern oawer helleg wordn of perbeern um slagveardeg oet 'n hook te komn. Het doert net ietskes te lange. Molkes stapt van 't ene been oawer op 't aandere, begeent dèftig⁹ te hoosn¹⁰ en kniprt met de oong. 't Vrùmde is dèt Gea dom verdan¹¹ blif porken, asof 't eür niks kan verskèln.

"Zou je niet in 't meubilair willen krassen? Anders zitten we in de futur proche met een haveloos interieur," zegt Molkes.

"Den klap zolle wiej neet te boawn komn," flustert Henk asof e kèts¹² van de wieze is.

Gea knip 'n passer dichte en gooit ne in 't etui.

Noa de belle slept ze zich oonveskilleg duur 'n gaank van de skole.

"Den Molkes is krek as 'n sprèknd peard," zegt Henk.

Gea hef dr aans wal leefebrieje an as Henk wat teeng eür zeg.

Hee lig good in de moark bieje 't vrouwvolk. Mear disse keer blif Gea bieje wat gegrom.

Ook Henk geet sliepstartnd¹³ vort.

De futur proche, dech Gea nostereg¹⁴. De nabije toekomst.

Oh I believe in yesterday
there 's a shadow hanging over me

Wat roar dèt dee reegls eür zo te binn skeet. Dèt har ze Molkes mutn toozingn mear hee hef d'r, as 't um knip¹⁵ en wier knip, niks met neureg. De nabije toekomst: dèt is vuur Gea nen akelegen tunnel.

Nen scanner, woer a'j heel laankzaam duurrèn wordt eskeùwn¹⁶, woer a'j heel stille mun¹⁷ lingn in 't volslaang duuster en de stroaln van alle kaantn kùnt bekiekn of dr oarns iets zit wat r neet har mutn wean.

En ach, den tunnel, dèt stealt niks vuur, dèt hebt ze eür van alle kaantn wies emaaft, 'n dokter was zowoar geestdriftig: "Schitterend, ze vinden nou in een mum van tijd de gekste dingen die je anders zelfs met diepgaand onderzoek niet boven water krijgt."

Maer doar hè 'j 't um zitn: Gea is doodsbange dèt ze iets zeùnt veenn.

There 's a shadow hanging over me...

't Zal mear¹⁸ 'n gezwel wean.

't Begun¹⁹ vuur n half joar: n zear heuwd²⁰, duzelegheajd, n geveul asof ie mosn spiejn. n Dokter moompeln iets oawer bloedarmoede, puberteit, niet meteen ongerust zijn. Medicijnen, kom over een paar weken nog eens terug. En ga op tijd naar bed, zorg voor ontspanning.

n Poar wèkke laatr mos 'e van alns weetn. Of ze oarns met zat.

Liefdesverdriet? Probleem met ooldrs, was de skole te meujlek? Zee kon rùsteg alns zengn, of as ze leever an nen vertrouwnsarts, of zo...

Mu'j begriepn!

Zee wol alleneg mear van dee oarge²¹ duzels²² of. Dàt ze neet mear rap van de fietse of hoown um neet oonder nen auto te komm. Of gaaw noar 't huuske umdàt ze bange was um in de klasse vot te valn.

Smangs²³, vuur 't spegel, kik ze helleg noar dāt heuwd, en dan dech ze dinge dee ze neet rap an aandern zal verteln. Of ze spolket²⁴ teeng dāt gezichte, woer achter de plètte miskien onzichtboar iets an de gaank is um èur leawn vuurgood kapot te maakn.

Smangs balt ze de voest. En mangs²⁵ voelt ze stiekum feal²⁶ èur haande.

Tjà, 'n domie is ook al langs ewès.

Hee dreejn dr eerst wat um hèn. En wat laatr gung 't oawer 't onderzeuk en oawr vertrouwn en of ze an bidn dee en zo. Ze haaldn de skooldrs op. Ze veuln d'r niks vuur um doar zomear oawer te kuijern. Zukke dinge zochten ze lewer zelf oet. Ie kon dee dinge egelek vùlle bètter anveuln, doar warn gen weùre vuur neureg. Toch wal nen bes-sen keal²⁷, dus, hee was neet bliewn zeurn.

Eawn²⁸ nog dech ze an de leraar met zinne futur proche. Nen afskuweleken neùldert²⁹. En toch is 't genne meneere um Molkes zo kot te knipn³⁰, dech ze. Zelfs met zukke zorgen he'j 't rech neet um d'r ene zó of te dreungn³¹.

Ze fietst noar hoes hen. Oawer egoan noar de veerde klasse, 'n mooj rappot, de zonne skient. Moo dut boskopn, d'r is gen meanske in hoes. Ze geet in 'n hof zitn, woer alns heweg steet te bleùjn.

Leve God, geewt mie nog wat toekoms, bidt ze, en oonderwiel blif ze kiekn noar ne wepse den zich te good dut an 'n appel den ze vuur zik op de tafel hef eleg.

1 warempel; 2 zachtjes; 3 gesmoesd; 4 Evert; 5 met tegenzin; 6 die; 7 naast; 8 stond; 9 driftig; 10 hoesten; 11 aan één stuk door; 12 helemaal; 13 bedremmeld; 14 geïrriteerd; 15 er op aankomt; 16 geschoven; 17 moet; 18 maar; 19 begon; 20 hoofd; 21 vreemde; 22 duizelingen; 23 soms; 24 trekt gezichten; 25 soms; 26 fel; 27 kerel; 28 even; 29 zeurpiet; 30 af te blaffen; 31 af te straffen

GELDERLAND

Over de spelling

De Gelderse bijdragen zijn geschreven in de WALD-spelling (de spelling die gehanteerd wordt bij de samenstelling van het Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten WALD). De *ao* klinkt (ongeveer) als in het Engelse woord *talk*; de *ae* als in het Franse woord *air*; de *ö* als in het Duitse woord *Köln* en de *äö* als in het Franse woord *soeur*.

De olde schoppe¹

Ze steet ne goeie datteg meter achter de boerderieje, luk scheef onder de eken²

Ze is gelieke ezat³ met de boerderieje, dee in 1908 is ebouwd; dit dik smeediezeren getal zit tenminste vaste-emaakt an 'n stenen gevvel⁴.

Dee schoppe heurt bij 't hoes, net as ne dekkel bij ne panne, beide staot daor in weer en wind, dag in dag oet, jaor in jaor oet, at 't zo deur geet, könt ze met zich beiden wal honderd jaor worden of nog meer.

De schoppe is helemaal en ekenholt⁵, op ne stenen voet, 't dak kump tut haoste an de grond, de pannen ligt der netjes op, allene de darde vorstpanne van veuren, dee is luk⁶ scheef kommen te liggen, dee zal ne kere liek-elegd motten worden.

De schoppe steet daor maor te staon en kan alles vertellen van de bewoners van 't hoes, maor dat deut ze neet, ze kan zwiegen as 'n graf, gin mense wordt wat gewaar van eur.

Over de bewoners van de schoppe geet 't al net zo.

Ton ze der nog maor pas ston, naodat timmerleu 'n waeke of wat 't gehamerte deur de buurte hadden laoten klinken, nusselden⁷ der al zwaluwen in ne hook van 't gebontwark.

Op de grond, dee gewoon van zand was, kwammen de warktugen van 'n boer te staon, teggen de kante kwam 't gereedschap te hangen en nao verloop van tied kwam de schoppe vol te liggen en te staon met allerhande gerei, ummedat dat onderdak mos wezzen. Der kwam ok pröttel⁸ in de schoppe, dat eigelek verbrand mos worden, maor eerste nog ne zet ewaard⁹ worden tut-at op 't leste toch nog ne kere de brand der in-estokken worden.

De kindere konnen altied fijn spöllen in de schoppe.

Met 'n pröttel kwammen ok de muze en de ratten in de schoppe, maor ton 't andere jaor ne oele boven in de schoppe in 'n hanehölter¹⁰ 'n nus¹¹ maken, was 't met dat ongedierte gauw gebeurd.

Onder de pannen hadden mussen met ne foske¹² heuj¹³ 'n nus emaaft, de pannen begonnen zich te lichten.

Zo ging 't jaor in, jaor oet; ieder jaor kwammen der vöggele in de schoppe wonen, de schoppe gaf bescharmig.

In 'n Eersten Wereldoorlog kwammen der soldaoten in te liggen; de schoppe gaf gelaoten onderdak, lever had ze de vöggele, maor geluk-keg bleven dee ok kommen.

Tussen 'n Eersten en 'n Tweeden Wereldoorlog zag de schoppe de

wereld langzaam veranderen.

De tieden worden slechter, 't onderhoud an de schoppe bleef achterwaeg, de planken worden kaal en hier en daor hing der ene scheef.

Ton kwam 'n tweeden wereldbrand en weer kwammen der soldaoten in de slecht onderhollen schoppe te liggen. 't Wazzen Duutse soldaoten, de schoppe von 't neet slim, dat 't der in 't lange deurjoog. De vöggele bleven nusselen in de schoppe.

Nao disse donkere tied zag de schoppe de tied gauw veranderen. Der kwammen nije ekenplanken an, de pannen worden oet-estökt¹⁴ en lieke-elegd¹⁵, de windveren wit evarfd en de planken zwart eteerd.

't Zovölste geslacht wonnen intussen op de boerderieje, der kwam ne trekker met mesienen in de schoppe te staon. Waor 't peerdetuug had ehangen, kwam ne planke met allemaol technisch gereedschap.

En noo, wat is ter ovver-eblevvene van de schoppe?

De boerderieje is verbouwd tut twee wooneenheden, de vloere van de schoppe is beklinkerd, der steet gin trekker meer en 't gereedschap is der ok neet meer.

De schoppe is ne garage eworden. Der zit gin deure meer veur, 'n auto kan der zó in-eveurd¹⁶ worden, ne lampe met ne sensor zit boven veur'n gevvel: dén flitst bij 'n tweedonker¹⁷ an umme 'n helen nacht neet meer oet te gaon.

De schoppe löt alle veranderingen gelaoten ovver zich hen kommen.

De eken staot der nog altied, at der 'n betjen wind is in 'n harfst, valt de ekele met 'n hard geloed op de pannen en rammelt dan naor ondern. Bovven 'n auto is 'n zolder emaaft, anders wordt 'n auto sme-reg emaaft deur de vöggele, dee nog altied nusselt in de schoppe.

En at der zommers in de buurte ne natten aovend is met ne barbecue en muziek, dan geet 'n auto naor boeten en wordt 't vleis in de olde schoppe warm-emaakt en staot de kratten bier opzied onder 't lege dak. Gekleurde lampen flikkert in 'n hanehölter op de tonen van keiharde disco-muziek, 't is in 'n nacht en de oelen bunt wieterhen op jacht.

Achter in de schoppe zit wat stelletes te vrejen, dat is veur de schoppe neet nij, dat was veur zowat honderd jaor ok al zo.

De schoppe steet daor maor te staon en kan alles vertellen van de leu op dissen aovend, maor dat deut ze neet: ze kan zwiegen as 'n graf, gin mense wordt der wat gewaar van eur.

As 't neet anders wordt, blif ze der nog lange staon, de olde schoppe, luk scheef onder de eken ...

1 schuur; 2 eiken; 3 gebouwd; 4 gevel; 5 eikehout; 6 tamelijk; 7 nestelden; 8 rommel; 9 bewaard;

10 hanebalken; 11 nest; 12 pluk; 13 hooi; 14 opgelapt; 15 rechtgelegd; 16 ingereden; 17 in de

schemering

Herinnering

At in de stille aovenduren
het daglech schrompelt, meer en meer,
töt vage beelden op de muren,
dan zit ze dreumende door neer,
nog effen gin gedienen dichte
en effen nog het lamplech niet,
nog effen wachten op 't gezichte
uut die zo lang vervlaogen tied.
Geruusloos kump het al nao veuren,
steet lechtend in de schemerschien,
zien zachte stemme kan ze heuren,
zien lieve ogen kan ze zien,
ze vuult zien kussen op eur wangen,
ze pruuft zien lippen zuut en warm,
met in eur hart een groot verlangen
lig zie weer in zien starken arm.
Dan is het beeld al weer vervlaogen,
zo weerloos mot ze 't laoten gaon,
de stemme en de ogen laogen¹
en langs eur wange gli-jdt een traon.
Een wasendrop beeft langs de ruten,
ze huvert met, het is zo kil,
het is zo donker binnen, buten,
dan sluit ze de gedienen stil.

¹ logen

Lucie

't Zal wel zo'n vief en twinteg joor eleenn waenn, det ik op een margen naor de schure ginge um varkens te voeren.

't Was een margen net as alle andere margens en de schure steet der al heel lange, vlak an de weg. Die weg is een binnenweg naor de stad. Door kump daags heel wat volk op de fietse langs.

Ik hadde de klinke van de deure al op-elicht um naor binnen te gaon toen ik eur veur de eerste keer zagge: een deerntje det näöst de fietse leep, op weg naor de schole in de stad, met pech.

Op-ens dach ik: "As straks onze kinder wieter gaot leren en zee kriegt kepottegheid onderweg, dan haop ik toch ok det der luu bint die eur wilt helpen!" Ik ginge naor eur toe en zag al dalek det 't hulen eur naoder stond dan 't lachen: een lekke band en straks te late op schole. An de nije tasse kon 'k wel zeen det ze der nog nit zo lange hending. Zee vertellen nog in de gauwegheid det ze Lucie heetten (de achtername he'k nit goed vestaon), an de andere kante van 't darp wonen en vaste en zeker te late zol kommen bie een belangrieke repetitie.

"Lao'w is aeven zeen wat der an de hand is", zae ik, "luu die in de oorlog nog hebt efiets, hebt wel is eerder een lekke band zeeen". Ik pompen de band op, strekke aeven met wat spieje aover 't vetiel en door borrelen 't hen. "Makkelek zat: 't vetiel is lek, det kan 'k gauw verhelpen".

Ze bedanken mie en häösteg karren ze aeven later op schole an, met kleurkes van haos en velaegenheid.

De volgende dag, ik was 't al hillemaol vegaeten, kwam ze der weer langs. Zee lachen mie toe en stak de hand op. Zo dee ze elke dag as ze veurbie kwam. 't Was net of der vief dage in de waeken een klein zunneke opging. A'j der soms wat achter zeukt, dan wi'k oe wiezen op de spreuke bie de Engelse Orde van de Kouseband: "Schande die der kwaod van deg!" Mien vrouw dut 't in ieder geval nit. Zee laest völle buke en zea: "'t Is net ene van de 'Zeven vreugden van elke dag', uut een boek van Van Hille-Gaerthé."

Op een dag kwam ze der weer langs, mar toen kon ik eur aardege, frisse gezichtje nit zeen deur de bromfietshelm, mar zee zwaaien nog net as anders en eur blonde peerdestat wapperen der spöls achteran. Ik begrepe det ze de motorische laeftied van zestien joor bereikt had.

Ruum twee joor daornao heel 't op: zee mot vaste en zeker eslaagd waenn veur 't endexamen. Ik bargaen alles op in 't heuksken van de mooie herinneringen en 't laeven ging wel gewoon deur.

Umdet 'n mense nit allene bie varkens- en ander voer kan laeven, heb ik ok nog kärkelek wark edaon, as olderling van onze kärke in 't darp. Bie de rouw- en trouwdiensten daor, mot der ok altied een olderling waenn. Umdet sommege luu denkt det huusvrouwen en boeren aoverdag toch nit völle te doon hebt, wodden ik ok vake angewezen.

Een joor of vieve later ging een zekere Marius de Boer trouwen met Lucia Wilhelmina van der Duyn, vrogger uut onze gemeente, in onze kärke. "Mien" Lucie ging trouwen en ik zol de diensdoende olderling waenn. Det betekenen ok det ik 't paar den trouwbiebel namens de kärkeleke gemeente zol geven en doorbie wodt een passend woordje verwacht. Eerlek ezeg, was ik door nit zo'n held in, mar veur Lucie halen ik 't beste uut de kaste, wat der in zat. Met de biebel in de hand en 'n spiekbreefke door baoven op, vetellen ik eur ok iets van mien "kleine vreugde van iedere dag".

Jan de köster zae tegen mie: "Ie waren vandage nog wel aardeg op dreef". Hee kan 't weten, want wie hebt vrogger nog samen eknikkerd. Wie keken samen de pasgetrouwden nao, toen ze in de koetse stappen: een straolend bruidspaar det 'n straolende toekoms integen ging!

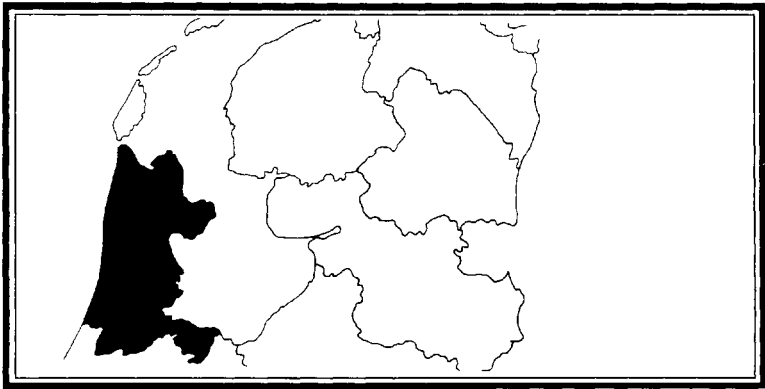
Ok dit bargaen ik op bie de mooie herinneringen.

Een joor of tiene later kwam ik in 't ziekenhuus terechte. Een groot ziekenhuus in een grote stad. Veurdet ze mie helpen konnen, mos der eers een hoop onderzoch wodden. Op een dag det de laatste foto emaaft was, wol ik weer met de lift naor baoven, naor de vierde verdieping. Door kwam nog een patiënte op 'n rolbedde bie in de lift. Een zuster was der bie um 't bedde te trekken en een olde meneer hilp duwen. Ik dachte: "Die man he'k eerder ezeen; jao, toen bie 't trouwen van Lucie! Was det nit eur vader? Mar die jonge vrouw, die der zo meu uutzut, met det ingevallen gezichje, det kan toch Lucie nit waenn... O, laot 't nit woor waenn. Toen ik eur aneke ging der nog een lechsken¹ um eur mond en zee stak de hand op, zo hoge as det nog ging; gin twiefel an, zee was 't...

Ik heuren van eur vader det ze leed an m.s., een zeekte woor wie in onze tool gin weurden veur hebt. Zee had det al joren, mar noe was der nog wat anders bie-ekommen en det waren ze noe an 't onderzeuken. Eur man was deur zien wark völle van huus. Deurumme helen eur vader en moder eur deur de waeke vake gezelschap. Hee had noe toch pensioen. Door ston ik: zonder woorden. Jao, toen met 't trouwen kon ik 't nog wel mooi zeggen. Toen ze uut de lift gingen, keek ik ze nao en zag nog net 't nummer van de kamer, woor ze eur inschaoven.

Eén van de eerste gedachten toen ik weer wat op-eknapt was nao de operatie, was: "Hoe zol 't met Lucie waenn?" De zusters wissen 't nit: 't was een andere afdeling. Mien vrouw had eheurd, det ze nog wel in 't ziekenhuus was. Ik vroege bie de ziekenomroep een plate veur eur an. 't Duren nog aeven, want 't stond nit op de toptiene van 't zieken-

huus, mar toen op een aovend kondegen de umroeper 'n plate an veur mevrouw De Boer-Van der Duyn op kamer 4F129, ene van Mahalia Jackson. Aeven later was 't net of der een zwatte engel näöst mien bedde stond te zingen: "He 's got the whole world in His hands". Hoewel ik hoegenaamd gin Engels kenne, begrep ik 't hillemaole. "En Lucie?", zö'j misschien vraogen, "woor 't eigelek veur bedoeld was?" Zee kan 't nit eheurd hebben. Naor 'k later heuren, was ze toen al nit meer bie kennis en is in die nacht estorven. Mar meugelek hef ze eur toch al eheurd: Baoven, live, laevend!

NOORD-HOLLAND

SIEM DE HAAN - HEERHUGOWAARD

Kloin durp

Ik heb het echt van jongs of an al weten
dat ik van deuze kloine durpies hou
en dat ik later, ouwer en wat woizer,
d'r den ok heël graag weune bloive wou.
Dat durp met die gemoedelijke mense
weer alleman zewat mekaar nag ken,
de band, die je ok zonder woorde voele,
die echt bestaat, as je hier geboren ben.

Ik heb het echt van jongs of an al weten
en ben ik soms ers heël veer uit de buurt:
ik wul zo gauw ik ken toch weer nei huis toe,
hoe laat het wordt, hoe lang zo'n dag ok duurt.
Dat kloine durp, het kerkie en het kroegie,
deer staat het leven nag niet onder druk,
deer voel ik me echt mens onder de mense,
deer ben ik thuis, ja deer loit m'n geluk!

Voor 't lest

Voor 't lest ga je vedaag nei skoôl
voor 't lest loop je 't bekende pad
langs speeltuin, sloôt en brievebus
die boom deer met dat grôte gat

Voor 't lest haal je je vrinde op
en maak je planne voor die dag
een voetbal en een knikkerzak
een harde skreêuw, een hoge lach

Voor 't lest skuif j'op je oigen plek
rechts achter in de klas
je stoel die altoid effies kraakt
je tafel met die zwarte kras

En boeke, skrifte, pen, pepier
't is gewoôn en zo vertrouwd
de stemme en 't luchie hier
ampartig: zweiterig - benauwd

Onder de middag kom je thuis
maar nag voor ienen - veuls te vroeg -
stap je weer op en skreêuw je luid:
"ik gaan hoor, mam, nou doeg!"

Voor 't lest koik ik hoe jij nag sjoer'¹
je staan' in 't held're zonnlicht
de eerste deur op 't levenspad
die gaat voorgoed achter je dicht.

¹ bonjour of goeiedag zwaait

Skeipe telle

Annie weunt in ien van de veule polders die oô's Westfriesland zô roik is. Deurdats ze met de sleip sukkelde, is ze an 't wandelen raakt.

“Voordats je te bed gane, moet je een stukkie loupe”, had ientje teugen d'r zoid. En of je 't gelouve wulle of niet, 't heb holpen! Van dat sleipprobleem het ze hêlegaar gien last meer. Maar ze heb 'r wat aars an overhouwen. Want ze loupt nâg allemaar. Allien gien kloine stuk-kies meer, nei, hêle ende! Ze is hêlegaar wandelgek worren. As d'r ergens in de buurt een wandeltocht is, doet ze mee. En nou traint Annie voor de Vierdaagse. Meistal in d'r ientje en met een boog om d'r durp heen. En almaar maakt ze de rondte woier en grôter.

Maar deuze eivend het ze een misrekening maakt. Ze is veuls te ver deurloupen en komt nooit meer voor donker thuis.

As ze voorbai een boerderai komt met een hêlezoôd land d'r achter, krogts ze een idee. Wanneer ze dat land dwars oversteekt, skeêlt 'r dat zeker een uur.

Bai de dam staats een man. Dat is vast de boer en ze vraagts of ze over z'n land loupe mag.

“Tel den geloik de skeipe effies, den ben ik vraai”, zoits de man. Noh, dat wil Annie best doen. Ze weet wel wat van 't boerebedroif of, weet dat de skeipe elke dag teld worre moete. Ze kenne in sloôt rake en ver-zuipe, deur een hond opjaagd worre of verwenteld rake.

“Nou ken ik wel doen, maar hoe kom jij nou te weten dat alles goed met ze is?, wil Annie wete.

“An de are kant van 't land staats een wit stienen huis. Deer vertel je hoeveul je d'r teld hewwe en of 'r met ien van de beiste soms wat an de hand was. Den belt hai wel nei moin toe”.

Annie loupts 't land over en teld de skeipe. Voifenderdig en d'r is niks an de hand met ze. Maar bai 't stienen huis is de deur vast en gien mens thuis.

Nou is Annie d'r ientje, weer je op rekene kenne en ze is wend d'r werk goed af te maken.

De are ochtend pakt ze d'r fiets en raait nei 't huis toe.

Ze het nou meer geluk.

“Voifendertig ware d'r”, zoits Annie teugen de man die bai de deur komt.

“Voifendertig? Wât voifendertig??”

“Noh, skeipe.”

“Wàt skeipe??”, vraagt de man weer. Hai loikt wel een beetje nittelig¹ te worren.

Hé, weerom wordt die kirrel nou zô saggeroinig? Annie vertelt ‘m over de vorige eivend. De man voor d’r gaat al vreemder koike. En den zoit ie: “Die man an de are kant? Die heb hêlegaar gien skeipe!”

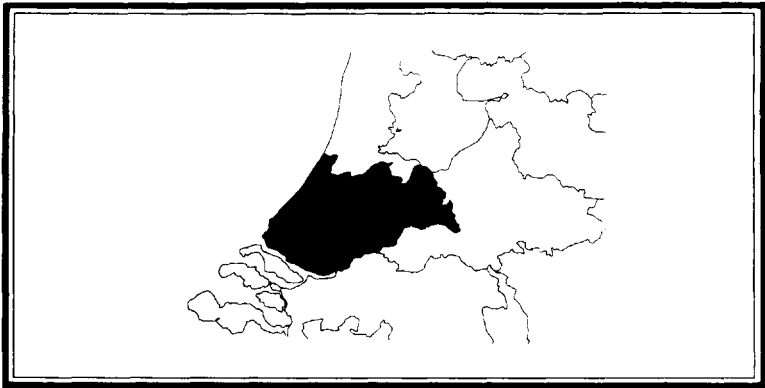
“Maar hai zoi.....”, roept Annie.

“En land heb ie òk niet. Een mooie fantast is ‘t. Dat land is hêlegaar niet van hem. Hai het je mooi wat wois maakt!”

Annie staat ‘r beteuterd bai. De man voor d’r begint luid te grinneken en Annie weet niet hoe ze koike moet.

Ze lacht maar een beetje mee. As ‘n boerin die kiespoin heb. Maar ze het wel deur: ze is mooi voor de gek houwen, gustereivend.

¹ nijdig, korzelig

ZUID-HOLLAND

Over de spelling

In de teksten van M.A. Dreel en P. Verhagen is de spelling die van de Stg. Streektaal Ablasserwaard en Vijfheerenlanden gebruikt. De *èè* klinkt als *ai* in Engels *air*; de *ao* klinkt als in Frans *talk*. De tekst van W. de Leeuwsluit daar met enige aanpassing op aan.

De wèèrèld

Merie was naor de stad gewist, naor de grôôte goddelôôze stad, waor de minse maor deeje wa ze wouwe. Waor de minse om God noch gebod gaove. 't Was bar en hôôs gewist en ze was zôô blij as ik wit nie wa, toen ze weer thuis in d'r huisie aon d'n dijk de deur achter d'r kon dichttrekke. Nou was ze weer in d'r ouwe doen, in d'r ouwe ver-trouwde omgeving, waor gin mins d'r wa kon maoke en waor de ver-daarfelijke zaoke, die in de stad zôômaor op straat leeje, hêêl ver weg waore. Da was nog 's een zucht van verlichting wèèrd.

Wa was da toch arreg, zôô'n stad met al die minse en die goddelôôzigheid. De minse liepe d'r gewôôn over d'n dijk, asof ze niks te doen hadde, of 't gêên warkendag was, of ze niks anders mosse doen as kijke naor de etelaozies me al die wèèrèldse zaoke d'r in. D'r waore d'r, van die etelaozies, ze had 't met t'r eege ôôge gezien, waor himde in leeje en nog andere flodderdinge, maor daor wou ze ginêens an dinke. Hoe was 't in de wèèrèld meugelijk da zôôiets besting. En nou mo je nie dinke dat t'r maor één winkeltjie was me zukke rommel. Bin je wijzer, hêêle rije waore d'r. Een mins zag 't er gêên ind an. Zeker van hier tot de Tiendeweg en nog veul wijer. Beljaot mins, nog veul wijer. En dan waore d'r van die zijstraotjies gewist, daor durrefde ze hêêlemaol nie in te gaon.

Zôô as de minse d'r ok gekleed ginge. Een schaand was 't, zôô locht. En nie van da deugdelijke goed zôôas Vogeltjie altijd ha, Vogeltjie die met ellewaore kwam. Welneent, van da floddergoed van een cint het el. A je da uit de was haolde en ophing, moes ie wel uitkijke da je het een bietjie z'n fesoen gaf, anders kon je laoter nie meer zien wat 't gewist was: een himd of een broek! Dan kon je 't allêên nog maor gebruike as vaotdoek, teminste, da doch ie, maor da kon nog wel 's bar tegevalle.

As ie zukke zakkegoed koch, kon je wel aon de gang blijve, tellekes weer nieuwe lorre, want 't was zôô verslete en het hieuw gêên vurrem. Dan ginge de minse maor weer naor de winkel om nieuw, terwijl d'r zukke goeie goed te kôôp was, waor je makkelijk dartig jaore mee kon doen as ie een bietjie uitkeek. Dartig jaor, doch Merie, bin je wijzer, nog veul langer. Het was een zaak van uitkijke; nie altijd maor kôôpe omda de bure het ok hadde. Van da nieuwerwetse flodderspul want da mos 't netuurlijk zijn. Marrege mos t'r toch weer wa anders komme. En d'r vinters maor werreke. Nee maor, buurvrouw een nieuw paksie! Ze vloge naor de lappieswinkel of ze deur een weps waore gestoke.

Da kon netuurlijk nie, dochte ze: marrege in de karrek met da paksie van veurig jaor as te buurvrouw liep te draoie met 'n nieuw. Zôô was het minsdom nou verworre. Da kon nooit goed gaon, da was duidelijk. Neeje, da ging nie goed, maor wa kon een mins d'r aon doen? Toch maakte ze d'r èège zurrege over, over de hêêle verdurreve wèèrld. En al was ze nou net nog zôô blij gewist da ze hêêl thuis gekomme was, ze mos effe naor de buurvrouw om een praotjie te maoke. Want al was 't waor dat een mins maor het beste thuis kon zijn, in z'n èège gedoechie, hij mos toch 's effe kanne praote over wat 'r in de wèèrld amaol te koop was. De buurvrouw zou wel grôôte ôôge opzette, as ze hoorde da ze in de stad was gewist. Da zij nou wa wis van de wèèrld. Jao, da was nie niks. Da kon iederêên toch mar nie zegge! En Jaontjie zeker nie; die was nooit wijer weg gewist als Schelluine ... en da was hôôguit een hallef uurtie lôôpe.

Keinderslot

ik bin van hier
tot gunterwijd
een straot

gedocht in stêen
op hêele nôôte
grôôtgebrocht,

bij naam geroepe
voor ik wis
da hêel veul jaor

nie veul
mar effe en
daornao verleje is,

ik wôn dan
in een stille straot
op zand en stêêne

vol verstomde keinderpraot
tegelijk lop ik
in zeuve slôôte

waor gien waoter
deurhêen vloei
ik kik

deur kiere waor
de leste weind deur woei,
veulal zit ik allêen

op duuzend stoele
êen voor êen
aon taofels

waor ut blad ontbrik
en luster dan
naor af bin ik.

Vissers van niks

Toon is de zeuventeg al gepasseerd. Dat is de man nie aon te zien as ie 'm zôd zie lôope d'n dijk uit. Nog recht van lijf en leeje, om zôd mor es te zegge. Nêênt, d'n dokter was tot op heede nie rijk van hullie geworde; die kwam hôtogst zelde oover de vloer.

't Is een hebbeluke vint, daor nie van, vong Toon, mor ik bin d'r liever nie ââl te grôot mee.

Neel, z'n vrouw, had 'm trouwens nao de bevââling van de leste klaai-ne ok nie meer nôddeg gehad. Nou jao, behalve dan die keer toen ze bekant deurgezwêete was en op d'n trek gestaon had in 't hange van de sticht. Mor dat was ok gêên wonder. Toen had ze motte jôoke om de was op tijd klaor te krijge en dan leg ie blôt vur een kouwchie vatte.

Je kan dus gerust zegge dat die twêê 'n besten ouwen dag hebbe mi mekaor. En ok mit de keinder hebbe ze nooit ooverhôt op geleege. D'r zat niks in de weeg om zôdgaonde ievers hier of daor 'n baksie te gaon doen. Eêns in de veertien daog was dat dan ok vaste prik. Niet om d'n haoverklap bij iemand binnevâale, want dat lôopt op d'n duur op hôtoggaonde ruuzie uit.

Kijk mor es naor de buure. Die vechte mekaor soms zôdwat de kêet uit. Al is 't meschien vur 'n buitestaonder âârger as 't is. Toch kan die buurman 't soms wel es knap bruin bakke; daor nie van. Onderlest kwam die dwarsdeurwaoternat thuis. In 't klompehok het ie z'n natte goed uit motte doen. Sokke en ââl. Hij had temet gêên drôogen draod meer aon z'n lijf. En Jaon -dat is z'n vrouw- opspeule! De honde lustten d'r gêên brôod van. Zôd gong ze tekeer. 't Was wel drie huize veer te hoore.

Nêênt, dat akkerdeer nie zôd meer tusse die twêê sund Bart -zôd hiet d'n buurman- is gaon Dreeze.¹ Te begrijspe oovereges. Dit vint zit ommers veul te veul in huis in een kaomertie waor ie amper je gat kan draaije. Da's 't hêêle aaijere eete. Hij mos veul meer es d'n hort op. Wat meer uit 't voetegetrap. Gêên wonder da Jaon van ââl dat thuiszitte en dat niks doen bekant de zeenewe krijgt.

"Man, gaot toch es wat doen," zee ze onderlest.

"Mins, 'k zou nie weete wat. De èèrpel staon geschild, d'r leg wel veur een half jaor kachelhout in 't schuurtie. Ik kan toch moeiluk mi m'n grôtten têe gaon zitte te speule?" vong Bart.

"Daor zou 'k ok nog mor een hortie mee wachte as 'k jouw as. De minse zouwe gaon dinke da je al 'n aaind op scheut was om keins te worde."

In die trant liep dat gehakketak nog wat aon tot Bart 't zat wier, z'n nieuwe deurrôôker opzocht en 'n vorse pijp stopte uit d'n buil tebak die die as 'n kedoochie van êên van de klaainkeinder veur z'n verjaordag gekreege had. Hij zou mor es 'n hoeksie gaon kuiwere. Meschien dat ie op d'n dijk wel iemand teege 't lijf liep om 'n praotjje mee te maoke.

"As ie nou toch op pad gaot haolt dan bij Jaoneze mor een kwaksie èèrpel. We zijn d'r zôôwat deur. Mor trek eerst een fesoendeluke broek aon. Je lôôpt 'r nou v'r schobberdebonk bij. 'k Schaom m'n aaige as de minse je zôô zien. Welke mo je: d'n deuze of d'n diene?" opperde Jaon.

"Gif de mesisterse mor; die is knap zat veur 'n deurdeweeksen dag," was Barte mêening.

Bart d'n dijk op. Hij kon veurlôôpeg weer een uurtje veuruit.

En Jaon? Die zag d'r kans schôôn om de kaomer ooverhôop te haole nou ze 't rijk allêên had en nie op d'r vingers gekeeke wier. Dat mot ze naogegeve worde: ze was beslist gêên onten dwaail en d'r spulchies zaggen d'r ââltijd verzurged uit. Gêên jao teege neeje.

Nou zel ie meschien wel dinke: wat het dien Toon van tenet nou mit Barte te maoke, behalve dan dat ze zôôgezeed buure zijn? Bel, da ze 'k ie zegge. Ze kwamme die bewuste middag mekaor op d'n dijk teege. Of teege eigeluk niet. Bart liep Toone achterop. En hoe gaot dat, je lôôp mekaor nie veurbij as 't waoter bij Dordt. Hoe 't zôô tepraot kwam da's vèèrs twêê, mor op 'n gegeve ôôgenblik zeg Toon teege Barte:

"Zeg Bart, 'k zie jou nooit meer hingele teegewoordeg. Is de Kerremelkslôôt al leeg gevist?"

"Och, daor zit ommers niks meer in as wat katvis en naor Ouwkâârk op de Binne-Giesse gaon hingele is mijn te veer," vong Bart.

"Nou, dan blijf ie wa dichter bij huis. Wit je wat, zemme mâârge saome op de fiets stappe en in Binnendams wat prebeere te vange? Da's mor 'n haonetree. Zurg mor veur een goed stuksie dêêg en je zel zien da we mit een flinke zoi vis thuis komme."

Neel noch Jaon konne d'r nie ooveruit dat de manne zukke grôôte planne hadde. Hoe zou dat 'r aflôôpe? Jaon had eigeluk hêêlemaol gêên feduusie in de vangerij van d'r man. Ka je begrijpe! Hôôgstes slaot ie z'n aaige aon d'n haok. Ze zou al blij zijn as tie 't kropte mit drôôge kleer thuis te komme.

D'n anderen dag troffe ze meraokels mooi weer. Aâles verliep naor wins. Ieder nam 'n porsie van z'n thuis klaorgemaokten dêêg waarvan de bêêste lekker zouwe kanne smikkele en smulle. Nou, die deeje dat dan ok schijnbaor mit grôôt plezier, daor ievers onder waoter. 't Leek

wel of ze reegelmaoteg aon de bel (d'n dompel) trokke om te laote zien dat de traktaosie al op was en ze nog meer wouwe.

Nou was die voerderij wel een teeken van diereiefde mor gêên bewijs van vangvermooge van de vissers. Een bietjie hingelèèr mot toch onder zukke omstandegheede mit 'n flinke zooi thuis kanne komme. Toon en Bart dus niet. Dat liep zôô een hortie aon en -wat te begrije is- de manne wieren 't zat. De visse trouwes ok. Die hadde d'r buik volgegeete mit dien fijnen dêêg van d'r nieuwe vriende. Stuk v'r stuk zoche ze een rustege plek om nao te geniete en wat te bekomme.

Bart zag de bui al hange en had op een plan zittè te broeije om in ieder geval nie zonder vis thuis te komme. Hij zou langs Schreuderze fietse temee en daor een maoltjie gaon kôôpe. Gêên mins die 't verraoije zou as Toon d'r nie bij was. Rap pakt ie z'n spulle mit 't smoesie dat ie onderweeg nog ievers aon mos en dus mor al vast ophuisaon gong.

"Best man. Doe dat; ik wil nog effe volhouwe." D'r gelijk bijdinkend dat Barte vertrek hum best uitkwam. Hij dors net zôô min mit een leege zak thuis te komme.

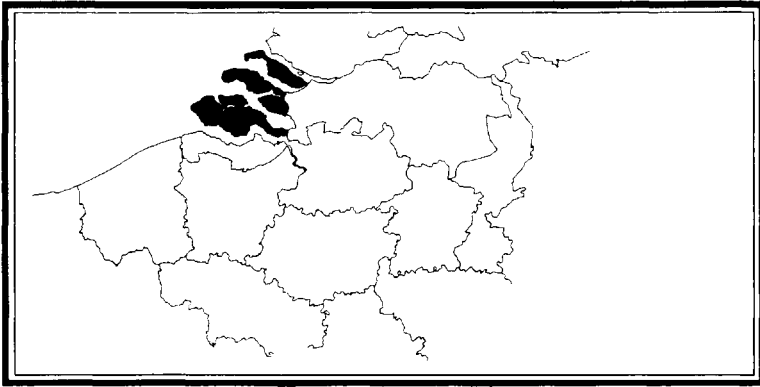
Amper was Bart uit 't zicht of Toon hieuw 't ok veur gezien. Nog effe rondkijkend ziet ie gunterwijd een stok in 't waoter staon. As dat gêên fuik is! Da kan nie beeter, doch Toon. Tref ik dat effe. 'k Haolt 'r een inkelde uit, dan he'k toch vis. Neeje, ik wil gêên strôôper weeze of een dief. Ik douw gewoon 'n riksdolder in de fuik dan is de zooi ruim betaold en hoe of 'k dat mit Barte versiere mot dat zien we naoderhand wel weer. Neel zou temee wel opkijke as tie mit van die kokkers van bêêste thuiskwam. En wat dink ie van de buure as die de gebakke vislucht zouwe ruike? Jao, want Bart had dan toch mor niks gevonge!

Mor wat dink ie? Een uurtie laoter kwam Jaon op hôôge bêêne achterom mit de tijding dat hullie lekker gesmuld hadde van de paoling, die d'r man die middag uit de Giesse gesleept had. Jao, dat vintjie van d'r had 't um dan toch mor gelapt, zie je!

"Trouwes, ik ruik wel, Neel, dat jullie ok aon 't bakke zijn gewist. Dat mosse die manne van ons nog mor es meer doen. Ving ie ok nie?"

D'n anderen dag had zôôwel Toon as Bart stof zat om 'n vissie uit te gooije naor de hingelpertij van d'n veuregen dag, mor gêên van twêêje dors 't eigeluk aon om te vraoge hoe of d'n andere toch aon die vis gekomme was. D'r mos host wel een luchie aon zitte. Of nie soms?

Niks vange en toch mit een flinke zooi thuiskomme. Hoe kan dat...

ZEELAND

Over de spelling

In de tekst van A.H. Tanis is *ao* uit te spreken als in Engels *talk*, *ae* als in Frans *air*. Het voltooid deelwoord heeft *e-* in plaats van *ge-*. Verkleinwoorden eindigen op *-ie*, *-jie* of *'ie*.

In de tekst van Ad Leijdekkers zijn *ao* en *oa* uit te spreken als in Engels *talk*, *ae* als in Frans *air*. De *h-* aan het begin van een woord valt weg.

In de tekst van Marian E. Roelse is *ae* uit te spreken als in Frans *air*. De *h-* aan het begin van een woord valt weg. Het voltooid deelwoord heeft *e-* in plaats van *ge-*.

Donja

Ze ei¹ grieze oren en een grieze baerd mè vo de rest isse zwart. Aj êêl goed kiekz ziej ier en deer een wit aertje², mè op eur leeftied mag dat wè. Watta méér opvaalt is dassè zô grôôt is. Een bèrrug³ mènsen bin der dan ôôk benauwd van. “Biet dien ond⁴; ie zietter zô gevaerluk uut?” Vooroordêlen, mè das mènsen eigen.

Donja d'r vôôder was een bouvier en d'r moeder een Groenendaeler, of andersomme, dat wiste die mensen in 't asiel nie. D'r grovve kop en zwaere bost en rik⁵ bin van die bouvier en d'r slanke, ôôge pôtên van de Groenendaeler. Ze was ebrocht deur een meise datta in verwachtienge was en toen mog⁶ dien ond mè ni 't asiel. Vier jaer ôô⁷ ze bie die vrouwe in de gank onder een striekplanke moete ligge en asse mog plasse wier de deure open edae en kon ze op straete d'r behoefte doe en dan wi⁸ drek ni binnen. D'r was nóg een ond in dat gezin, een bouvier. Dien ei van een dierenarts een spuit ehô omdatten vals was. Ie was glad nie vals mè 't was een maniere omder vanof te raeken. En Donja wier ni 't asiel in Vlissienge ebrocht. Ies ofdanke datta goed is. Ôôk dat is een mènse eige ehore.

M'n moeder ei nae onze vorigen ond ezeit, noe moek 'r nooit gin mi è⁹. Nie omdasse 't nie mi leuk vond mè omdaajer best vee werruk an ei en dien ond was nie te vertraawen. 't Eêne moment likten an jen ôôre en 't volgende moment beetên d'r in. Ondanks datten toch zô dikkuls lief was gieng de leute¹⁰ d'r ôôlmè¹¹ meer of. En toen emmen¹² weg moete brienge, een zwarte dag, me waerer ôôl ziek van.

't Was een paer maenden verrekt stille in uus. De plekke di a ôôltied een mande stoeng was een kaelen oek. In 't schuurtje ieng d' onderie-an een spieker en êlke keer aajer langs liep deet zeere an jen arte¹³.

Jôô¹⁴ nooit mi natte kousen omdatter gin drienkbak mi in de keuken stoeng en at regende wier je ôôk nie mi nat wan joefde nie mi meeten ond. 't Rook wat frisser in uus, d'r laege gin aeren mi, je mog nie mi om Doko ni de meulenaer en d'r lag gin pens mi te stienken. 't Rienkelen van de tillefon wier nie overstemd deur geblaf en atter êên an de voordeure belde kon je gewoon ni de gank lôôpe zonder daj een ond tegen mog aawe. Vriee tied plenty en zurgelôôs kon moeder een middeg ni stad. Gin gebossel, gin vuule klêêdjies vol mee zand. Jae, dat waere voordêlen van een leven zonder ond.

Tante Gré ôd ezeid datter een lieven ond in 't asiel zat. Moeder wou 't wè, mè eigenluk ôôk wi nie en vôôder miek zéker gin klaransie¹⁵ om d'auto te pakken. Inêens zag me ze in de Vlissingen stae, in een affer-tensie van 't asiel, tegaere mee andere ofdankertjes. D'r stoeng zèlfs een foto bie en eerluk ezeid, 'k vond dasse nêrgens op leek. Me beslôôt damme ze is van kortbie zou bekieke.

Ze liep te beerzêêken¹⁶ deur d'r kot. Vier jaer oud, een doffe vacht mee schilfers, zô maeger as een latte en ze jankte deurdriengend. Me twiefelde nog omda ze zô grôôt was en vôôder ôd ezeit datten gin grôôten ond wou.....

Een uure laeter liep 'k meeter op den diek. "Is dien van julder?" vroeg een Wasschappelaer¹⁷. 'k Schaemde m'n eige wan ze zag 'r nie uut, ôôle¹⁸ botten kon je telle. 't Viel op dasse zô goed luusterde, ze dee niks bie andere onnen, ze liep nie weg en trokte nie an d'r rieme. Me vroeg ons eige of wat of de slechte eigenschappen zou wizze wan nae vier jaer verwaerlôôdzienge mog ze die toch wè è. 't Isser bie êên eble-ve mè dat was wè een ernstigen.

M'n ouwers weune nie an de rande van 't durp, dus aajer mee weg goeng mog jêést¹⁹ nog deur straete lôôpe en jaawoor²⁰, midden op de wegt, vo d'uuzen van de buren, een grôten ôôp stront. Ze goeng ook zommè midden op 't strange²¹ gezitte, vò badgasten d'r neuze, èlèlèlè-le, oe èrrug toch.

Wekenlang naeme me de snelste route: over 't Noordkerkepad ni den toren. Onderwege zeide me glôôvek "even wachte ei, me binder zôô." Me sloeg se nie asse 't tóch in straete dee, een arde stemme was a genoeg. Op een gegeven moment ôd ze genoeg van dat lilleke gedoe en warempel, ze dee d'r ôôpjes voortan in de bèrrum. 't Mêêste ei wè²² eholpe damme ze divvô²³ belôônde mee "braaf" en "goed zo". Gin aer op d'r ôôd docht 'r mi an om nie te wachten toet asse²⁴ zag.

Op vreemde mènsen eisset nie sô. Soms stapt 'r êên ni toe en aait drek over d'r kop. Dan grom se, dat spreekt. Wat zou je zèlf doe atter een vreemden an jen ôôd zit of een klap op je schaawer geeft? Een ienke-lieng weet oe of 't moet, dien zakt op z'n okken²⁵, lae ze an een and ruuke en prôôter tegen. Verwacht nie dasse dan drek bie je kom gezit-te en d'r kop op je bêên leit mè dat za nie lange duure en de volgende keer aj binnenkomt, kom se zèlfs uuter mande om je kwispelend te begroeten.

Noe kom se nie gauw uuter mande, wan eerluk ezeid isse zô lui as een stêên. 't Liefste lig ze een êêlen dag te slaepen. Sinds 't asiel is ze ver-drievoudigd in gewicht en mee wèrrum weer isse nae nie vorruut te kriegen. Asse gin zin ei om te lôôpen, doe se nae een paer kilometer

net asof ze nie mi ken. Aj dan ommedrooit, op pad om ni ruus²⁶, isse inêens wi fit en lôôp ze zèlfs vorruut. Oôl komedie.

At nie êêt is, gae se êêl grôog mee. 's Zondags sprieng se blie op d'achterbank van den Eend en nog blier sprieng ser bie Disoek wi uut. In café Evert op de Boulevard wee se de drienkbak te staen en ter-wiel aj koffie bestelt lig se a onder de flipperkast. 't Lieken wè of se weet dasse mè beter een stuitje²⁷ ken slaepe omdat 't nog anderaalf uure lôôpen is ni d'auto.

Over trôog esproke, vorig jaer zeumer was 't glad verschrikkelijk. Ze zat ôôlmè te kraawen en an d'r pôôten en staert te kluuven. De vêêars gaf een zaalfje mè 't iclp niks. Bie 't volgende consult een spuit en tabletten, ôôl zonder resultaat en ondertussen wier ze kael, maeger en ziek. D'r was mè êên oplossieng: ni dokter Karelse in Goes.

"Ei jie werris joekte²⁸?" vroeg 'n an me toen a Donja op d'r rik²⁹ op de taefel lag. In onvervalst Zuid-Bevelangs zeiden wi of 't op stoeng. Ie was gewoon kwaed omdamme nie eerder ekomme waere. Nae een microscopisch onderzoek en een injectie pakte een flesse vergif uut een kastje, di mog 'k ze mee wasse. 't Zou geweldig stienke en 't spul moogde nie op m'n annen komme. Ie gaf ôôk nog shampoo vô d'r vacht, zaalve vô de wonden en tabletten tegen de kôôse³⁰. "Eij 't behrepen mevrouw of juffrouw, of wat bøj eigenluk?"

Toen ak tuus de gebruiksanwiezieng op die flesse las, wier 'k glad benauwd. 't Oor gebruikt tegen schurftmijt en parasieten bie schaepen en koeien, goeiendag, en at op je vel komt moej glik ni den dokter. Uut voorzurg ek m'n regenpak, laezen en rubber andschoenen anedae, mee een injectiespuit 20 ml in een immer waeter espôte en toen Donja d'r mee ewasse. Een weeke laeter ck 't nóg is edae. Twêê daegen eit estoenke in 't lozzetje³¹ mè op Donja d'r kaele buuk begon wi aer te groeien. Karelse was stikke grôôs toen asse z'n spreekkaemer wi bin-nen liep.

's Winters kroope 'r in den does ôôltied zeugen³², 'k è ze nie mi ezie, dat spul ei ool 't leven op d'achterstraete vernietigd. Oôk³³ dat waswaeter noe op moete vange in een têêle en an de chemocar moete geve?

Kon 'k noe merris wat vertelle om 't verhaal een bitje spannend te maeken. Dasse een kudde schaepen of paeren opedreven ôô ofsô of dasse een kind ered ôô uut de zêê, mè zokke diengen doe se nie en 'k wil ôôk niks verzinne.

Soms stekker³⁴ se ni een anderen ond toe mè atter êên ni eur toe komt en sci gin zin om te spelen dan durf se ôôk d'r tannen te laete zien. Toch za ze gin ienkel bêêste biete, zèlfs gin knien, een katte of een muus. Een sooien ond? Vorrut dan, een sooien ond, mè wè zonder problemen.

Aj gae gezwemme lôôp se mee, ze scharrel wat deur 't vêêke³⁵ en wacht toet aj uut de zêê komt en dinae gae se mee ofgespoele onder den does op 't strange.

Kostelijk is 't om te zien a badgasten d'r ond oplichte of vastdoe asse 't gevaerte zie komme. Ze verwachte een vrêselijk gevecht mè Donja lôôpt vobie zonder z' êên blik te gunnen.

Oe vee³⁶ of me 'r ôôk van aawe. dierendag gae bie ons ongemèrkt vobie. Gin biefstuk of gebak. Me volger gin cursussen mee en ze mag nie op een bank of bède ligge. Gin flaawekul wan 't bluufft een ond, za 'k mè zeie. Acht en aaluf isse noe. Grôôg zou 'k 'r nog acht en aaluf bie doe, wetende dattat nie ken. Vee mensen laete een zieken ond picne lie³⁷ omdasser gin afstand van kun doe. Zokke mensen aawe meer van d'r eige en das dan de belôônienge vò ôôl die jaeren van vriendschap.

Ee Donja, gae dis an de kant, di komme fietsers (ze gae an de kant gelôôpe), ee Donja je ligt in de wege (ze gae èrgens anders geligge), jei een berrug ehôô³⁸, je krieg nie mi (ze gae onder taefel geligge). Ee Donja, kriek een kusje? (ze likt an je kaekke). 't Vrouwteje gae even een bôôschap gedoe, 'k bin zôô veromme (bedroefd bluuff se stille staen).

Je zadder om moete lache, mè wezenlijk, ze verstaet ons ècht.

'k Begriep, beste lezer, daj noe zin ei in een Donja. Helaas, d'r isser mè êên en zis nie te kôôp. Mè aj van plan bin jen uousouwen uut te breiden mee een ond dan zou'k ak joe was ni 't asiel gae. Vraegt tan om een teefje of een reu zonder slechte streken. Een ond dien a 't vertraawen in de mènsen nog nie opegeven ei en dien a sociaal is tegenover soortgenoten. Mee een beusje geld³⁹, geduld en vee liefde maek je jeneigen Donja.

1 heeft; 2 haartje; 3 veel; 4 hond; 5 rug; 6 mocht; 7 had; 8 weer; 9 hebben; 10 leut, plezier;
11 alsmaar; 12 hebben we hem; 13 hart; 14 Je had; 15 aanstalte; 16 ijsberen; 17 inwoner van
Westkapelle; 18 alle; 19 mocht je eerst; 20 ja hoor; 21 strand; 22 heeft wel; 23 daarvoor; 24 gras;
25 hurken; 26 naar huis; 27 poosje; 28 jeuk; 29 rug; 30 koorts; 31 schuurtje, bijkeukentje;
32 pissebedden; 33 Had ik; 34 stevent ze af; 35 aanspoelsel langs de vloedlijn; 36 hoe veel;
37 lijden; 38 je hebt veel (genoeg) gehad; 39 beursje

Kampêere êene...

Kampêere? Dat was in de jaeren vêertig, begin vuuftig wè wat anders as noe! Over dicht bie de netuur gespróke! Je kon toe, min of meer, nog spréke van 'n restverschiensel uut d'n tied dà m'n d'r êêmae¹ af' ankelijk van waere in² eigelijk nog "in de boamen" zaete.

Wat was 't êêmae? Je wier eigelijk mit 'n schêêf ôôge angekéke as j'r an meedee. D'r most toch wè 'n steekje bie je los zitte as je je bêdde, je secreet³, à⁴ was 't oak mà 'n emmer in 'n kiste mit 'n deksel d'r op, in de steek liet om as 'n duunknien⁵ onder 'n lapje goed onder d'n blôôten émel te gae boezenêêren⁶...

Je gieng 'r mit je êrremociêge spulletjes -'k ad ze mêestà in bruuklêên- op je kraakerige fiets mit pereuze banden nae toe; nae dat "mêêntje"⁷, 'n brêêje grasbaene tussen akkermaels'out. Dae zat je dan: "uut de wind in 't zonnetje".

Neem noe de "uustrusting"! 'n Paer gedeepte pannetjes, 'n paer mesen in vurrekens, 'n kussenslôop in 'n blauwgestrepte bêddetieke. Je grôoste riekdom was 'n primus, 'n in messieng uitgevoerde petrolievergasser...

Pomp je nie, dan ei je nie! Mà, je kreeg wè j'n aerpels Kôôpman Blauwe d'r op gaer! 'n Dikke, ouwerwetse, geelwitte komkommer; je weet wè, mit die puusten d'r op, in mit vee zaed d'r in, van tuus gestóle azien, in je "dinée" was gerêêd. Mà, je lag wè tussen d'orchideeën in de parnassia te luusteren nae 't zachte gesuuzel van de wind deu de blaeretjes van de kamperfoelie, de braemen, de elzen, in gae mà deu...

Soms, tegen d'n aevend, van dat luusterachtige wêêr. 'n 'Eiêgen émel⁸ koepelde z'n eige over de duunen in de zêêë; 'n vreemde, zwoele wind sidderde deu de blaeren in de struiken... In 't Westen, bóve de zêêë, nam de maene afscheid in overspoelde nog even de duunen in 't strand mit 'n onwezelijk licht. Even laeter verèchoot de donder over de zêêë in je wor kleiner in kleiner, opgenóme in dat grôotse natuurgebeuren...

Noe zoeke ze mit duuzende nae dat fêêst van toen mit d'r "weeldeknobbel" an d'r auto, de borrel, d'r kratten pils in d'r tillevizie onder d'r "luifel". Ze zulle 't nie mi⁹ vinde...

Kampêere twêê...

M'n kwaeme -m'n, dat waere m'n maot in ikke- vromme¹⁰ deu¹¹ Frankriek. Lae m'n noe tegen 'n ure of negene 's aevens ankomme in

Fontainebleu. M'n zouwe in 'n ôtèl motte overnachte. D'r was aest bie want 't was an de laete kant.

't Eêste, beste ôtèl wà m'n zaegge was "Hôtel de Londres". 't Zag t'r in mien ôôgen èrreg deftig uut; in dat was 't oak. Dat is 't nôg. 'k Gloave dà z'r vier sterren op naeouwe. Eêr dat je dae noe je gat in 'n pluuse stoel kan laete zakke kà je êêst wè nae de kleermaeker gae in krom van de daelders nae binne strompele!

Mà, t'rug nae de jaeren vuuftig...

Lae'k noe van 't Rampefons in drieënvuufdig 'n mooie jas gekrége èbbe. Je kan wè zègge, 'n deftige jas. 'n Demi-saison! Wat zei je daevan? D'r zat wè 'n schifje¹² op de lienker-mouwe, mà dat mocht gin naem èbbe. 'k Zag d'r keurig, opgeruumd méé uut.

Noe, die jas ôôrde in 't plan om onze laete komst annémelijc te maeken. Kiek, vó êên nachje kom je nie makkelijk onderdek. M'n zouë zègge dà m'n de "Foire de Lyon", de jaerbeurs zà'k mà zègge, adde bezocht. Dat was op êên dag 'n pittig endje rieën geweest.

Noe was t'r toch nog 'n dieng daer à 'k zô m'n eige, sombere bedienkels over. Dar ôôrde êêmae nie in 't tenêelstik tuus, watte m'n op gienge voere! M'n maot droeg naemelijc an zô'n draegrieme 'n "pukkel" van kanvas over z'n schoere¹³. Die kwam nog uut de naelaetenschap van d'n Twêêden Weareldoorlog. In die pukkel zat ons liefgoed in spullen as m'n onderweg zouë motte kóke. Vanonder de kleppe stak dan oak breaol 'n afwasbostel z'n aerige kop nae buute...

Binnegekemme, zette m'n maot z'n "velies" op de vloer, 'n bitje uut 't zicht, in gaf 'n dreun op de bèlle die op de baolie stong. Warentig, d'r kwam 'n, in 't zwart gekléêde menêêr, die ons, nae 'k docht, 'n bitje zuunig ankeek. M'n wiere gewóge! 't Rappe Frans van m'n maot gaf de deurslag dienck 'k. M'n waere in z'n ôôgen toch gin volkje van de richel.

Ten-lange-leste gieng z'n bêênigen and¹⁴ nae 'n sleutelrek achter z'n rik¹⁵, in, ja ô, m'n krége 'n twêêpersoons kaemer angewéze mit twêê êên-persoons bedden, omdà m'n "messieurs" waere, dienck 'k. D'r wier 'n meisse geroepe. Dat schaep zag t'r oak à zô deftig uut. Eêmae in 't zwart mit 'n aegelwit évaatje¹⁶ vó d'r schôôt. Mit dansende krulletjes vanonder 't witte kapje op d'r ôôd¹⁷ gieng ze ons vó op de brêêje, belôperde trap... 't Aerige ôôd van de afwasbostel zwaoide vó m'n neuze in de schemer van de plefonverlichting... Toen, de kaemer! 'n Deftige stilte. Je stemme verdrong in de wollige weelde rondomme. De "êêren"¹⁸ waere op d'r eige...

M'n maot zou zèllef vó wat te eten zurrege. Volgens mien kon dat nie! Dat kon nie! De pukkel gieng ôpe, in dae verscheen 'n grôôt blik "Ollanse Mole", 'n êênpansmaltied, 'n panne, twêê blikke borren, messen in vurrekes in... 'n "gasje". Dat bestel wier op 'n vrêêd¹⁹ mooi taefeltje uutgestald.

In de prachtige spiegel, die wat vooróver boven 't taefeltje ieng, zag je de èrremoe nog 's vó 'n twêêde keer...

'k Most mà 's nae benéé gae om 'n flesse wien in 'n paer glaezen: "dan kwaeme m'n nie zô èrremoeig over". Benéé angekomme liep 'k wî 'n meisse tegen 't lief; mooi in lief. Z'adde z'ier in voorraed. Of z'n flesse wien in 'n paer glaezen vó m'n ad? "Bien sûr, monsieur". Ze keek wè 'n bitje nae m'n vuulig overemde, mà jà, m'n leefde in de tied van Sartre, dat mos kunne. Un vin blanc uut êên of ander département. Dat riemt. Wat nie riemde, dat ze mit dat spulletje de trap opgieng om 't bie de "êêren" bóve te briengen!

De zenuwen gierde deu m'n kéle. Dit kon êêmae nie! 'k Zag ze à binnestappe. 'k Zag de waosem boven 't taefeltje...

Noe was goeië raed êêl èrreg diere. Oe most 'k van dat mooie schep-seltje afkomme? As 't uut zou komme watte m'n op die mooie kaemer an 't uutspoken waere was de beer los! M'n stonge binne de korste kêêren op straete of bie de consul op de stoepe!

Vódà m'n bie de deure van de kaemer waere angeland stortte ik m'n simpele Frans over d'r éne in vertelde dat de kans d'r brêêd in zat dat m'n maot puut-naekend²⁰ deu de kaemer dabberde om in de teile -'n badkaemer wî 'k je zègge!- te gaen. Dat maekte indruk. Ze drukte 't blad in m'n trillende anden. Toc'k d'r mooie liefje t'rug deu de gang zag deine déé 'k de kaemerdeure ópe in, jà ô, 't verwachte tenéêl was in volle gang!

't Blick "Ollanse Móle" wier an de kook gebrocht in 'n panne waeter. 't Suuzen van 't gasjc, 't geborrel van 't waeter; 't klonk in m'n oren as 'n knôôpe in de kèrreke²¹. Nae 't twêêde glas was, volgens m'n maot, de maeltiet gerêêd. Mit de "pannepikker" wier 't blik uut 't kooknat g'ése²². De blikopener wier in 't blik gejenst in naedien zou 't dinéé 'n anvang kunne néme...

't Blick docht dae êêl anders over. Of 't noe te lange gekookt ad, of bedurreve m'n zú 't nooit wéte. Deu 't gat spoot, as uut 'n geiser in IJsland, de smurrie nae bóve... De spiegel zat 'r onder, 't b'angsel... De ramp was totaol!

't Liep langs de mooie pôôtjes van 't taefeltje op 't zachte vloerklêêd. Aolle emden, broeken, zachte andoeken in kranten binne nie in staet -neem bevobbeld de spiegel- wî blienkend te kriegen. 'k Was anêêns bie 'n schôônmaekbedrief zonder goeie spullen in... mit 'n lége maege. 't Overschot van de losbandig'eid verdween in 't bidet, noc ja, zô'n wasspulletje. In de mooie spiegel zag je allêênig mà schimmen bewége. As de rieke jongeling bin'k êêst mà in 't bad gae lègge. Aol je ongenoenen in schuld onderdompele in 't wèrreme sop.

't Wakker worren was gin lolletje d'n anderen ochend. 't Eêste wà 'k zag in 't draelende ochendlicht waere de gesturkelde²³ resten in de druk bewèrrekte lieste van de spiegel. 'n Paer witte bôônren in tomate-

sause waere bluuve stéke in de ôôg-olletjes van 'n dik engeltje, die as
'n duveltje nae m'n loerde...

Kampêêre? Kiek, dà's daerantoe, mà doe't wè in 't vrieë veld. Weet je
wae 'k noe 'n bitje mee zitte? D'r is zô weing vrie veld mî. M'n ston-
ge d'r in de jaeren vêêrtig, vuuftig 'n stik beter vô. Wat binne m'n 'n
stik achteruut geboerd in, m'n èbbe 't langzaeme gangetje van moeder
netuur zô brôôdnôôdig om die warrelende gêêst van ons 'n bitje in
tôôm t' ouwen...

Och, 't was mà 's praeten.....

1 helemaal; 2 en; 3 WC; 4 al; 5 duinkonijn; 6 hokken; 7 strookje grasland; 8 heiïge hemel; 9 meer;
10 weerom, terug; 11 door; 12 slijtplekje; 13 schouder; 14 hand; 15 rug; 16 evaatje, schortje; 17
hoofd; 18 heren; 19 erg; 20 spiernaakt; 21 vloek in de kerk; 22 gehesen; 23 gestolde

Tremme'ie speele

't Was vriedagochend, in¹ moewder most mit Klaar van Pier de Smid, de wearekster, 't achterhuus doewe.

Alle stoe'len wiere in de gank, achter mekaore op 'n rêê'ie² ezet.

't Reegenende, in wiele as kinders konne niejt buute speele.

Mar in die rêê stoe'len in de gank, dêê³ zagge m'n wel wat in.

Tremme'ie speele⁴.

Maert van uus⁵ was masjienist. Hie vaoders leunstoe'l mit de rik⁶ nae vooren ezet. Dat was de lookemetief.

Ik was kondekteur. 'n Blikke segaoredôoze mit kaertjies van krantepepier hao'k bie m'n.

Janne'ie, "zussie" van uus, was passiezjiere.

"Insteppe," riejp'k, druk heen in weer doewnde langs d'n trem.

Maert hao de lookemetief onger stoom, in hie zat an alderlei kraejn'ies in hendeltjies te draojene.

De tuute van 'n ouwe fluitkeetel hao'n bie z'n. Hie fluitende d'r harde op om de meansen te laete hôôrene, dat d'n trem gerêêd stieng om te vertrekene.

Ikke, as kondekteur, keek op m'n horloozie, dà'k an 'n kettenkie in m'n borstzakkie van m'n boezeroewn'ie⁷ hoa zitte.

't Was tied om vort te gôô'ene.

'k Stieng brêêd op de sporten van 'n stoe'l ofda'k op de treeplanke van 'n wegon stieng, keek nae voor'n in nae achteren oover 't peron. Die mee moste, waere allemaele al in'estept. Toe blaezende'k op m'n toewtertjie van bordpepier dà m'n vort konne. Maert fluitende nog 's 'n kêêr, in toe kwam d'n trem mit horten in stôôten op gank.

Janne'ie zwaojende nog nae Pie'ie van Jannebuure; die hao ze an d'n trem ebrocht. Bie d'n Eêndracht, dat is de siechereifebriek⁸, fluitende Maert nog 's 'n kêêr voordat 'n de ooverwegt bie Gerre'ie nam.

Ik gieng noe langs de rêê'n stoe'len, in bie ieleke plekke vroeg'k wêêr⁹ 'n nae toe most. D'n êênen most nae Meneersen¹⁰, d'n aoren nae Rotterdam. Op ieder kaertjie, dà'k verkocht, schrappende'k mit 'n rôôd potlôô'ie de plekke an, wêêr ze nae toe mosten, in liejt'k ze betaele.

'k Hao 'n ouwe tasse van moewder mit 'n hiengsel an m'n schoere¹¹ hange. In plekke van geld zat'r 'n handvol knickers in. Ik hussende d'r mit as 'k geld vromme¹² most geeve.

't Was twêê kwarties nae Meneersen, in 'n gulde nae Rotterdam.

Toe'k bie Janne'ie an kwam, keek'k 's nae d'r in zei: "In?"

"Nae Zwartewaal," zei ze. "'k Mot 'n daegie nae Dien Aalbrechse."

“Zôô-zôô,” zei’k, “dà’s ‘n ende; in dan alêêne. Wee’ie de pad wel?”

“Ja,” zei ze, “joe gôôt toch mi’ m’n mee?”

“Ja, mar nietj vaorder dan ‘t Meneersense-hôôd¹³,” zei’k; “dan draoje m’n omme.”

“Noe, ‘k zieje wel hoe’k ‘r komme,” zei ze tee m’n.

Maert hao nòg ‘n kêêr efloote voor d’n ooverwegt bie de Kruusse, in toe m’n bie de Middeldiek ankwamme, zôôwat bie de witte brugge oover de achterhaevene van Goerêê, hao’n de grôoste moeje om de gank d’r in te houwene.

D’n trem most dêêr tee’n oprel¹⁴ op, mò’je weete.

Hie most mêêr stoom geeve om boove te kommene.

Bie Goerêê kwamme d’r wêêr ‘n paer meansen in. Toe’k die an ‘n kaertie ehollpe hao, gieng’k alle passiesjiers nae of ze wel ‘n kaertjie hao. Ze moste’t allemaele laete kieke, in ik zettende d’r wêêr ‘n kruus op dà ‘k ‘t ezieje hao. In zôô gieng dat deur bie Stellendam in ielek volgend stasjon toet an Meneersen toe.

Bie Meelesant¹⁵ kwam d’r ‘n veint in mit ‘n grôôte pruume achter z’n kiejen. ‘k Wees op ‘n borre’ie, dat in d’n trem ophieng, in dêêr stieng op “Verboden te spuwen”. Janne’ie keek d’r aok nae, in die docht wà ‘s dat noe?

‘k Begreep ‘t wel; ze kon nog nietj leeze, want ze gieng nog nietj nae schoole, in ‘k liejt ‘t mar zôô.

Toe m’n vromme moste op Meneersense-hôôd most Maert de looke-metief rajnzjeere. Mit de leunstoe’l van vaoder kwam’n langszieje douwe, mit de pôôten oover de vloer.

Moewder riejp nog: “Dienkt om m’n laoper, die mot nog langer mee dan vandaege.” Mar ja, hie most toch mit de lookemetief nae ‘t aore¹⁶ ende. De stoe’len wiere allemaele omme’edraoid.

‘k Stieng wêêr op de sporten van ‘n stoe’l in keek of we konne ver-trekke, toewterende, in zôô gienge m’n wêêr op huus an, nae durrep.

Janne’ie most van earemoewe mee vromme. “De bôôt is al vort nae Hellevoewte¹⁷”, hao’k ‘r wies’emaekt.

Halferweege de rit riejp moewder: “Jonges, de stoe’len motte d’r in, we bin klaer ôôr!”

“Nêê,” riejp’k, “dat kan nietj, we binne pas ‘n ejn’ie¹⁸ verbie Meelesant.”

“Nêê,” riejp ze vromme, “we motte ‘n bakkie doewe¹⁹.”

Toe m’n duchte²⁰ bie durrep kwamme, gaf Maert ekstra stoom. De vonken vlooge d’r of. De lookemetief gaf noe raore geluujen.

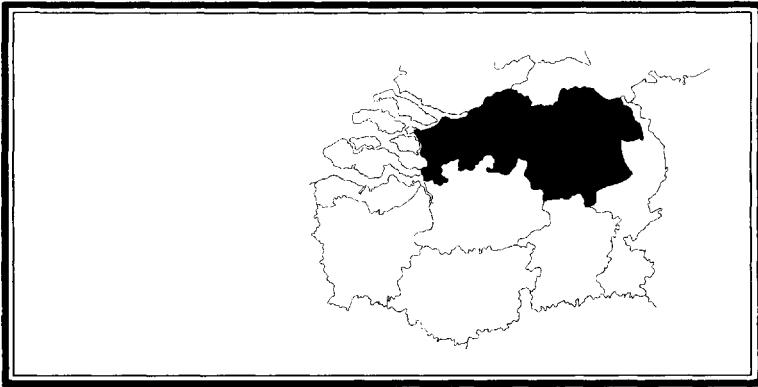
Eeven laeter riejp Janne’ie: “Ik ruuke ‘n, ik ruuke ‘n.”

“Je mond houwe,” zei’k. “Je ruukt de raok van de lookemetief, in noe wi’k niks mêêr hôôre, want aors zet’k je d’r bie de Kruusse uut, in dan kà je de rest gôô laope.”

In zôô kwamme m’n op durrep an.

Moewder mit Klaar, haelende de stoe'len uut de gank.
In wiele? Wiele gienge wat aors speele.

1 en; 2 rijtje; 3 daar; 4 trammetje spelen; 5 ons; 6 rug; 7 boezeroentje; 8 eichoreifabrick; 9 waar;
10 plaatsnaam [Middelharnis]; 11 schouder; 12 weerom, terug; 13 havnhoofd; 14 weg die schuin
tegen een dijk oploopt; 15 plaatsnaam [Melissant]; 16 andere; 17 plaatsnaam [Hellevoetsluis];
18 cindje; 19 'n kopje koffie drinken; 20 dicht

NOORD-BRABANT

Over de spelling

In de provincie Noord-Brabant zijn veel spellingen in gebruik, al dan niet afgeleid van de spellinginstructie voor het Woordenboek van de Brabantse Dialecten. In de bijdrage van Cor Swanenberg staat *ò* voor de klinker in het Nederlandse woord *hok*, *ao* voor de klinker in het Engelse *talk*, *ee* voor de gerekte vorm van de *i* in het Nederlandse *pit*, *oo* voor de gerekte gesloten *oo*, *è* voor de klinker in het Engelse *battle* en *ù* voor de klinker in het Duitse *Köln*.

In de tekst van Henk van der Aa staat *ô* voor de klinker in het Nederlandse *hok*, *ao* voor het Engelse *talk* en *è* voor het Franse *air*.

In de bijdrage van Jo Hermens-Daverveld wordt de toonloze *e* na een klinker aangegeven met een trema: *oë* (kort), *ooë* (lang), *eë*, *oë*, *ieë* (lang). De *è* staat voor de klinker in het Engelse *battle*.

Durske

Ons durske¹ ha strikke in,
liewp op klumpkes
in 'n japunneke mi blumkes
'n gruuwn, braaf bellefleureke.
Ons durske
mi d'r zeewp-rose klurreke.

Ze ha gebrèjde kousen ôn
mi stieken²
tegen de zon ... en vur 't blieken³
lang maowes en dik 'ne schort
wit mèskesvel mi lochtighed tekort.

Toew boven toew toew⁴,
hog-gekraogd
mi 'n hil klirkaast ôn d'r lijf
waar⁵ ons durske, dik dik in d're traow
nog alted maagd ...

Zillatrice ok en mar wir 'ns retrèjt⁶ gedoown
ammel vur de kappeloown
veul schiertse⁷ din ze, de bôdschappe ok en ze hèrkte,
ze waar veul moier dan ze zèlf mèrkte.
Ons durske
'n gruuwn, braaf gestrikte pop.

Sunt,⁸
ons durskes zen op.

1 meisje; 2 elastieken; 3 gluren; 4 tot boven toe dicht; 5 was; 6 retraite; 7 jagen, vlug werken;
8 zonde, jammer

Knikkertied

Ge wist nie wor 't vandân kwam. Ge wist ok nie wie dur mi¹ begos, mar in enne keër was 't 'r, 't knikkere, ielk jaor wer.

De derkes² han engel³ weke lang 'n knikkerzekske um 're nek hange, de jonges han duk 'n blekke buske bej hur aon de stroöp⁴ of zoë, of ze han ze gewoön in hur boksetès.

't Waar aaltied wer spannend, 't din ouw iets, dè knikkere, 't waar inèns wer iets aandere wa ge kost gon dooën.

't Begos mi 'n plekske te zuuke, wor ge ouw speelplats kost gon maoke, zovvel as⁵. Ge dint⁶ urst 'n getje⁷ of kuuleke⁸ maoken, ge dint dan d'n hak van ouw klump, of net wa g'an ouw vuut had, op de grond zette en din-de ouw ège hillemaol roond dreje, um ouw ège as hin, zek mar zegge, net zolang tot ge 'n moj getje had. Dan din-de dè mi ouw haand gelieks maoke. 'n Par mèter wieër wier 'n striepke getrokke mi 'n stuk holt. Vanaf 't striepke tot an 't getje wier alles heël baar⁹ gemakt, dè din-de dur mit ouw vuut steeds d'n enne nevve d'n aandere te zette, nog efkes alles mit de haand ankloppe en as dèal- lemaol verrig¹⁰ waar, dan kos-te engksele¹¹ beginne.

D'r wier van te vurre wel afgesprooke of 't mènes¹² waar of vur sles¹³, anders wier dur in de kortste keëre al gekèkt¹⁴. Ge had toen van die leëme knikkers, van die vuul gruune en bruune, rodsige¹⁵ en paars- blouwe. Mej¹⁶ prebierde ge ze zelf te maoke. Ge viet¹⁷ dan wa klei an de graof of sloötkant, drejde dor roonde bellekes¹⁸ van; die liet-te drüge, um ze dan latter te verreve. Duk waare ze behurlijk wiens¹⁹, of d'r zaat 'nen duts²⁰ in, mar ja, ge had 'r wer 'n par meër. 't Erregste waar, dè ze utèren²¹ kosse valle, as ze tegge 'nen aandere ankwamme, of ze waare mit kapot as t'r iemes op troj²², dè was dan ok wer sund, war?

Soms had-de 'r ok van die glaaze bej. Die von-te as kiend toch zô moj, zô sprookjesèchtig, dor waar-de heël zuunig op.

De jonges dinne host aat²³ stuuke²⁴. Ze stonde dan bej 't getje; d'r wier urst uitgemaakt hoevvel knikkers dè ze in hur haand viette. Ze richtte op 't getje an, en mi 'n bepâlde bewèging stuukte de knikkers pursies erin. 't Ging er um, det 'r 'n ongelieks ântal in 't getje laage; was dè nie zoë, dan hadde verloore.

De derkes begosse vanaf 't striepke. Ze gojde ieder èns, en wie 't kortst bej 't getje lèn môg beginne. Um burte drülde²⁵ ge de knikkers op 't getje an, ge môcht nie schuuve, want dan waar-de af. Mestal din- de dè toch wel en dan zaate latter op schôl mi zonne vuulle vinger, en

mar lekke en zoebele um hum wer schon te kriege.

As ge gelieks spûlde, dan waar-de op ouw zooët; hadde verspult, dan waar-de koeps²⁶ en hadde duk erm zin, en mej wier d'r ok wel um geschrauw²⁷. 't Was altied unnen moje tied, diejen knikkertied, al wier d'r duk beëstig gekoeteld²⁸, wa dan wer de nûdige ruzie gof.

Mar toch hêt diejen knikkertied van vruuger unne bepâlde indruk op mien gemakt. Zovvel zelfs, dè ik 'r nou 'n verhâltje ovver geschrevve heb.

Jo Hermens-Daverveld woont in Cuijk.

1 ermee; 2 meisjes; 3 enkele; 4 strop, rijgtouw; 5 zogezegd; 6 je deed; 7 gaatje; 8 kuiltje; 9 egaal, effen; 10 klaar; 11 eindelijk; 12 menens, om te houden; 13 splens, om terug te geven; 14 ruzie gemaakt; 15 roodachtige; 16 soms; 17 pakte; 18 balletjes; 19 los van structuur; 20 deuk; 21 uiteen; 22 trad, trapte; 23 altijd; 24 stuiken, stoten; 25 duwde duwde (met de vingers); 26 blut; 27 gehuild; 28 vals gespeeld

Ossetong

Naolend¹ en de Krauwstraat² ware vanouds af alted op Oss òngeweze, hoewèl D'n Bosch zeker zò kort bé waar. Dùrrum gonge de miste³ jong⁴ vanaf de lager skool nor Oss ès ze teminste dur moewge lere. Dè kwaamp in de vijftiger jørre nog niej zòvvel veur.

Wij moewge wèl nor Oss en zoo waar ik me' nog één jong ùit men klas vur jørren onder de panne gerakt bé de fraters diej onder d'n deke van de groote kerrek viele. Sens diejen ted fietste-n-ik twimmòl daags raowweg⁵ zò'n twentig kilemeeter nor de néij skool. Zes kirres in de week (ummers ok nog op sòtterege⁶) gonk ik al vruug nor Oss op òn.

Diej plòts⁷ waar in menne jongen ted nog berucht um z'n messestee-kers, z'n Vierhuukske èn de naoweeje van de Osse bènde. En dan ware d'r ok nog f'brieke wor ze pille makten ùit pèirdepis ...!

D'n uurste keer riej ik zoomar onzeker 't Laand van Toon de Soep binne. Diejen Toon van de Osse bènde waar vur ons klòtjong⁸ 'ne sort Arendsoog me' boevesnuujt over wiej onnùrrem veul stèrreke verhale de ronde dinne. D'r wier verteld dèttiej veul verkeerds klaor hà' gemak èn toch wier iej ok dik ès 'n bietje unnen hèld nirgezet.

Of de soepf'brieke zoo langs de lijn ok iets meej Tone te make hà'n, wies ik niej, mar ze dinne men wèl meej òn hum denke.

Ons skool laag òn 't Kòrrestrutje, in diej daag niej krèk 't skònste buurtje van Oss. D'r waar 'n lozzjementje wor nogal veulèchtig⁹ plisiej kwaamp. Daor kosse wij vanùit de skool netuurlek niej langs kijke! De fraters ware d'r niej veul me'.¹⁰

't Opvallendste vur men in diej uurste daag waar dè d'n Osse tongval grif wè anders waar ès ons èige plat. Welliej kende vanùit Naolend al wèl 't Mòslands van "hijge, zijge en toewlijge"¹¹, mar dees waar toch nog grif wè anders.

D'n uurste zin diej ik in de Osse taol hurde, za'k niej hèndeg¹² vergeete. Diej taol kwaamp van 'ne groote klùppert van 'ne jonge diej aachteraf Vos bliej te hèite. Tege 'n klèin mènneke dè vlak vur hum ston in ons néij réij, zin iej¹³: "Nouw loewpe, of ik skup oew onder oew kloewte!" 't Waar niks vriendelek bedoeld èn de klèine, diej lötter Hendriks hiette, hòstte z'n èige¹⁴ nor vurre.

Behall've van skool is Oss men alt' bégebleven ès 't laand, wor ik verveelend veul butjes¹⁵, ribkes èn aander vlisgrèij van meej heb moete brenge. Dè moes alt' gehòld worre in dieje goeiekoope f'briekswinkel van Zwòntjes.

Welliej ware thauws¹⁶ me' ons zeuvene èn we ha'n 't niej zò breed dè

we ell'ke winter 'n vèrr'kske vur ons èige kosse slachte, èn dan waar zònne krulstart nogal 's meej¹⁷ op ok me' zònne grooten hoop vollek. Dürum ware diej gebakken of gekokte butjes goedzat vur ons, èn grif, in de p'tòzziej¹⁸ smakte dè goewd, ok al noemde we dè skraol vlisgrèij toch al gaauw "lèk af - lijj neer".

Wè he'k ze dik vervloekt, diej butjes, umdè'k zò 'lendig lang in diej groote réij moes staon. Dè d'r wèl meer van skool ware diej ok iets meej mosse bringe waar mar skraolen tròst; daor wier 't waachten ummers ok niks korterder dur!

Egge iemes in de f'miliej hà't diej op 't f'briek werr'kte, dan hädde 'n kaart en daormi' kos-te 'ne kilo butjes koope vur twee kwartjes. Wij hà'n gin kaart èn kriejge gin korting. Wij mosse gewoon drij kwartjes betaole.

Inne keer he'k vur ons thauws ossetong meej mòtte bringe. Wij jong ware niej zò gèk op tong. Dè groot glatteg ding dè oew gekòkt èn wèl 'n òlling¹⁹ week lang alle mèires²⁰ ès 'n kaauw lèl op 'n burd laag òn te blicke²¹ ... Ge zaagt 'r zò'n rèin wit vèl umhene hange me' ammel van diej bultjes d'rop. Daor din ons moeder dan skéfkes²² af snéijen um op onzen bòttram te doewn. In diej skéfkes zaat dik veul van diej witte riem, vural zoo tèinenò²³ ...

Op dè wit daor hà'n wij 't hille mòl niej op, mar "vieze vèrrekes worre niej vèt", zinne ze b'ons en dè beteekende zòveul ès gin gepits²⁴ òn tòffel en eete wè de pot skaft". Eigelijk wò'n wij ok hille mòl niej vèt worre èn al zeker niej van zò'n rèin tong, mar daor wier wijer noit nor gevraagd.

"Wè 'nen boer niej kent dè frit iej niej, mar freetessmoesjes vèil²⁵ dè hittiej²⁶ niej" rijmde ons moen²⁷. 'n Bietjen 'n ongaans rijm vonne wij dè wèl: "Wè 'nen boer niej kent ..." dè rakte ons toch niej! Wèlliej kende zò'n tong mar al te goewd! Wij wò'n zònne lap, diej 'n aander al zò lang in z'n bakkes hà' gehad toch zeker liever niej op ons brood! Me' Oss hà'n wij 't al me' al niks slècht getroffe, toch niej. D'r kwame in diej daag gruwelek veul "baotelanders" lèk wèlliej èiges. (Ze kwame van His²⁸, Nisseroi²⁹, Geffe³⁰, Vinkel èn Tiffele³¹, van Bèrr'ge³², Machere³³, Haoren³⁴, Maoren³⁵ èn Mege³⁶, van Lith, Oijen èn Lithoije³⁷, ja nog wèl van over de Maos ùit Mòsbommel³⁸, Appeltèrn èn Batenbürg èn van Skaojek³⁹ èn Ravestein⁴⁰).

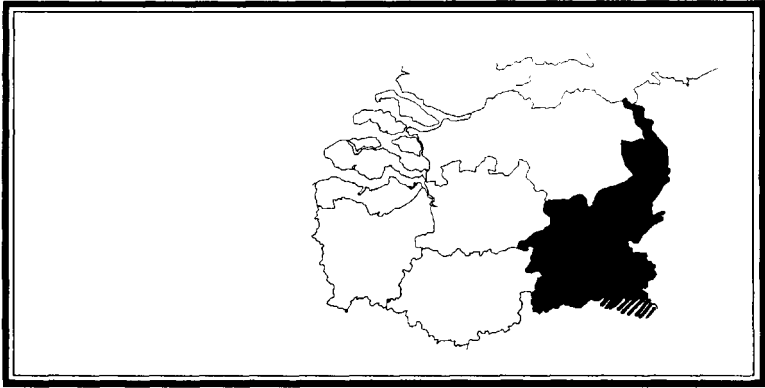
Nee, we ware d'r nog niej zò verkeerdt terèchte gekomme bé diej aauw fraters. Wij vuulden 'r ons èigen eer thauws umdèt-tiej Osseners mistenteds⁴¹ ok niks gin stadsminke ware. En ok al moesse wij wè wenne òn hulliej taol me' veu "oew" èn "aai", wij verstonne mekaren al gaauwèchtig goewd.

De butjes zen lillek ùit d'n ted gerakt. In diej daag hädde nog volop butjesmènnkes diej me' de fietskùrf d'n boer op dinne. Mar vandaag d'n dag he'n we 't vòrt veulste goewd um diej kaol bintjes⁴² af te sèb-

bele. En dan is 't nog unne keer zoo dè diej èigeste butjes zoowè unne knaak⁴³ de knook⁴⁴ kòsten ok nog!

Cor Swanenberg woont in Berlicum.

1 Nuland; 2 Kruisstraat; 3 meeste; 4 kinderen; 5 ruwweg, ongeveer; 6 zaterdag; 7 plaats;
8 (opgroeïende) kinderen; 9 dikwijls; 10 hadden er niet veel mee op; 11 heggen, zeggen en
toelaggen; 12 gemakkelijk; 13 zei hij; 14 haaste zich; 15 botjes, bijna kaal bot; 16 thuis; 17 soms,
af en toe; nogal 's meej = dikwijls; 18 stampot; 19 helc; 20 morgens; 21 kijken, gluren; 22 schijffjes,
plakjes; 23 tegen het einde aan; 24 eten met lange tanden; 25 veil, te koop; 26 heeft hij; 27 moeder;
28 Heesch; 29 Nistelrode; 30 Geffen; 31 Teeffelen; 32 Berghem; 33 Macharen; 34 Haren; 35 Maren;
36 Megen; 37 Lithoijen; 38 Maasbommel; 39 Schaijk; 40 Ravenstein; 41 meestal; 42 botjes;
43 rijksdaalder; 44 bot

LIMBURG

Over de spelling

De bijdragen van Frits Criens en Wim Kuipers zijn geschreven met behulp van het spellingssysteem van de Vereniging Veldeke. Het kent de volgende tekens:

ae klinkt als *ai* in Frans *air*, *ao* klinkt als *ô* in Frans *zône*, *ó* klinkt als *o* in *hotel*, *äö* klinkt als *eu* in *freule*.

De bijdrage van Jef Steutelings is geschreven in het spellingssysteem van Kunstkring Arnold Sauwen. Het kent onder meer de volgende tekens:

ae klinkt als *ai* in Frans *air*, *ao* klinkt als *ô* in Frans *zône*, *ô* klinkt als *o* in *hotel*, *éu* klinkt als *eu* in *freule*, *èè* klinkt als lange *ee* met naslag, *è* klinkt als Frans *quel*, *èui* klinkt als *eu* met lichte naslag.

JEF STEUTELINGS - STOKKEM

De Maas

Al ieëve lank öbbe dichters en zengers van êijerôm¹ de Maas besjrèè-ve en bezônge es et sjoeênste waat êij te zien en te belèève waas. Et waas ei gestuut² wêij leef dae straum, wêij ene vaam³, doar ooze Maaskant laep, wêij fein dat er kosj roesje⁴ en wêij goot en gelökkig

wèèr ôs daobêij veulde. En dao is auch get van. Es er dao zoe röstig bêij lik is er ech neet ônnèève.

Meh, woe de boetestaonjers doardebot minder vanaaf weite, is dat dae sjoeëne straum ôs alzèlève auch dèk ôns getraeterd en gekoejeneerd aet, dat er de lèuij van de Maaskant al e pak ieëlenj en zörg gebrach aet en, nieme kan et ôntkènne, dat er et vèuiral op Stokkem gemeunsj auw.

De Stokkemenare öbben em pertang noeëts gein vets in de wèèg gelag. Van ôs moch er ze bèd lèkge woeë er wól, omdat wer wiste dat er ins gaer verangerde. E moch ôs zelfs ze moeder, de Auw Maas, êij achterlaote en dêij öbbe wer altieëd good gaaj geslaage. En toch moosjte wèèr et èedere kier besneete. Niks öb ver van em kaddoo gekrèège, zuuver niks. Want dêj nouw Maas is, es ze et in èur krolle krèig, zoeë wilsj es enen aanspender, dêij is vèuir gein vieëf sent te betrouwe en soms daug ze eivak vèuir niks.

Van kleinsaafaan öb iech noeëts neet anders gewèete. Kiëk, wer auwe elein de Maas vèuir te liere zwömme en toch moosj wer ôs kôntent doen met et zandkèuilke woeë wer ooze boeëk oape sjoorde èuiver de zand. Want genieëkste diech get wèuij in et deep, dan riskeerdeste dat ze diech mèt sijnôrde⁵ en dat ze diech in Maasbracht kosjten opvèsse. Sjaatse en sleije⁶ aet ze ôs auch noeëts gegund. Nog gein keibaan laet ze ôs maake. Dat laet ze weer aan dêij Auw èuiver, gewoeën ômdat ze te onröstig waas vèuir ieës te maake. Auch de vèssers moosjte zich mèt dêij Auw kôntent doen es ze get op hun gemaak wólle zitte. Bêij èur moosjte alle sjientaare⁷ oprèkke of de aengs, doar den drif, mèt de getuug⁸ in de struuk. En vèuir ene vèskôncoeër⁹ moosjte ze nao de knaal in Lanker. Öb dan maar een Maas.

Waal auw ze in daen tieëd nog proaper waater. Dao kosjte diech in wasse en dao proffeteerde de Stokkemenare van want badkaamers woare douw nog elein bêij de rieke lèuij. Meh, dan mooste nouw ins kômme kieke. Aanevas¹⁰ aet ze een anger kleur en enen angere rèuik. Einen daag is ze zjus luuter¹¹, den angeren daag makkepèck¹² en den daag d'rop poolzeik¹³. Dao kan nog geine berf¹⁴ mieë in aojeme en gein aenj¹⁵ mieë aan zoepe. En zelf dorre¹⁶ wer dao nog neemieë berves¹⁷ in baaje, sjouw¹⁸ dat ver ôns een bedôrventeit¹⁹ op oos lieëf oale. Benkelek²⁰ is dat. En dat duit ze espres en elein vèuir dêij Greune te jense²¹.

Toch is dat allemaol nog niks in vergelieking met oeëg waater, woë wer auch nog dèk mèt aangemaak zien²². Obins dan zuuste ze groeët

wèere. Dan krêig ze den drenger in²³ en wuurt et meines²⁴. Dan is ze inins neemieë te bendige²⁵, dan wuurt èur bèd te klein en geit ze vraemp, rech op Stokkem aaf. Ze vertesteleweert²⁶ den dieëk, böttelt²⁷ de veljer ôm en vrenjeweert²⁸ èèderen toeën²⁹ dae ze tèenge kump. Ze zèt op e paar oore greensj³⁰ en gelaeg³¹ ônger waater en dan is et èuivaleral pômpe of verzoepe. Ze blêif tempieëste en gedruug zich wêij ene rouwbuusjer³² dae niks mieë aalek³³ luut. Wêij ene badraaf³⁴ pak ze alles ôngebeid³⁵ aan en es ze èuivaleral de boel good aan 't begaajen is, doen ze èur auch nog alle ieër aan. Dan kump de kèuning kieke en de goevèrnèur en, natuurlek, alles waat polletik get naam aet in de strèek. Want mèt de kèuning op de footoo stoaen brunk diech altieëd e paar doezend stòmmen op.

En es de kèuning weer trök eives³⁶ is, truk zêij zich auch weer trök in èur bèd en wuurt ze weer ieël koesj³⁷. Meh, dan mooste ins kieke waat ze ôs achterluut. Dat lik tössje enen auwemerrets³⁸ en enen Doech-et-Zelfwinkel. Van ene kèngerstool tot een aud wasmesjing, ene fitseband en een verzoape kat. Waal luut ze ôs enen aup vunkelaut³⁹ achter vèuir de staof aan te maake. Meh, wae aet nog zoeën staof? Vèuir de res ene berg rotzoeëj en smèèrlapperêij, e pak pôts⁴⁰ en rippaaraassies. En zoeë soepeert ze dan op e paar daag ieël et rampefònds van Belsj op, want es de Stokkemenare get goot kenne, dan is et sjaajvergeujing vraoge. Dat ôbbe ze mèt den tieëd wal gelieërd.

En de Maas? Ongertösje dat Stokkem de rebzjie⁴¹ en de bieëstrêij opruimp, lik ze dao ieël stil, zoeë braaf es e mèsdeenerke daste de kemuunie guufs zônger te beechte. Ze maak zich zoeë klein es e bèèkske en ze lônk ôs ieël besjaem aan es wilt ze zègke: "Tech zal et noeëts mieë doen!" En wèèr, ônnuuzelaers, geluive dat auch nog. Want voart d'rop⁴² zien wer weer aan 't zènge wêij sjoëen en leef de Maas is, wêij fein et is este ze stillekes uurs roesje en wêij gelökkig wer zien ômdat wer bêij dae sjoëene straum woëene. Meh vèuir wêijlang decze kieër?

1 uit de streek, uit deze buurt; 2 opschepperij; bij werkw. "stuuten"; 3 een draad; 4 ruisen; 5 meesleuren, gappen; 6 met de ijsstoel (sleij) glijden; 7 voortdurend, om de haverklap; 8 het gerei (hier: visgerei); 9 een hengelwedstrijd; 10 voortdurend, zonder ophouden; 11 zeeepsop; 12 zwarte drop; 13 gjer, mestwater; 14 barbeel; 15 eend; 16 durven; 17 op blote voeten; 18 bang; 19 een ziekte; 20 bangelijk, angstaanjagend; 21 sarren, opjuten; 22 lijden aan (een ziekte); te lijden hebben onder; 23 koppig zijn; tegenwringen; 24 gemeend, serieus; 25 in te tomen; 26 vernielt; 27 spit; 28 vernielt; 29 (Dt. Zaun) omheining; 30 gemeenteweiden; 31 erf; 32 een halve wilde; 33 gans, intact; 34 belhamel; 35 duchtig, overdreven; 36 naar huis; 37 bedaard, kalm; 38 vlooiemarkt; 39 sprokkelhout om de kachel (staof) mee aan te maken; 40 het poetsen; 41 het afval; 42 onmiddellijk

Gooi wat in mijn schoentje

Berbs¹ duuster is hie wie ein keers²
wórs³ zjwét kiesjend⁴ op de sjtoof
veurbie veurbie of haet dit doer?

zón oer oet de tied gezaeg
hink biegesjoerd aan de moer
gelök van rozekrans en neutjes veer⁴.

En de e?

Ich krieg die koe de lóch neet in gedich
waat kin⁵ se mit wäörd⁶? Sjrief ich: kiek
dao graas ze al in het graftig greuske⁷
van de raengelbaog - waordvérvrie.
ingesjlage wie ein gool⁸, geine poot vrie
sjteit ze op de Poeteberg - bienao mat
mer Linske⁹ hób ich d'raaf gekrege
veur sjoetebatse¹⁰ en ein rat
sjuump¹¹ d'r mich pen en herre¹² door
ziene griep lik ich in de voor
gister nag get det woor wie kaerbuif¹³
en ujer en deme¹⁴ tuikes mit reme
ich laot de K de O nao baove jense¹⁵

Wim Kuipers woont in Maastricht.

1 H. Barbara; 2 kers; 3 worst; 4 soort kolen; 5 kun; 6 woorden; 7 klein stukje gras- of klaverland met wallen; 8 doel; 9 er zijn volksverhalen over dieren die zich door mensen laten dragen, bijvoorbeeld het everzwijn (luie Evert op de rug) of de beer (Bernt); de Middenlimburgse versie is Linske, ongetwijfeld de lynx; 10 billen van een kalkoen; 11 schuimt; 12 hersens; 13 verzonnen woord; 14 spenen; 15 hard schoppen

Vergaefs

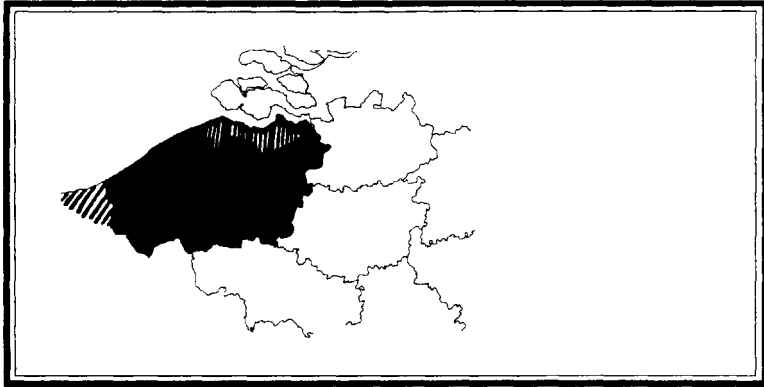
Pas noe, noe-s dich¹ versjtildj² en bleik dao liks³,
Gebäörtj⁴ des dich in min gemood óntsjtiks⁵
Die vónk van geist die altied haet⁶ óntbraoke
Aan wäörd⁷ woeëmèt se⁸ äöver leefdje⁹ sjpriks

Dus höb ich die clichés noeët¹⁰ oetgesjpraoke
Het antjwaord op die ein vraog wies¹¹ óntdaoke:
Hèls dich van mich? Mien 'Jao' zag¹² gaaroets niks
Want Huichel zitj in eder woord versjtaoke

Dan sjeet¹³ ich jankendj wakker; doe, doe laefs!
Ich zeuk - ein kindj zoeë blie - die zin, die sjtaal
Väör mien geveul die zóngjer¹⁴ läöges, fris

Beneumtj wiewäöl¹⁵ ich gaef óm dich. Vergaefs!
Det tösse ós¹⁶ is groeëter as de taal
Dus zjwieg ich: Pinkste¹⁷ loup ich iëwig mis

1 jij; 2 in veel Limburgse dialecten wordt sch aan het begin van een woord als sj uitgesproken; in een aantal dialecten wordt ook st, sn, sp enz aan het begin van een woord als sjt, sjn, sjp enz uitgesproken; bovendien kent men in een aantal plaatsen het verschijnsel dat medeklinkercombinaties als ld, lt, nt, nd aan het eind van het woord als ldj, ltj, enz worden uitgesproken; versjtildj: verstild; 3 ligt; 4 gebeurt; 5 ontsteekt; 6 heeft; 7 woorden; 8 je; 9 in de Middenlimburgse dialecten wordt de -ie- in woorden als liefde, niet, biechten als -ee- uitgesproken; 10 nooit; 11 wijs; 12 zei; 13 schiet; 14 in een groot aantal Limburgse dialecten wordt de medeklinkercombinatie nd in het midden van een woord uitgesproken als ng; zonger: zonder; 15 hoeveel; 16 ons; 17 Pinksteren

OOST- EN WEST- VLAANDEREN

MARIA DELEYE - MENEN

Naar den doolhof van Neuville

Z'hadden Michel gezonden, omdat hij hem den besten zijn Frans kende. Hij stond bij de kommiezen¹.

“ ‘t Ga nieten² zijn”, zei Lucienne, heur zwarte ogen knipten nijdig. Z'hadden gezeid tegen Michel: “Zegt hunder da'we geweune juste maar naar den doolhof gaan, we gaan die ene tablette chokla toch niet verkopen, 't is maar voor bij ons stuiten³.”

Michel had dat in zijn schoonste Frans overgezeid; den douanier haalde zijn schoeren⁴ op, ‘t koste⁵ hem geen sieke toebak schelen. Michel draaide zijn hielen en keerde were.

Ze stonden tusschen de twee douaneposten. De Belsche kommiezen hadden van piekens begaard⁶, maar bij de Fransche hadden ze hunder kaba's⁷ moeten opendoen en de knechten⁸ waren afgetast. Eigentlich hadden ze't van te voren kunnen weten, maar voor zulk een nietingske⁹, wie zou er dat gepeisd hebben. “‘t Is geen avance¹⁰, zei Michel, ze zeggen dat de stuiten deure meugen, maar voor de chokla moeten we douanerechten betalen.”

Z'hadden alle zesse geprotesteerd, maar z'hielden hunder in, met de

kommiezen weet je noois¹¹, en de Fransche zijn nog slechter dan de Belsche: geen volk van de Nord, maar overgezet uit de Midi, of tocht uit een verre Fransche région, ge weet noois wat dat ervan komt als je in de neuze zit¹².” Betalen?” - “t Doet, ‘t doet, had Moniek gezeid, dat zouden ze wel willen. Maar we eten ze hier op, dan kunnen ze niet op zeggen.” Lucienne deed hare kaba open en haalde de grote tablette Côte d’Or uit. “Maar ons stuitjes toen? Moeten we ze te feite¹³ droog opeten?” - “Wat wil je, Thérèseke, we wisten eigentlijk van te voren dat je geen Belsche chokla meugt invoeren.”

“We drinken er een cinematje¹⁴ bij, ‘t gaat wel gaan”, had Gilbert troostend gezeid. Gilbert is den oudsten van de bende. ‘t Is hem die alles in gang steekt, en daarom voelt hij hem een beetje responsabel¹⁵ voor allemaal, ook voor Thérèse, dat schijtgat¹⁶, die noois goed weet hoe ‘t in malkaar steekt en gewillig mee tjoolt¹⁷ met heur zuster en heur nichtjes; de kozens¹⁸ pakt ze op den hoop toe.

Gilbert had gezeid: “Op Tweede Sinksen¹⁹, gasten²⁰, gaan we naar Neuville-doolhof.” - “Te voete?” - “Vaneigen²¹ te voete, hoe zou je daar anders geraken?” En nu staan ze hier, tusschen de twee douanen, in Niemandslan, en ze delen de regels²² chokla, al greiten²³ omdat ze de kommiezen een kole stoven²⁴.

Simonneke doet juist lijk of dat ze ‘t ook zo kluchtig vindt, om mee te doen met den hoop. ‘t Is moeilijk om zo zot te doen lijk heur nichten: frank, lijk Moniek, of met Lucienne z’n air van jong meissen²⁵. De chokla plakt, hij past niet bij de zonne en de warmte van den Sinksenachternoe.

We zien d’er onnozel uit, peist Simonne. ‘t Is een pak van heur herte als ze de douane gepasseerd zijn.

Een stuk of tweehonderd meters verder draaien ze links in, direktie²⁶ Neuville. ‘t Is²⁷ hier geen volk, buiten enigste oude wuivekes²⁸, in ‘t deuregat, surtout in de couréekes²⁹. ‘Ne keer ‘t kerkhof gepasseerd, zijn ze al buiten ‘t stee³⁰, over de stikken³¹ zien ze ‘t voorbochte³² van Halewinne-berg. De zonne brandt, ‘t is stijf warm voor een dag in mei en de weg klimt nu zere berg-op. Ze sparen hunnen asem en hunder stemme. Gilbert en Michel amuseren hunder met steentjes schippen³³.

“Scheid toch uit”, zegt Lucienne. Ze gaat stap-en-half³⁴ door, z’is rood van de warmte. Ik weet waarom ze zo gepresseerd is, peist Simonne, z’heeft rendez-vous gemaakt in den doolfhof, met een Fransche jongen waarmee dat z’in kennis is³⁵. Zogezeid weet niemand van nieten. Dat ze’t moesten weten bij Lucienne thuis, ‘t zou stinken³⁶.

“Wacht toch een keer een beetje, Thérèseke kan niet meer mee.” ‘t Is een krasselgat³⁷. Nu heeft ze steentjes in heur schoenen. Wat sleurt ze daar allemaal mee? O ja, een raketten en een boetje³⁸, om badminton te spelen. Thérèse heeft alsaan³⁹ rare gedachten.

Lucienne is al een heel ende verre. De Fransche jongen is bij heur, hij

stond zeker te wachten in den draai⁴⁰, of bachten⁴¹ een hage. Met Lucienne z'n vrijer zijn er nog andere meegekomen. Zijn zuster, Berthe noemt ze, en een paar jongens die Michel en Gilbert halvelings kennen. De conversatie gaat met haken en ogen want de knechten kennen geen gebenedijd woord Vlams, - "On ne parle pas le belge", zeggen die kluntens⁴², - maar de nieuwe compagnie⁴³ helpt de hitte vergeten. Moniek staat geweldig, de die verandert van met dat er een vreemde knecht in 't gebeurte⁴⁴ is. Moniek is een knechtezot, peist Simonne.

Ze zijn er bijkan, aan weerskanten van de weg zijn er dikke hagen rond de hovingen van witte villa's: de buitenhuizen van rijke fabrikanten van Halewinnen en Terkoenje⁴⁵. Z'horen al 't kariot⁴⁶ in den doolhof, lijk of dat er in 't gebeurte een school is waar 't speeltijd is. De poorte staat wijd open. D'r is veel volk; zulk een warme maandag van Sinksen is goed voor de commerce. Bijkan al de gloriëten⁴⁷ zijn bezet, of d'r zit wel entwien die een oogske houdt op de glazen en de fraks en hoeten⁴⁸ van 't gezelschap.

"C'est libre ?" - "Non". Ter aan laatsten⁴⁹ vinden ze een gloriëtje waar dat de menschen juist weggaan. Moniek en haar Fransmans willen subiet⁵⁰ weg, den doolhof in. "Hei, wacht een keer een beetje, we moeten eerst weten wat dat je gijder drinkt." De serveuse pakt de commande op⁵¹. Ze kijkt vies⁵²; veel volk rond de tafel en veel ambras, maar letter⁵³ verteer. De twee Fransmans commanderen niet, en Berthe ook niet, zeker geen geld in hunder zakken. Ze betalen in Belsch geld; ge meugt dat in Neuville-doolhof, want er zijn alsaan veel Belsche kalanten. Z'eten hunder stuitjes en drinken een cinema-tje. Moniek zit te mooschen⁵⁴ tusschen de twee Fransmans, z'houdt ze voor de zot met heur franke spreuken. Lucienne z'n vrijer noemt Marceau. Dat is een echte Fransche name, zegt Lucienne met een preus⁵⁵ mondje, ze voelt heur superieur met heure vaste vrijer. Als ze wegvliegen naar den doolhof, blijft ze zij met Marceau in de gloriëtte zitten. Zogezeid om op de kleren te passen, 't gaat wel om te vrijen zijn!

Den doolhof is geestig⁵⁶. Er zijn veel gangen die allemale op mallekaar gelijken, altemee⁵⁷ kom je in een kotje waardat de gang doodloopt. "Un cul-de-sac", roepen de Fransche jongens. "Ne kutzak, ne kutzak", kraait Moniek. Ze zoekt juiste maar de knechten. 't Kan heur niet schelen dat Simonne en Thérèse 't center⁵⁸ van den hof vinden. 't Staat daar een hoge pale met een drapeautje⁵⁹ in den top en banken in een ronde d'r rond. Ge kunt daar een beetje uitrusten.

Later komen ze den doolhof uit en drinken een slokske van hunder glas in de gloriëtte. Lucienne en Marceau willen ook 'ne keer den doolhof in. "Ze gaan gaan vrijen", zegt Berthe in 't beetje Vlams dat ze kent. 't Staan⁶⁰ daar hoge balançoirs⁶¹ aan ijzerne ketens, waarmee

dat je stijf⁶² hoge kunt gaan. “On y va à deux?” Simonne durft niet neen zeggen en Berthe kruipt bij heur op heuren balançoïr. Ze zetten hunder voeten top en eers⁶³ op ‘t zelfste plankske; ze zwieren schoon in de mate, de ketens rinkelen. Van boven op den balançoïr zie je een stikske binnenplein dat beticheld⁶⁴ is, waar dat de vertrekken⁶⁵ zijn en de vuilbakken staan. Daar is Thèrèse boetje-en-riktje aan ‘t spelen. Al den anderen kant zie je ook een stikske van ‘t binnenste van den doolhof, en posteuren⁶⁶ die weg en were lopen tusschen d’hagen. Lucienne en Marceau moeten daar nu ook zijn. Wat zouden ze doen? Piepers⁶⁷ geven, lijk in de cinema? En wat zouden ze zeggen? ‘t Moet geestig zijn om ‘nen vrijer te hebben.

“On fait un tour au labyrinthe?” Van die Berthe geraakt Simonne niet meer af. Eerst lopen ze tegare⁶⁸ door de hoge groene gangen. Berthe zwijgt geen minute, Simonne verstaat ‘t meeste wel, maar z’n druft niet antwoorden in ‘t Frans.

Chance⁶⁹ dat je mallekaar rap kwijt geraakt in zulk ‘nen doolhof. Berthe roept een paar keers: “Où tu es? Dis? Simonne?...” Maar Simonneke begaart niet dat ze ‘t hoort⁷⁰, ze loopt op heur gemak de gangen op en nere. De liguster riekt goed.

Op den bank bij den drapeau zit dat manneke en lacht naar heur. ‘t Is denzelfste die daar juist naar heur stond te kijken bij den balançoïr. Hij ziet er boers uit, met een oudewetsche Fransche kostume⁷¹ en zware bottienen⁷², en hij heeft een grof aanzichte⁷³. “Een dom aanzichte, peist Simonne, ‘t is ‘nen ambetanten jongen”. Nu dat hij hem hier is, durft ze niet op den bank gaan zitten. Ze keert heur om en loopt were, maar ‘t is moeilijk om de weg naar de sortie⁷⁴ te vinden. Achter d’hagen hoort ze dat manneke koersen.

In den doolhof zijn de meiskes en de knechten aan ‘t tieren. Moniek komt buiten, heur haar is vernesteld en ze blekt⁷⁵ lijk ‘nen stier. Heur blouse hangt half uit heure rok en heur mouwe is gescheurd. “Wat is ‘t er gebeurd?” - Moniek hoort het al eens niet⁷⁶, z’is straf dul⁷⁷. Bij den entree⁷⁸ van den doolhof blijft Simonne staan, ze kijkt totdat ze de jongen naar heur ziet glariën⁷⁹. En wip, z’is binnen.

Als ze buiten komt, zijn de meeste menschen weg. In den hoek nevens de vertrekken staat Lucienne met heuren Marceau te sicaneren⁸⁰, de katte zit in d’harloge⁸¹. Gilbert staat te wachten bij de gloriëtte. Ze gaan de poorte uit. Aan den hoek van d’hage moet Michel overgeven. ‘t Schijnt dat ze Wambréchies gedronken hebben. Lucienne heeft geen kompassie⁸². “Stommerik, zegt ze, g’hebt maar wat dat ge verdient; Wambréchies!”⁸³ - Zou ‘t af zijn met Marceau?

Moniek loopt een ende voren. Ze zwijgt bokkig. Hunder schouwe⁸⁴ is lang, de zon is bijkan onder, ze gaan niet vòr den donkeren thuis zijn. Ze gaan voorzeker bestreën zijn⁸⁵.

‘t Is lijk of dat Simonne het nog voelt in heuren mond: den warmen,

natten punt van zijn tonge. Nu weet ik ook hoe dat 't gaat, peist ze. Hij had haar al met 'ne keer te stekken in den kutzak, z'had al eens den tijd niet om te peizen of dat ze 't goed vond of niet. Hij had haar tegen de ligusterhage geduwd en vaste gepakt, en nu weet ze hoe dat ze dat doen als ze vrijen. D'r was ook entwadde⁸⁶ warms, dikke, gezwollen, tegen heure rok, tusschen heur benen. "Nu is 't ook een keer met mij gebeurd", peist Simonneke. Z'is er niet op uit hem nog were te zien, zulk 'nen dommen boer van een jongen. - Dat ik een dagboek hadde, peist ze, 'k zou d'r vanavond in schrijven: Naar de doolhof geweest, ontmoeting met puntje, puntje, puntje, vraagteken, ben zo gelukkig. Maar Simonne heeft geen 'n dagboek. Mama zou hem kunnen vinden en lezen.

1 douaniers; 2 niets; 3 boterhammen; 4 schouders; 5 kon; 6 zich van de domme gehouden; 7 boodschappentassen; 8 jongens; 9 kleinigheid; 10 Het is niets gebaat; 11 nooit; 12 de boter opgegeten hebt; 13 straks; 14 limonade; 15 verantwoordelijk; 16 bange meid; 17 loopt; 18 neven; 19 Pinkstermaandag; 20 mannen, kerels; 21 vanzelfsprekend; 22 repen; 23 spottend lachen; 24 een poets bakken; 25 jonge meid; 26 richting; 27 Er is; 28 vrouwtjes; 29; beluiken; 30 de stad; 31 velden; 32 de buitenwijk van Hallouin; 33 schoppen; 34 met gezwinde stap; 35 een vrijage beleeft; 36 er niet pluis zijn; 37 Ze is wat sukkelachtig; 38 pluimbal; 39 altijd; 40 bocht; 41 achter; 42 dwazen; 43 gezelschap; 44 de buurt; 45 Hallouin en Tourcoing; 46 lawaai, geravot; 47 overdekte zitstalletjes; 48 jassen en hoeden; 49 ten slotte; 50 dadelijk; 51 neemt de bestelling op; 52 slecht geluimd; 53 weinig; 54 plagerig spelen; 55 fier; 56 plezierig; 57 soms; 58 middelpunt, eindpunt; 59 vlaggetje; 60 Er staan; 61 schommels; 62 heel; 63 in tegengestelde richting; 64 geplaveid; 65 toiletten; 66 figuren; 67 kussen; 68 samen; 69 een geluk; 70 doet alsof ze het niet hoort; 71 pak; 72 hoge schoenen; 73 aangezicht; 74 uitgang; 75 kijkt wild; 76 niet eens; 77 boos; 78 ingang; 79 met tintelende ogen kijken; 80 ruzieën; 81 er is onenigheid; 82 medelijden; 83 de naam van een sterke jenever, genoemd naar de plaats van herkomst, Wambrechies, een plaatsje in het Noorden van Frankrijk, enkele kilometers ten zuiden van Komen/Comines; 84 schaduw; 85 een standje krijgen; 86 iets

Moedertje

O 'k peizen nog dikkers up myn oederlik huus...
't Stoend doa olleene langs en eerdestroate,
en oa m'in nuus bedde loagen 's noavens loate
hoorden m'in de wulgen ossan 't woaiend geruus
van d'n wind; ossan 't zelfste zoagende woaien.
En me kroopen dichter om nuus warme 't hoeden
van¹ me sliepen boven up'n zolder, dien koeden
in d'n winter; mo beisten² zomer, 't wos loaien.
en muuzen...mo mens, 't krioelde van de muuzen
up de bolke, up de planchee en up nuuze spoende,
ol knabbelen en kervittelen³ ovrol in 't roende
in holletjes, in 't plak⁴ toet bachten de buuzen
van d'n eletriek toe. Mo 't slichtste om te zien
wos dien doenkeren zolder me die roare schauwten⁵...
O 'k hen doaroender eleeën⁶, van ol die benauwten⁷
die myn snoerden en die 'ke me ruuze⁸ kosten liën⁹.
Toet a 'k in eënen wup uut myn nestje sproengen
en up my bloote voetjes en heelegans verwoaid,
me myn twee vuustjes in myn slapkleed edroeaïd
ol kryschen¹⁰ noa beneeën bie moedertje goengen...

Moedertje, oa k' joen zien voor myn oogen, 't is te loope¹¹...
Joen doagen zoaten ploempendevul¹² me wosschen, plosschen,
soepegroensels¹³ snieën : tomatten en zurkel uut flosschen¹⁴,
en ... lik e klokhenne, j'hielde nuus warme en 't hoope¹⁵.
Van 's nuchtens toet 's noavens ol vryven en ruuschen¹⁶
deur 't huus, en van boven noar oender zoo da 't bloenk
lik e spiegel¹⁷; ook oa j'ziek wos en 't nie en nie goenk
wos je nog an en bie¹⁸ om nuuze keunekotjes¹⁹ te kuuschen.
En d'n zundagoavend stoend de lesseveuze²⁰ up 't fornuus,
en voader wos weg en deure goan koarten of voor e kouter²¹;
mo je bakte palukken²² mee temper en e vetten zwynesmouter²³,
en ze kosten 't rieken van verre : 't wos kerremesse thuus
D'n maandag sloeg je de woste in de woskuupe doa buuten,
ook os 't vroos da't krakte en joen hemde stoend styde²⁴
van 't ys; mo wyder makten leven en me woaren zoo blyde
da j'e kee kwoam kyken, konsuus-konsooi²⁵, deur de ruuten.
Tegen dat oensdag²⁶ wos gerochte joen wosgoed drooge binnen,

en je zette d'yzers up d'hulle²⁷ voor te beginnen stryken;
en d'n zoaterdagavond, 't wos e woender voor noa te kyken,
zoaten me proper geschript ollemaoale in nuus kuus²⁸ linnen...

Moedertje, 'k lezen²⁹ voo joen, van je zyt zoo lange dood
en begroaven, en 'k vervoelen³⁰ e soorte verdriet da huust
in myn herte; beist da't buuten katievig³¹ woait en buust³²
da de ruuten ruttelen; och, 'k verkeèren in zuk e nood
oa 'k peizen hoe j' gunter zoat te beiden³³ in joen huus...
'k Hen joen dikkers vergeten, joa'k, 't leven wos zwoar
voo myn, e bende joenges³⁴, en 'ke kwoamen nie mee bienoar³⁵;...
de mens is oendakbaar en ne vergit zoo lichte zyn thuus.
'k Hen joen nie dikkers genoeg gepieperd³⁶, noois gekaliend³⁷,
joen grysdie krulletjes nie gedreeld³⁸; joen nie g'amuseerd
me e lieige³⁹; joen groene kassientjes⁴⁰ nie schoone epareerd⁴¹
me zozjemientjes voor moedertjesdag; van j'ha dat verdiend ...
Mo ja, die beeren van zeuns uut joen vernukkelde schulpe
woaren nie milde me nunder liefde, en hoe da 't myn spyt
nu da'k hier zitten te lezen voo joen en myn herte splyt
van de pyne; och 'k roepen Oens Heère en Maria ter hulpe ...
hoor je myn, moedertje, in d'n hemel, woa da je nu zyt,
zoo zeker of da twee en twee viere is, 'k zyn 't zeker⁴²,
joen zeune, dien briegan⁴³, dien dwoas, dien meurebreker⁴⁴;
hoor j' hem, moedertje, die in d'n hemel zyt, gebenedyt ...

1 want; 2 binst den; tijdens de; 3 krioelen. krieuwelen; 4 plamuur; 5 eigenaardige schaduwen;
6 geleden; 7 angsten; 8 met moeite; 9 lijden; 10 schreien; 11 haastig lopen; 12 helemaal vol;
13 soepgroente; 14 flessen; 15 bijeen; 16 poetsen en schoonmaken; 17 spiegel; 18 steeds klaar;
19 konijnenhokken; 20 wasketel; 21 voor een babbel; 22 pannekoeken; 23 soort oliebol; 24 stijf;
25 kwansuis; 26 woensdag; 27 deksel (van de kachel); 28 schoon; 29 bid; 30 gevoel; 31 lelijk;
32 giert; 33 wachten; 34 hoop kinderen; 35 en ik kwam niet meer op bezoek; 36 gekust;
37 geliefkoosd; 38 gestreeld; 39 liedje; 40 vensterbankjes; 41 versierd; 42 ik ben het, gewis;
43 schavuit; 44 breekal

Smuik

De went was noar 't zuien gedrougt. Achter dat nou al veerten doagen oo gevrozen dat kroktegen, de mussen vielen duuet uit de buuemen, was van den nacht de went gedrougt. Tegen van den noene zo't wel al a wat ontdeut¹ zijn. 't Luuef² zou hem wel loaten trekken. 't Was vandoen ueek, want Fluite huerdege Mina en Vos mee older keetne teën de krebbe schuren. Luuef oan ze van doen.

Fluite zoat te peizen op 't vertrek³. Mee de deure toe, want t'was te kèt⁴ om mee de deure open te zitten. Hier, woar dat zelf de keuning te voete noar toe goat, zoat hij zijnen dag t'overpeizen. Luuef moest hij goan trekken, veur zijn beesten, moar vanden achternoene ueek veur Van Temsche. Den dienen zoo hem wel loaten roepen, mee den deu.⁵

Godverdoume, 't was perteng nog kèt. Den dag kwoamt op, en ton was 't altijd 't kètst. Djust eer dan de duiven begosten mee over en weer te luuepen, djust eer dan d' hinnen buiten kwoamen, kroopt de kèe⁶ altijd in ou vel.

Fluite stond rechte. Zijn eerste werk was 't drinken van de duiven en d'hinnen bluuet moaken. Hij oat er ne steen in gelèt, azuu⁷ liet 't ijs hem gemaklijker breken. Ton gooft hij de beesten eten: en wat betrove⁸ in twee(ën) gesneën, ne lijzekoeke⁹ en een peute¹⁰ heu¹¹. Hij heurdege zij wijf in huis bezig: kafee moaken, kolen opdoen; fleus¹², ast hij zijnen boot¹³ eetege, zoo ze zij kommen melken.

Oot hij nie gepeist! Van Themsche de zijnen was doar al: da 't deudege en dat er luuef moest getrokken wèren, op de Lendekètere¹⁴, van den achternoene. Fluite zèèt dat goe was, wa kost hij anderst zeggen? Al da werk, en moeten luuef goan trekken veur ne anderen! En op nen eersten deu, achter al da vriezen!

Mee ten tweeën trokt hij noar de kètere¹⁵. De zonne steektege, moar 't gès kroktegen nog op de plekken woar dat z'er nie oan en kost. De ree¹⁶ was wak, een schelle more¹⁷ op ne schuurvloer. Fluite oot lastig om veurt te goaen. Zijn kloupers¹⁸ bleven plakken. A zuu ne trot¹⁹! Wie gingt er die kerre noar huis trekken? De torve²⁰ stont er sluns²¹ bij, mee gele tsoupen²², vervrozen van diene kèe. En 't was weeral ont verkèen²³, 't zou zeker fleus goan smuiken²⁴. Mee zevenen trokken ze

luuef. De slimste oan vriezewanen oan, want de groeze²⁵ was nat en sluns, de roopen woaren nog één ijs. 't Beste was ter af, want de krop schoot er dikkels uit en mee older kloupers moesten ze de roopen uitschuppen. Zwetend in zijn dikke kazakke²⁶, dampend gelijk een pert, stond Fluite in zijn zelfen te vloeken. Op 't luuef, op Van Themsche, op 't were, op de more, op zijn ègen zelve. Ziede wel da 't ging smuiken, hij kwoomt al op. Over de Lendebeke begost hij omhuuege te trekken, naar de kètere toe. Binnen een ure zoagde geen steeke ne meer veur ou ueegen.

De wormte van de stove deed de kleren van de gasten²⁷ dampen, en stinken; noar 't zweet, noar den toebak, noar de beesten, en bij soumigste, noar de weekluizen. Zonder iet te zeggen speeldegen z'olderen toutsespap²⁸ binnen. Toutsespap! Van Themsche oot er veel van. Toutsespap mec nen druuen boot²⁹! Alleman zoat stille. Zoaten ze te mokken op dienen pap, zoaten ze te pèzen op older werk, of woaren ze nie gerust in 't were? Want de smuik was vreet opgekoamen. En nou dat oavent wiert, was ter niet op verbeterd. Fluite zoo zeere noar huis goan, over de Lendekètere, en langst de lochting³⁰ binnen, da was de kortste boane. Tussen de borms³¹ noar Van Themsches Hof was 't nog te doen.

Moar as 't binnen stille oo geweest, hier wast nog slechtere. Ge'n hoordeget niet³², de smuik deed 't al zwijgen. Alleene 't slokken van zijn kloupers, 't schuren van zijn dikke veste en zijnen èen oaseme³³, huurdeget Fluite. De kèe brandege op zij vel. Zij wezene³⁴ gloodege³⁵, de tsoupen van zijn vingers tenteldegen. Moar niet en zoagt hij nog. Niet! Hij wast er nie gerust in. Azuu en wère! Al twee keers wast hij in de kant gesukkeld, de ree en zoagde nie meer, alleene 't kroaken van 't gès zè hem dat hij van de boane was geluuepen.

Hier moest hij links, een beetse verdere den borm omhuue en ton over de kètere noar d'hoage van Martha Dierickx. Moa woar bleef dienen borme nou? Hij moest er toch al lange zijn! Azuu en were! En kèt! Fluite begoast te zweeten lijk en pert. Woar bleeft dienen godverdomsen borme nou!

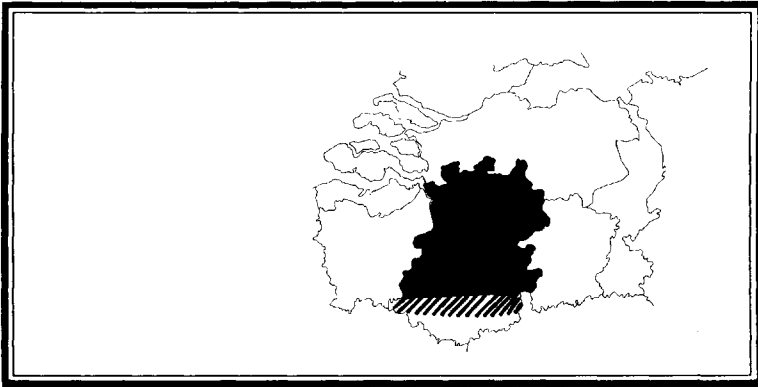
En wa was dat doar? Wa sprongt er daar lèngst de kant? Fluite en wast er nie gerust in. Op de Lindekètere en wast hij a zuu al nie gerust, ast doonker was. Zeker ast woudegen, en zoot hij hier 's nachts niet en durven luuepen hèn. Woaromme en oot hij uuk de boane nie gepakt? Mee a zuu ne smuik over de Lendekètere noar huis goan, 't en was geen werk!

En dienen borme? Dat en kost toch niet zijn. Hij moest al thuis geweest hen, op dienen tijd. Moar woar wast hij nou? Niet en heurdege hij, niet. Niet en zoagt hij, geen hand veur zijn uuegen. Geenen buuem, geen trunke en oot hij gezien lantst de ree van Van Themsche. Den borme en wast hij niet tegen gekoamen en woar liept hij nou? In de torve azuu te voelen. Moar in wiens torve? Fluite zweetege van langst om meer. Zijn herte begost te kloppen, 't water liept van zijn wezen. Hoe lange liept hij hier nou al? Zijn benen begosten zeere te doen en zijne rugge uuek. Godverdomme! Nou wast hij verschutst³⁶. Nen fazant, nen hoane peisdege hij, was wiggespetst³⁷. Fluite meendege dat de wereld vergink. A zuu ne smuik! Kijkt, hij loept ne meer in 't kuuere³⁸. Zijn kloppers plaktegen weer in de more. Hij moest op een ree luuepen. Moar dat en kost nie zijn. Der en was geen ree ne meer tussen de Lendekètere en zijne lochting. Woar wast hij tons wel?

Val nou dood! Da was toch t' hof van Van Themsche. Fleute en verstond er hem nie meer on. Hij moest toch ten minsten en ure weg geweest hen en nou stond hij weere op zijn zelfde plekke. Doar was iet meer in 't spel dan smuik en donkerte.

Hij hoastege hem binnen. Zuu wit of een lijk, moar zwetend gelijk e pert stond hij in de deure. Van Themsche moaktege een kruis. Fluite was vanden ouf gelid³⁹! Hij oot drij uren weg geweest en stond weere op de plekke woar dat hij deurgegoan was!

1 ontdooid; 2 de rapen; 3 ouderwets toilet, bestaande uit een houten plank met een ronde opening erin boven de gierput; 4 koud; 5 dooi; 6 kou; 7 (al)zo; 8 bieten; 9 lijnzaadkock; 10 handvol; 11 hooi; 12 weldra; 13 boterhammen; 14 Lindekouter; 15 akker, veld; 16 veldweg; 17 modder; 18 klompen; 19 plakkende, slijkerige modder; 20 tarwe; 21 slap, verwelkt; 22 toppen; 23 kouder worden; 24 mistig zijn; 25 het loof van de rapen; 26 overjas; 27 mannen; 28 taatjespap, gestampte aardappelen met melk; 29 droge boterham; 30 moestuin; 31 bermen, akkerwallen; 32 niets; 33 eigen adem; 34 aangezicht; 35 gloeide; 36 opgeschrokken; 37 weggespurt; 38 graangewas, rogge; 39 "van de alf geleid", door een spookachtig wezen van de goede weg afgeleid

ANTWERPEN EN BRABANT

Over de spelling

De bijdragen van Raymond Doms kennen de volgende spellingskenmerken:

ch klinkt als *sj* in *chauffeur*, *ë* klinkt als *u* in *put*, *èè* klinkt als *ai* in Frans *air*, *é* (in open lettergreep) klinkt als lange *ee*.

Voor de bijdrage van Paula van Aken geldt:

ô klinkt als *ô* in Frans *zône*, *è* in woorden als *Boèmse* en *gièn* klinkt als *oe* respectievelijk *ie* met naslag, *è* klinkt als *e* in *ster*, *geld*.

Voor de bijdrage van Marcel Kocken geldt:

ôô klinkt als *oa*, *ä* klinkt als *e* in *ster*, *geld*.

MARCEL KOCKEN - MECHELEN

De Neejgus

'k Hem de Neejgus¹ nog gekend. E woende in e kot in den bemd² achter de slöskes³ van Roestenberg. Vanwaa dat em kwam wist neemand nie. In elk geval van oeggeroep, ôôt de Kempe of zoe.

As ekik em lierde kenne, zat em al in 't goedsôds⁴. Ma e zag er nog altaut gelak ne lantloeper ôôt: 'n brôôn versleijte, floore kostuum,

afgeloepe schoone, en au klak⁵, en nen baad, ne lange grauzen baad, twie steijkend oege, schäfflend⁶ langs 't straat, en tussendeu beidele. Da moegt wel nie, ma e deij 't toch.

Babbele deij 'em oek geire. Ma 't was altaut 'tzelfde vertelselke: van zän twie dochters dee met de zjandärreme⁷ waare getraud. "En de zjandärreme, menier, da waare de deeve". Ma wa was er augentläk gebörd?

De Neejgus, dien al jaare alien leivde, gelak gezeit in e kot in den bemt, at me beidele vuil gelt bajien gespaard en e bewaarde dat in ze kot onder zen bed - allee wa dat as bed must⁸ deene. D'ôôveräd⁸ von oep zejkeren dag, da dat in 'n praupel stad⁹ nie kon, dat er eemand zoc vööl¹⁰ rondleep en in e kot woende.

De Neejgus weer dan deu de zjandärreme, of was 't de polis¹¹, ôôt ze kot göld¹² en na 't goedsôôs gebrocht. En ze geld, jaa ze geld? Da was foert¹³! Weej 't ei mej genaume weij 't ekik nie, ma de Neejgus was 't kwaut¹⁴. Ze geld was schampevee¹⁵.....

In 't goedsôôs emme ze de Neejgus in 'n bad gestauke, ma ze kreejge 't vööl nie van ze lauf. Ej ad em oek in wel teen jaar nie mie gewasse of geschaure. Zennen baad zat vol lôöse¹⁶ en vloeje. Ons mooder vertelde mau, da ze 'm mej 'n ankertsje¹⁷ emme mutte afscheuren. De Neejgus was er zcek van, ma ej ei toch nog vuil jaare geleifd. E stierf zoc ontrent 't ende van de jaare vieläg.

Neemand kende de Neejgus me zennen echte naam. En waveu ze 'm de Neejgus iette? Awel, veu de zennen baad graus was, was em päk-zwät¹⁸ en trok onzen Neejgus oep den echten Neejgus van Abessienje. Onze Mäggelse¹⁹ Neejgus stierf vergeijte in 't gastôôs an de Kauzersträt. E kreejg e miske van den ärreme²⁰ en oep 't kerkhof en aute kröske²¹. Na drau, veer jaar veel 't kröske oemveir, 't graföveltsje²² spulde en wooide weg, da begon gäs²³ oep 't graf te groeje en 't weer ne klaune ma nen echten bemd.

De Neejgus was trug tôôs.

1 de Negus, heerser over Abessinië, die qua fysionomic (o.m. baard en stekende ogen), geleck op de Mechelse Neejgus; 2 de beemd; 3 de sluisjes; 4 goedshuis - godshuis. Liefdadigheidsinstelling; 5 pet; 6 schuiflend; 7 rijkswachters; 8 overheid; 9 een schone stad; 10 vuil; 11 politie; 12 gehaald; 13 weg; 14 kwijt; 15 weg; 16 luizen; 17 bepaald merk van schuurborsteltje, waar in de stijve haren een anker stond; afgebeeld. Merksnaam is eigennaam geworden; 18 zo zwart als pek; 19 Mechelse; 20 Armenmis. Vroegmis, betaald door liefdadigheidsinstelling; toen de "Neejgus" stierf was dat de "Commissie" (Commissie van Openbare Onderstand); 21 kruisje; 22 het grafheuveltje; 23 gras

De lie dui¹ de leefde verblind

In den taait da de minse mè de bieste sproeke
woeren er liewe dee waan diel oeitmoeke
van ons familie: 't was gien chgand²,
want mè zu'n korogge³, zu ò verstand
en zu ne kop mè hoer, was 't vi de vrave
echt èn ier van mè ne lie te trave.

Ne lie, dee dui Brussel passeide⁴
vond doe ò maske dat hem conveneide⁵:
chguun en leef, mè kakemoikesmanere⁶ ieste klas,
dee zè in de franse chgoul gon liere was.
Hij vroog den oek direkt te trave
on huire pait⁷.

Dane wist ni good hoo hem te have:
't es gebuid da zu ne chguunzoun bait,
par malheur, as hem gewuun ne kus wil geive
- en as hem bait, bait hem er ni neive.
- "Plus, ge dut ne mi mè a dochter wa ge wilt. As ik tèèr⁸
huir te contrarjeire⁹, es ze weg mè huire chgèèr¹⁰
want teigewourdeg es het woer
kunne de maskes ni weirstoen
on zu ne knèl mè lang hoer
en zu ne chèèt¹¹ mè ò chguun flochke¹² oen.
En doebaai, dane lie es oeit de Vloindere
en hij sloegt 't ee muigelek allemoel on spoindere
bai ne refus¹³ van nen Brusselier".
Dus dut dane poepa¹⁴ as ne vrindeleken hier
en ziet: - "man dochter es nogal delikoet
'k hem chgrik dat huir vel
vol mè krabbe stoet
noe het leefdesspel
omda ga vuil te chgerpe noegels hèt.
Loit z'afснаа, in de salon de beauté
en terwaail da ge doc zet
es 't nieënzee¹⁵
van oek het chgerp van a tanne te loete vaaille:
en da-d-es is giene aaille¹⁶,
want 'k zen zeiker dat g'er wel baivoet

omda dèn ave mond no kusse stoet.
man dochter zal den hiel gërëst
mè vuil leefde zonder zërge
heir neilegge on a bëst¹⁷
van den oevend tot de mërge”.

Dane lie iet alles loete doon en hij wa
hem nog loete parfumeire as extra!
Hij leet hem frizurkes¹⁸ legge in zan hoer!
Ach! Leefde mokt toch blind vi elk gevoer,
want doeachter ging de lie - sjieke menier -
paradeire dui de stroete.
Ienegst¹⁹ honne hemme z’op hem losgeloete
en hij ha ni vuil verwier:
Zonder tanne, ni de minste noegel on de puut,
liet hem doe na, duud!

Verzichtig zaan as ge verleeft zèt:
Onthaaft da allemoel in aile hèt.
Mo zegt ma na, astembleeft,
hoo ne Vlomse lie vergèt
da “de Vlaamse Leeuw maar leeft
zolang als hij kan klauwen,
zolang hij tanden heeft!”

De fotel²⁰ en de skis

Ik zit giere vui den tèlevéze
ne giele oevend lang ne chgune program te kéze
of ik leis de gazet mè wa vee in d’oupe chgaa²¹,
de chofaach²² in mane rug en doe nog ë pinke ba²³.
Vi de gezondheid smaait ‘k man speere los
mè ë zondags wandelingske in den bos.
Van vwaoges²⁴ druum ik ni:
giene Côte d’Azur, giene safari.
Man devees, dei es: Uust en West,
ik blaaf ‘t liefste thoeich in mane nest.

Joe, da zeg ‘k altaaid, mo man vra
dei es just ‘t kontrèr²⁵ van ma.
Doe es gien vakanse of ze begint doege,
wieke op vuirhand mè te zoeg:
- “Op ons appartement zitte waaille altaait binne!
Waaile liere gien minse nemi kinne,

w'hemme gien beweiging, gien gooi locht, we werre aait
en stoin staaif van 't reumatis²⁶ vui onzen taait.
Fluis²⁷ en 't Kesmis en bakan eederien zit
op de sports d'hiver. 't Es doe kaait mo de snie lie wit,
de locht es zoeiver. Doe es ambiance après-ski,
twie reveijons²⁸ en elken oevend tanz-party..."
Enfin, da leeke ie zu lang gedeud
tota w'in 't hotel ons koemer aan geheud.

Mo da was van man mizeire mo 't begin
want ik moeist nog mei de berge in.
'k Vulde ma al oedëg²⁹ in den téléski, mo ik heel ma koeragus³⁰
mè de gedachte: 't goe wel bieter as ik fluis
bouve stoin, op den top, en ik zeen benei
de chalès en ons hotel, och, den hem ik wei
de form van vreuger joeren. Ja, mo op den top
heel dei oedighaid ni op.
Ik tos³¹ ma ni afdeven, mo man vra za:
- "Ik tel a-ien, a-twie, a-dra:
Ga vertrekt en ik kom achter a".
En ik weg, bergaf in volle gaas³².
'k Moeit freneire³³, mo swailst³⁴ dak da paas³⁵
boeitch ik mè ne ski teige na stien.
'k Sloeg vuiover: gebrouke ski, gebrouke bien.

Mè de slèze³⁶ van het hospitoel
hemme ze ma weggeveud. Ik was hielemoel
blaaït van de bla plekke en de ka.
Toon ik op man effe en in de ploster³⁷ was, es man vra
ma komme hoele en ze veude³⁸ ma van 't hospitoel
reigelrecht nor hoeich in Woetermoel³⁹.

En ee zit ik na de gielen dag
mè ne ploster dee ik ni bougeire⁴⁰ mag,
allemoel de kommisses dut man vra.
's mergens mag ze man gazet nuut ni vergeite.
Voeitch⁴¹ zèrgt ze vi kaffeï, hiel den dag, en vi het eite,
tussendui ë gloske bee, 's achternoeins⁴² ë ves stuk toet.
Alle, z'hiet huur werk tot 's oevens loet.
Giene moment, mo giene moment kan ik ze misse.
Ik kan zëlfs ni opstoen vi te pisse.
En toch veul ik ma gelukkig, da moeit ik bekinne.
Riegent het, vreest het, aazelt het of sniet? ik zit binne.
En chgaint de zon af en to op de roeite

den est 't zoelig in de zeitel en ik zeen doe boeite
't park en den bos, ë wolkske en wa musse.
van peur geluk zaa'k man vra wel kunnen kusse.
Mo ze zeet het ni, want ze es me huur verstand
nog altaait in Zwitserland.

D'ierste les oeit deis histoure es vi de vrave:
hedde na ne man dee altaait thoeis wil blave,
nuut op stamenei⁴³ zit, da ni no de foetbal goet,
ni goe visse, nic blaافت hange baj de mokkes⁴⁴ of ne kameroed,
mo mè zane nuis op de tévé zit of in zan gazet,
wit den da g'er iene oeit de deuzend het,
en da ge zu ne man moeit respekteire.
Zoegt hem ni d'uure van zane kop mè vwaägeire⁴⁵ ,
oeit te goen no 't bal of no de cinema.
Ni, ik geif aale de gooie roet: zërgt vi hem ë wa!
Bringt op taait za jatke⁴⁶ kaffeï en za gloske bee
En vroeg-d-hem: Chgat, wa zeede ga vanoevend op den tévé?
En as hem dallas ni wil zeen, makt hem gie verwaait!
Zu gerokte zu ne gooie man ni kwaait
En liefde mè makandere op gooie voet.

En vi de manne, zeg ik, kët en good:
Zuas ge zeet
es ën oengeluk altaait goot vi eet!

1 leeuw; 2 schande, oneer; 3 Fr. courage, moed; 4 passeerde; 5 Fr. convenir, aanstaan, bevallen;
6 manieren van een (volks)meisje dat in een deftige, meestal Franse school, les gevolgd heeft;
7 vader, oudere man; 8 durf; 9 Fr. contrarier, tegen haar wil ingaan; 10 persoon op wie men zijn oog
heeft laten vallen; 11 staart; 12 franje, uiteinde van de staart; 13 weigering; 14 papa, vader; 15 't kost
geen moeite, het is niets; 16 geen ijdele woorden; 17 borst; 18 krulletjes; 19 enkele; 20 fauteuil,
zetel; 21 open schouw, haardvuur; 22 Fr. chauffage, verwarming; 23 een pintje, glas bier;
24 Fr. voyage, reis; 25 Fr. le contraire, het tegenovergestelde; 26 reuma; 27 straks, binnenkort;
28 Fr. réveillon, feestmaaltijd; 29 aardig; hier: ongesteld, bevangen; 30 Fr. courageux, dapper;
31 ik durfde; 32 zeer snel; 33 Fr. freiner, remmen; 34 terwijl; 35 denk; 36 slee; 37 in het gips
38 voerde; 39 Watermaal-(Bosvoorde), één van de 19 gemeenten van het Brusselse hoofdstedelijke
gewest; 40 Fr. bouger, bewegen; 41 verder; 42 na de noen, in de namiddag; 43 het café; 44 vrouwen,
mokkels; 45 Fr. voyager, reizen; 46 tas, kopje

Een dagske boa de Boèmse kwoajoenges

Donderdagachternoon¹ en gièn school. De soot² van Noeveren³ woare terwoal heule moeder 't plassierke⁴ schierde er van tissenôt gemôsd. Z'ha al van alles gedoan: Pidot⁵, pjèrkespring⁶, elentriek brig⁷, pèrek-inkele⁸, mee d'èrembolle⁹ gespèld, enz... Ze wiere mieg en kreges 't wèrm. Een bètsje oep de plandekke¹⁰ van de lèzze¹¹ gezeten en dan gingen z'overlegge wa ze za kinne doen:

- De meskes ploage, liever nie want doar ha z'al te veel motte¹² veu g'had.

- Goan zien noa de kickerèn¹³ van den Dizze, diè was oan 't stoefe geweest dat heule kloek¹⁴ wel twintig kièskes¹⁵ ôtgebroid ha.

- Noar 't dôvekot van de Jeppe goan zien of de drangers¹⁶ nog wel toeloege, oèk moar nie oankome want de Marcel ha al 's een ovegespan¹⁷ kapot gedoan. Diè was er nie goe van geweest van de klappe die dan gevalle woare.

- Ze koste nog 's rièpekoers¹⁸ of trottinettekoers¹⁹ doen, neje want dan moeste ze noar hês en dan za ze wel weer oep de snotters²⁰ moete passe.

D'r woaren oèk nog wa niefskes te vertelle:

- Roza van Anna van 't Seske was van heur moeder noar de Roake Nonne noar 't school gemoete en Melanie van Tinne noar de kommeljèng²¹; 't vravolk in de root²² von dat 't sjètkonte²³ woare, woar dat ons oage school nie goe genoeg veu was.

- Den André was mee z'n staar²⁴ tege 'ne poal gebotst en ha eferm gatstèr²⁵; hoa zat stillekes mee 'nen doek rond zoane kop in de zetel.

- De Loenen ha ôtgebeld²⁶ dat 't koèpdag was in 'n staminet²⁷ op de Krekelenberg; de mense za dat de, wie 't was wiste ze nie, ôtgespanne²⁸ wier, moar da verstonne ze nie.

- In de cinema spèlde ze "De Witte" moar heule pree²⁹ was oepgesnoept en doar koste ze dan oèk nie hène.

- De soot van de Bla Pan ha de wissel verlei en de Wannes was mee z'n pjèd in een abieze lèzze³⁰ gereje; gevloekt dat diè vent hei, ge kost het zeker tot oan den barièl³¹ hoère.

Inièns kreeg er iène 't woater van de pit³² in 't oèg. In den toad van niks en ievers achter 't oeper³³ klièren ôt en ze loagenallemoal te spetelen in 't nat. Iène dierf er nie goe moar d'ander riepen: "Allé verôt, hangt na de lalpoep³⁴ nie ôt, welle zèn oèk in onze flicker".

Dan wier er gebloaze veur 't schof³⁵ en de manne die nie te ver weg woènde ginge noar hês ete, oèk de Sooi. "Arrè da's na pecies 't

dinge³⁶ van de soot van ons Mie en van onze Jef”. Hoa doecht, ‘k zal da moar meepakken en hoa zwierde d’hemdrokken en de ziepkens³⁷ moar over z’n schaver. Oei! Mee ‘m te bikke verloor ‘m bekan zoane konjèm³⁸ ôt z’n bovezakske. Van arrèzze³⁹ ha ‘m bet bewaat⁴⁰ nie mièr van z’n anvelop mee z’n zier verdiende centen oep te roape.

Swenst⁴¹ was ‘m al oan ‘t poaze⁴² wa z’n vra veu boaval⁴³ boa z’nen boterham za g’held emme. As ‘t moa weer giène Brisselse keis⁴⁴ is lèk gistere, doecht ‘m, dan liever ‘ne goeie pekelheirink mee veel arjôn⁴⁵ of e goe stikske kornoan⁴⁶.

De snotoape kreges genoeg van ‘t water, z’ha ka⁴⁷ en wieren al wa blaas. Na noar hês deu de kielgoaten⁴⁸ en oepassen oem nie in d’elzegrip⁴⁹ te valle. Hoe z’oèk zoechte, van heule klière gièn spoor. Doa stonne ze na, paddebloet⁵⁰. Veu de manne van deze kant van de stroat was da nie zo ‘n èrg, die koste algakes⁵¹ lost⁵² ‘t achterpoëtje noar binne, moar de Robert, diè moest de stroat over.

En ziekte na in al de geleige⁵³ van hièl de Rupelstreek toch astembliëft gièn voageblad. Wat deed de Robert? Mee e potsjèrblad⁵⁴ d’r veur zoè de stroat over noar hês. Echtig woar!

Den dag was nog nie ôt. Het was te denke dat het zoè moar goan zwimmen e sjètsje⁵⁵ kreeg. Veu te beginnen e poar ferme kletsen oep da bloet achterwerk. De boterhammen en de siroop wiere vroem⁵⁶ in de kas gezet. Branhaat kappe veur hièl de weik was ‘t volgende. Doar wiere worde gewisseld, die ge mee gièn fatsoen kint noavertelle.

Dan moeste de kabasse⁵⁷ boveg’held wèrre. De lessen en da môloak⁵⁸ hês wèrk, het moest zeker goe zoan of het was nog zonder pap noar bed. Diè geschiedenis da was toch een zwoar brok. Veu wa moeste die keuninge na nie anders doen dan heule⁵⁹ soldoate loate vichte, die wiste zeker nie da welle allemoal die doatoems en die noame moesten onthave⁶⁰. En dan die vragstikke. Bereikene hoeveel rolle papier da ge noèdig hêt oem een koamer te b’hange. De medam van de winkel za da toch wel doen zekez. Dat oepstel over de Lente, wa was doar na over te zeggen, het was toch alle joaren hetzelfde. De mièster ha het moar veur ‘t zeggen en ons moeder gaf ‘m toch altoad geloak. We dierven er nie te veel over zeggen of we kreges de zondag gièn pree en da za een ramp zoan.

“‘t Is toad veur ‘t ete”, za ons moe, “de toafel leig”. Den inktpot wier oepzoa van de scha⁶¹ gezet en de boeken in de kabas gestoke.

“Zwoagen en ete”, za ons moe, de groète mensen ha wa te zegge. Boa Marie van ‘t hoekske ha z’e kinneke gekocht. Welle ha ‘t al wel gedoecht want w’ha Arjet mee heur valieske⁶² ziengoan, moar zoèiet dierve we zeker nie vertelle. Van de lièr⁶³ van den Amedé was een spèt⁶⁴ gebroken. ‘t Ergste was: hoa ston doar just oep, mee ‘t gevold dat ‘m mee gedèzzelde⁶⁵ knieën en gebroke ribben in ‘t gasthês⁶⁶ lag. D’r hing een stoaking in de loecht. Welle wiste nie wa da was,

w'hoerde wel iet van den bôkriem⁶⁷ toe te trekken moar da zèn zèrge veu loater. De dôve van de Jef da woare toch wel kleppers⁶⁸. Hoa ha mee zoan Witpen den ièste en mee z'nen Blavegeplekte den dède proas gewonne van ôt Noyon en da was zeker vèr.

Ete gedoan en afgerômd. Ons groète zister ha er plezier in (de tang die ze was) da welle moesten afwassen. Onze voa⁶⁹ ha de radio oepgezet veu 't gesproke dagblad en 't weerbericht. W'hoerde nog just het leste nief lieke "De mooie Molen". Ons moe za dat het toch moar e stroat-lieke was moar welle vonden het toch schoèn.

Bedtoad. We dierve gièn pètte⁷⁰ te moake want onze voa ha 'n straffer hand dan ons moe en 't was veu vandoag al wel genoeg geweest.

1 donderdagnamiddag; 2 kinderen; 3 wijk gelegen aan de Rupel; 4 plaveien voor een huis; 5 variant op verstoppertje spelen; 6 haasje-over; 7 elektrische brug - variant op haasje-over; 8 in perk hinkelen; 9 knickers; 10 sokkels aan weerskanten van de "lèzze", waarop de stenen "gegamd" d.i. op elkaar gestapeld worden; 11 overdekte droogloods waar de bakstenen in gegamd werden om te drogen en daarna in de ovens gebakken te worden; 12 oorvegen, klappen; 13 kippenren; 14 hun klokken; 15 kuikentjes; 16 afsluitingen van de duiveningangen van een duiventil; 17 speciale dakpan met een ingang voor een duif; 18 loopwedstrijd met ijzeren band (reep) van wiel die met een stokje vooruit geduwd wordt; 19 autopedwedstrijd; 20 peuters en kleuters; 21 école moyenne: rijksschool voor middelbaar onderwijs; 22 aaneengesloten huizenrij, gedeelte van straat, ook wel kleine zijstraat; 23 hoogmoedige vrouw; 24 voorhoofd; 25 hoofdwonde; 26 uitgebeld - door omroeper of belleman; 27 herberg; 28 verkoop van in beslag genomen inboedel; 29 zakgeld, zondagse cent; 30 een verkeerde droogloods; 31 de bewaakte spoorovergang; 32 de uitgebaggerde kleiput; 33 ergens achter verdoken; 34 het lieve-kindje; 35 de schafttijd; 36 de kleding; 37 korte mannen- of jongenskielen; 38 quinzaine, loon van een halve maand; 39 emotie; 40 tegenwoordigheid van geest; 41 ondertussen; 42 peinzen, denken aan; 43 toespijs bij brood; 44 Brusselse kaas - sterk ruikende schepkaas; 45 ajuin, ui; 46 konijn; 47 ze hadden het koud; 48 doorgangen van de ene naar een andere "lèzze"; 49 greppel tussen twee lèzzes; 50 poedelnaakt; 51 snel; 52 langs; 53 steenbakkerijen; 54 veel in kleigrond voorkomende blaren gelijkend op rabarberblaren; 55 een staartje, een vervolg; 56 terug; 57 boekentassen; 58 moeilijk; 59 hun; 60 onthouden; 61 de schoorsteenmantel; 62 valiesje, hier wordt een dokterstasje bedoeld, het tasje van de vroedvrouw; 63 ladder; 64 sport; 65 gekneusde, vermorzelde; 66 gasthuis, ziekenhuis; 67 gordel; 68 uitblinkers, kampioenen; 69 onze vader; 70 roepen, tieren, smijten, slaan - kabaal maken

Wegwijzer

De *Wegwijzer* bevat een overzicht van de belangrijkste literatuur en adressen voor geïnteresseerden in dialectonderzoek in Nederland, Friesland en Vlaanderen. Het manuscript ervan werd eind december 1992 afgesloten. Het werd samengesteld met de hulp van J. Berns, A. Dams, G.J. de Haan, H. Ryckeboer, A.H.G. Schaars, F. Veldman en R. Willemsen.

Rubriek *A* geeft een overzicht van relevante literatuur die er op het gebied van de Nederlandse en Friese dialecten is verschenen. De rubriek is onderverdeeld in:

A1, de literatuur die de dialecten op landelijk niveau behandelt of een groter gebied als onderwerp heeft en

A2, de belangrijkste literatuur over het dialect of de dialecten van een bepaalde regio of deel daarvan.

Rubriek *A* is alfabetisch op eerste auteursnaam geordend.

Rubriek *B* bestaat uit een inventarisering van adressen van instellingen en instituten die zich in Nederland, Friesland en Vlaanderen bezig houden met de bestudering van dialecten. Bovendien zijn er de adressen in opgenomen van een aantal bibliotheken die bij dialectonderzoek van belang kunnen zijn.

Groep *B1* bevat de adressen van de landelijke instituten of instellingen, terwijl onder

B2 de adressen van de regionale instituten bijeen zijn gezet.

A1. PUBLICATIES LANDELIJK

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap 1965 - ...*. Antwerpen enz.
- Bibliografie der dialecten van Nederland 1951-1964*. Amsterdam 1982.
Aanvulling op Meertens en Wander.
- J. Daan, J.P. Blok, *Van Randstad tot Landrand. Toelichting bij de kaart dialecten en naamkunde*. Amsterdam 1967.
- J. Daan, K. Deprez e.a., *Onze veranderende taal*. Utrecht 1985.
Bevat literatuurverwijzingen.
- H. Entjes, *Dialecten in Nederland*. Haren 1974.
- M. Gerritsen (red.), *Taalverandering in Nederlandse dialecten: honderd jaar dialectvragenlijsten, 1879 - 1979*. Muiderberg 1979.
Bevat literatuurverwijzingen.
- J. Goossens, 'Niederländische Mundartwörterbücher in Belgien.' In: W. Mitzka (Herausg.), *Wortgeographie und Gesellschaft*. Berlin 1968, pag. 131 - 145.
- J. Goossens, *Inleiding tot de Nederlandse dialectologie*. Groningen 1977².
Bevat literatuurverwijzingen en auteursregister.
- J. Goossens, 'Wat is dialectologie?' In: B.T. Vervoort (ed.), *Wetenschap en taal*. Muiderberg 1977, pag. 173 - 189.
- J. Goossens, 'Geschiedenis van de Nederlandse Dialektstudie.' In: D.M. Bakker, G.R.W. Dibbets (red.), *Geschiedenis van de Nederlandse Taalkunde*. Den Bosch 1977, pag. 285 - 311.
- K. Heeroma, J. Naarding (ed.), *Oostnederlands. Bijdragen tot de geschiedenis en streeктаalkunde van Oost-Nederland*. 's Hertogenbosch 1964.
Heeft betrekking op Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- J. van der Kooi (ed.), *Dialectliteratuur. Balans en perspectief van de Moderne Streektalletterkunde in Oostnederland en Nederduitland*. (Nedersaksische Studies 14), Groningen 1990.
Bevat o.m. veel bibliografische gegevens over naoorlogse dialectliteratuur in Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- P.J. Meertens, B. Wander, *Bibliografie der Dialecten van Nederland, 1800-1950*. Amsterdam 1958.
Bibliografie van dialectteksten in Nederland tot 1950.

- P. Th. van Reenen, M.E.H. Schouten (eds.), *New Methods in Dialectology*. Dordrecht 1990.
 Bevat literatuurverwijzingen.
- J. Stroop, *Nederlands Dialectonderzoek. Artikelen uit de periode 1927 - 1982*. Amsterdam 1983.
- A. Weijnen, *De Nederlandse dialecten*. Groningen/Batavia 1941.
- A. Weijnen, *Nederlandse Dialectkunde*. Assen 1958¹ en 1966².
 Bevat literatuurverwijzingen.
- J. te Winkel, *De Noordnederlandsche tongvallen*. Leiden 1899 - 1901.
- J. Winkler, *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*. 's Gravenhage 1874. (2 delen). [Herdruk: Walluf bei Wiesbaden 1972].

HULPMIDDELEN

- G. Geerts (e.a.), *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)*. Groningen 1984.
- G. Geerts, H. Heestermans, m.m.v. C. Kruyskamp, *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen 1992¹² (3 delen).
- L.W. Schuermans, *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1865 - 1870.
- L.W. Schuermans, *Bijvoegsel aan het Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1883.
- P. van Veen. i.s.m. N. van der Sijs, *Van Dale Etymologisch Woordenboek*. Utrecht/Antwerpen 1989.
- Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's Gravenhage/Leiden 1882 - ...

ATLASSEN

- J. Daan, M.J. Francken, *Atlas van de Nederlandse Klankontwikkeling*. Amsterdam 1972 - 1977.
- K. Heeroma, *Taalatlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden*. Assen 1957 - 1963.
 3 Afleveringen van elk 10 kaarten met toelichtingen. Beslaat het hele gebied ten oosten van het IJsselmeer tot aan het noorden van Limburg.
- Reeks Nederlands(ch)e Dialectatlassen*.
1. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Klein Brabant*. Antwerpen 1925¹ en 1952² (met aanvullingen door Fr. Vanacker).
 2. E. Blancquaert, H. Vangassen, *Dialect-atlas van Zuid-Oost Vlaanderen*. Antwerpen 1930.
 3. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Noord-Oost-Vlaanderen en*

- Zeeuwsch- Vlaanderen*. Antwerpen 1935.
4. H. Vangassen, *Dialect-Atlas van Vlaamsch-Brabant*. Antwerpen 1938.
 5. E. Blancquaert, P.J. Meertens, *Dialect-Atlas van de Zeeuwsche eilanden*. Antwerpen 1940-1941.
 6. W. Pée (m.m.w. van E. Blancquaert), *Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen*. Antwerpen 1946.
 7. W. Pée, *Dialektatlas van Antwerpen*. Antwerpen 1958.
 8. E. Blancquaert, J.C. Claessens, W. Goffin, A. Stevens, *Dialekt-atlas van Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands-Limburg*. Antwerpen 1962.
 9. A. Weijnen, *Dialect-atlas van Noord-Brabant*. Antwerpen 1952.
 10. A. Hol, J. Passage, *Dialect-atlas van Oost-Brabant, Noord-Limburg en de Rivierenstreek*. Antwerpen 1966.
 11. L. van Oyen (m.m.w. van E. Blancquaert en Chr. J. van der Voet), *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht*. Antwerpen 1968.
 12. H. Entjes, A.R. Hol, *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijssel*. Antwerpen 1973.
 13. Jo Daan, *Dialektatlas van Noord-Holland*. Antwerpen 1969.
 15. K. Boelens, G. van der Woude (m.m.w. van K. Fokkema en E. Blancquaert), *Dialect-atlas van Friesland*. Antwerpen 1955.
 16. A. Sassen, *Dialekt-atlas van Groningen en Noord-Drenthe*. Antwerpen 1967.
Bevat naast atlasdeel in apart deel 135 zinnen die per plaats fonetisch gedocumenteerd zijn.
- Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland*. Deel I, afl. 1-5 (1939 - 1952), uitgegeven door G.G. Kloeke en zijn medewerkers. Deel II, afl. 6-8 (1956 - 1965), voortgezet door de Dialectencommissie van de Kon. Ned. acad. v. Wetenschappen te Amsterdam.
- Taalatlas van het Nederlands en het Fries*. Leiden 1981 - ...

TIJDSCHRIFTEN

- Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, sinds 1927.
- De Nieuwe Taalgids*, sinds 1907.
De vakgebieden zijn onder meer taalkunde en letterkunde van het Nederlands.
- Onze Taal*, sinds 1932.
Maandblad van het Genootschap Onze Taal.
- Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, sinds 1881.
De vakgebieden zijn onder meer lexicografie, etymologie, dialectologie.

Leuvense Bijdragen, sinds 1896.

Het vakgebied is vooral de indogermanistiek.

Taal en Tongval, sinds 1949.

Het vakgebied is uitsluitend dialectologie en verwante gebieden.

Driemaandelijks Bladen, sinds 1949.

Tijdschrift van het Nedersaksisch Instituut te Groningen. Het vakgebied is dialectologie.

Jaarboek Zannekin, sinds 1977.

Uitgegeven door de Vereniging/Stichting Zannekin (Ieper/Soest).

A2. PUBLICATIES PER REGIO

Groningen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

Bibliografie van Groningen 1983 - ... Groningen/Haren [1986 - ...].

Verschijnt jaarlijks.

P.J. van Leeuwen, *Geschiedenis van de Groninger Literatuur*. Scheemda 1984.

Bevat zeer veel bibliografische gegevens over de Groninger dialectliteratuur.

S.J.H. Reker, *Groninger Grammatica*. Veendam 1991 - ...

Losbladige uitgave waarbij jaarlijks twee afleveringen gepland zijn.

HULPMIDDELEN

J.J. Boer, *Dij t dut mout t waiten. Het Groot Gronings Spreekwoordenboek*. Veendam 1989.

K. ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*. Groningen enz 1929¹ en 1952².

[Van beide drukken zijn ongewijzigde herdrukken verschenen].

K. ter Laan, *Proeve van een Groninger spraakkunst*. Winschoten 1953.

H. Molema, *Woordenboek der Groningsche Volkstaal in de 19de eeuw*. Winsum 1887. [Ongewijzigde herdruk Groningen 1985].

S.J.H. Reker, *Zakwoordenboek Gronings-Nederlands, Nederlands-Gronings*. Veendam 1988¹ en 1989².

Bevat een beredeneerde literatuurlijst en een overzicht van Groninger plaatsnamen.

S.J.H. Reker, *Omgekeerd is ook wat weerd: retrogade woordenlijst van het Gronings annex rijmwoordenboek* (Nedersaksische Studies

- 9). Groningen 1985.
 S.J.H. Reker, *Groninger Spelling. Handleiding voor het lezen en schrijven van Groninger teksten*. Haren 1984.
 S.J.H. Reker, *Hou is dat? Het dialect van Groningen*. Den Haag 1992.
 S.J.H. Reker, *Het Groninger werkwoordsysteem en 'hoeven'. Synchronische verbale morfologie in verandering*. Groningen 1989.
 F.G. Schuringa, *Het dialect van de Veenkoloniën*. Groningen/Den Haag 1923.
 Behandelt ook de andere delen van Groningen.
 F. Veldman, *De Taal van Westerwolde. Patronen en structuren in een Gronings dialect*. Groningen 1992.

TIJDSCHRIFTEN

- Krödde*, sinds 1982.
 Bevat literaire teksten, vooral in het Gronings.
Toal en taiken, sinds 1983.
 Algemeen cultureel tijdschrift met veel teksten in en aandacht voor het Gronings.

Friesland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- S. Dyk, J. Hoekstra (red.), *Ta de Fryske syntaksis*. Leeuwarden 1987.
 K. Dykstra, *Lyts hânboek fan de Fryske literatuer*. Ljouwert 1977.
 K. Fokkema, *Dialecten van de Friese west- en zuidkust*. Het veldwerk van prof.dr. K. Fokkema samengevat door H.T.J. Miedema en T.J. Steenmeijer-Wielenga. Leeuwarden 1972.
 K. Fokkema, *Het stadsfries. Een bijdrage tot de geschiedenis van de grammatica van het dialect van Leeuwarden*. Dissertatie, Assen 1937.
 J.J. Hoff, *Friesche Dialectgeographie*. Den Haag 1933.
 J.J. Kalma, J.J. Spahr van der Hoek en K. de Vries (red.), *Geschiedenis van Friesland*. Drachten 1968.
 G. Knop, *De spraakkunst der Terschellinger dialecten*. Assen 1954.
 T. van der Kooy, *De taal van Hindeloopen*. Den Haag 1937.
 B. Sjölin, *Einführung in das Friesische*. Stuttgart 1969.
 P.M. Tiersma, *Frisian reference grammar*. Dordrecht 1985.

HULPMIDDELEN

- G. Blom, *Hylper wurdboek*. Leeuwarden 1981.
J. Boersma, *De Fryske stavering*. Leeuwarden 1980³.
Ph. Breuker, *Oriëntatie in de frisistiek*. Leeuwarden 1985.
D. Eisma, *Tiidwurden*. Leeuwarden 1989.
D. Fokkema, *Wezzenlist fan it Schiermonikoogs mooi ieursatting yn it Friesk en Hollands*. Leeuwarden 1968.
T. Hoekema, *Lânfrysk-Skiermûntseager wurdlist. Mei de fokaalfoneem korrespondinsje v.v. en de Aldwestfrysk-Skiermûntseager lûdûntjouwing gearstald út Arne Spenter syn eilander stúdzjes*. (Estrik 56). Groningen 1979.
C. Roggen, *Woordenboek van het Oosterschellings. Wêdenboek fon et Aasters*. Leeuwarden 1976.
[Vertalingen en aanvullingen in: C. Roggen, *Woordenlijst Nederlands-Aasters*. Leeuwarden 1980].
J.W. Zantema, *Frysk Wurdboek. Deel I: Frysk-Nederlânsk; Deel II: Nederlânsk-Frysk*. Leeuwarden 1984.
Literatuerlisten Stúdzje Frysk. Frysk Ynstitút RUG 1992.
Wurdboek fan de Fryske taal/Woordenboek der Friese taal. Leeuwarden 1984 - ...

TIJDSCHRIFTEN

- Us Wurk*, tydskrift foar de Frisistyk, sinds 1952.
Tydskrift foar Fryske taalkunde, sinds 1985.

Drenthe en Stellingwerven

HULPMIDDELEN

- H. Haddingh, B. Veenstra, *Drents Woordenboek*. Schiedam 1979.
G.H. Kocks, *Die Dialekte von Südostdrente und anliegenden Gebieten*. Groningen 1970.
Met woordkaarten.
A. Sassen, *Het Drents van Ruinen*. Assen 1953.
Drentse Spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal, door de Drentse spellingscommissie: H. Slot e.a. Assen/Zuidwolde 1987.

TIJDSCHRIFTEN

Oeze Volk, sinds 1956.

Teksten in het Drents.

Roet, sinds 1979.

Literair tijdschrift met teksten in het Drents.

De Ovend, sinds 1972.

Teksten in het Stellingwerfs.

Overijssel

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

L. Kremer, *Mundartforschung im ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet. Eine Bestandsaufnahme (1900-1975)*. Amsterdam 1977.

Beredeneerde bibliografie van dialectstudies in Achterhoek, Twente, Bentheim en Westmünsterland.

HULPMIDDELEN

J. Gigengack, *Twentse woorden en gezegden. Deel 1*. Enschede 1979.

J. Gunnink, *Het dialect van Kampen en omstreken*. Kampen 1908.

L. Kremer, *Grenzmundarten und Mundartgrenzen. Untersuchungen zur wortgeographischen Funktion der Staatsgrenze im ost-niederländisch-westfälischen Grenzgebiet*. Köln/Wien 1979 (2 delen)

Een tekstband en een kaartenband, waarin op 208 kaarten ook Twente wordt behandeld. Geeft o.a. inzicht in de relatie tussen Oostgelderse en Westfaalse dialecten.

K.D. Schönfeld Wichers, *Woordenboek van het Rijssens dialect*. Rijssen 1959.

K.D. Schönfeld Wichers, *Woordenboek Nederlands-Twents*. [z.p.] 1979; *Woordenboek Twents-Nederlands*. [z.p.] 1983.

G.H. Wanink, *Twents-Achterhoeks Woordenboek, benevens Grammatica*. Zutphen 1948.

TIJDSCHRIFTEN

Moespot, driemaandeliks tijdschrift van 't Verbond van Neersasse dialektkringen, sinds 1958.

Tijdschrift met o.a. verhalen en gedichten. Bevat tevens dialectteksten uit Gelderland.

Gelderland

- Achterhoekse Almanak 1993*. Gaanderen 1992.
Waarin o.a. opgenomen overzichten van de historische, heemkundige en folkloristische verenigingen en musea en oudheidkamers in de Achterhoek.
- J. Broekhuysen, *Studies over het dialect van Zelhem in de Graafschap Zutphen*. Groningen 1950.
Waarin o.a. 50 kaartjes met de verspreiding van klanken en woorden in de Achterhoekse dialecten.
- K. Heeroma, 'De Westfaalse expansie.' In: *Driemaandelijks Bladen* 23 (1971), pag. 207 vv.
- A.R. Hol, *De Betuwe*. Leiden 1957.
Bevat o.a. een hoofdstuk over de taal en literatuur van de Betuwe.
- Johan van Os, *Maas en Waals Woordenboek en 22 verhalen in de streektaal*. Zutphen 1980¹ en 1982².
- L.A. van Prooije, *De vakleu en et vak, boerderijbouw in Oost-Gelderland vanaf de eeuwwisseling tot ca. 1940. Vaktermen en werkwijze*. Arnhem 1984.
- A.H.G. Schaars, *Boerentermen in Achterhoek en Lijmers*. Zutphen 1977.
Waarin een indeling van de Achterhoekse en Liemerse dialecten.
- A.H.G. Schaars, 'Westfaalse expansie in of Westfaalse verbondenheid met Oost-Nederland.' In: *Jaarboek 5 (1983), uitgegeven door de vereniging/stichting Zannekin*, pag. 37 - 42.
- A.H.G. Schaars, *Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten* (WALD). Doetinchem 1984 - ...
Thematisch woordenboek waarin o.a. (ook aan de hand van kaartjes) een verantwoording van de verspreiding van Achterhoekse en Liemerse dialectwoorden.
- A.H.G. Schaars, 'De Veluwse dialecten.' In: *Veluwse Almanak 1987*, pag. 138 vv.
- W. van Schothorst, *Het dialect der Noord-West-Veluwe*. Utrecht 1904.

HULPMIDDELEN

- A.H.G. Schaars, *De WALD-spelling*. Doetinchem [1985].
Geeft regels voor de spelling van Oostgelders dialect.

Noord-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Daan, 'Noordhollandse dialecten.' In: *Taal en Tongval* jrg. 8 (1956), pag. 113 - 121.
Bespreking van de verschillende dialecten die in Noord-Holland gesproken worden en hun onderlinge verwantschap.

Westfriesland

- K. Kuiper, *Schets van het Westfries dialect*. Warmenhuizen 1952.
Historische klankleer, morfologie, uitdrukkingen, woordenlijst dialect-ABN, gedichtjes.
- H. Langedijk, *Hé, is dat Westfries?* Hoorn [z.j.]. [Herziene uitgave in 1971].
Woorden/uitdrukkingen in kontekst, grammatica, spreekwoorden, verhaaltjes.

HULPMIDDELEN

- J. Pannekeet, *Westfries Woordenboek*. Wormerveer 1984.
De spelling van het Westfriesch. Vastgesteld door de Permanente taalcommissie van de West-Frieze-styk, onder leiding van A. de Goede. Schagen [z.j.].

Zuid-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Daan, 'Streektaalen in Zuid-Holland. Een eerste verkenning.' In: J. Daan, K. Heeroma, *Zuidhollands. Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXX*. Amsterdam 1965, pag. 5 - 31.
Bevat ook gegevens over Utrechts dialect.

Utrecht

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- T. van Veen, B. van den Berg, 'Utrechts.' *Bijdragen en Mededelingen*

der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXXI. Amsterdam 1966.

Twee voordrachten over de taal in de provincie Utrecht vroeger en nu, met een grammofonplaatje.

- T. van Veen, m.m.v. H.J. van Es, *Taal en leven in de Utrechtse Vechstreek*. Zutphen 1989.

Vooraf woordenlijsten; verder hoofdstukken over klank- en grammaticale verschijnselen en over de taal in de provincie Utrecht in het algemeen.

Noord-Brabant

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. van Ginneken, 'Het Brabantsch-Frankisch, resp. Het Limburgsch-Frankisch.' In: *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel 1. Nijmegen 1913, pag. 123 - 205. [2de druk 's-Hertogenbosch 1931].

- A. Weijnen, *Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant, in aansluiting aan geographie, geschiedenis en volksleven*. Fijnaart 1937.

- A. Weijnen, *De dialecten van Noord-Brabant* [z.p.] 1952. [Tweede bijgewerkte uitgave: 's-Hertogenbosch 1987].

HULPMIDDELEN

- A.P. de Bont, *Dialekt van Kempenland. Meer in het bijzonder d'Oerse taal*.

Deel I: *Klank- en vormleer*; Deel II: *Vocabularium*. Assen 1958-1962.

- P.J. Cornelissen, J.B. Vervliet, *Idioticon van het Antwerpsch Dialect*. Gent 1899 - 1903. Daarbij: *Aanhangsel*. Gent 1906 en *Bijvoegsel*. Turnhout 1936 - 1939.

- J.H.A. Elemans, *Woord en Wereld van de boer. Een monografie over het dialect van Huisseling*. Utrecht 1958.

Klank- en vormleer, inventarisatie boerenwoordenschat.

- L. Goemans, *Leuvens Taaleigen, Woordenboek*. Brussel/Tongeren 1936 - 1954.

- H. Heestermans: *Witte nog? Over Bergse en Westbrabantse woorden en uitdrukkingen. 1, 2 en 3*. Roosendaal 1988, 1989, 1990.

- H. Mandos, M. Mandos-van de Pol, *De Brabantse Spreekwoorden. Uitdrukkingen in Brabant gebruikt en opgetekend*. Waalre 1988.

- J. Stroop, *Sprekend een Westbrabander. Krantestukjes over dialect-*

- verschijnselen in West-Noord-Brabant*. Amsterdam 1979.
- J. Stroop, *Sprekend een Westbrabander [2]. Krantestukjes over dialektverschijnselen in West-Noord-Brabant*. Amsterdam 1981.
- J.F. Tuerlinckx, *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*. Gent 1886.
- A. Weijnen, A. Hagen (e.a.), *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*.(WBD). Assen/Maastricht 1967 - ...

TIJDSCHRIFTEN

- Brabants Heem*, sinds 1948.
Uitgave van de Stichting Brabants Heem.
- Brabantia*, sinds 1951.
Uitgave van Het Noordbrabants Genootschap.
- Eigen schoon en de Brabander*.
- Ons Heem*, sinds 1946.
Uitgave van het Verbond voor Heemkunde v.z.w.

Zeeland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- Encyclopedie van Zeeland*. Middelburg 1982, pag. 321 - 327.
[‘Dialecten, Zeeuwse’]
- Goeree - Overflakkee*
- F. den Eerzamen, *Het eiland Goeree; geschiedenis, volksleven, taal*. Meppel 1966.
- P. Heerschap, ‘De dialecten op Goeree-Overflakkee.’ In: *Van Westvoorne tot St. Adolfsland; historische verkenningen op goeree-overflakke*. De Motte [z.j.], pag. 79 - 91.
- P.J. Meertens, ‘De plaats van het Zeeuws onder de Nederlandse dialecten.’ In: [P.J. Meertens], *Meertens over de Zeeuwen. Zeeuwse studies uitgegeven naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag*. Middelburg 1979, pag. 121 - 138.
- A. de Vin, ‘De (dialect)grenzen van Zeeland (1).’ In: *Taal en Tongval* 31 (1979), pag. 194 - 221.
- A. de Vin, ‘De (dialect)grenzen van Zeeland (2).’ In: *Taal en Tongval* 32 (1980), pag. 137 - 178.

HULPMIDDELEN

- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialecten in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Groede [z.j.].
Register door H.E.J. Rijckborst op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehalennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man, drs. J.H. Kluiver en B. Oele, *Kinder-versjes en volksliederen in Zeeland*. Middelburg 1979.
- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialect in het Land van Axel*. Terneuzen 1981.
Register door M. Dieleman op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehalennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.L. Eggermont, *Dialecten in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Kloosterzande 1982.
- E.J. van den Broecke-De Man en A. Francke, *Dialect op Walcheren*. Kruiningen 1987.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.A. van Gilst, *Dialect op Zuid-Beveland*. Kruiningen 1985.
Register door J. Walrave op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehalennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man en L. Eikenhout, *Dialect op Noord-Beveland*. Kruiningen 1984.
- E.J. van den Broecke-De Man en A.A. Krijger-Goedegebuure, *Dialect op Tholen en St.-Philipsland*. Kruiningen (1986).
- E.J. van den Broecke-De Man, D.K. Soldaat-Poortvliet en P. Heerschap, *Dialect op Goeree-Overflakkee*. Ouddorp 1988.
- J.H. Kluiver en R. Willemsen, *Inventaris van het archief van de Zeeuwse Vereeniging voor Dialectonderzoek 1928-1976*. Middelburg 1991.
- J. Taeldeman, 'Op fonologische verkenning in Zeeuws-Vlaanderen.' In: *Taal en Tongval* 31 (1979), pag. 143 - 193.
- A. de Vin, Artikelen, inleidingen en commentaren over en op de streektaal van Schouwen-Duiveland (en Goeree-Overflakkee) in: *Kroniek van het land van de zeemeermin*, jrg. 1976-.
- A. de Vin en A.F. van de Zande-Vleugels Schutter, *Dialect op Schouwen-Duiveland in de tweede helft van de 20e eeuw* (1993). *Tussen Holland en Vlaanderen*. Verhalen en gedichten in de dialecten uit dit gebied. Zeeuwse Vereeniging voor Dialectonderzoek 1989.
- Woordenboek der Zeeuwse Dialecten*. Bijgebracht door de Zeeuwse Vereeniging voor dialectonderzoek. Red. Ha.C.M. Ghijsen. Amsterdam/Brussel 1979⁶ (jubileumeditie).
Alfabetisch woordenboek op dialectwoorden. Bij ieder woord wordt de verspreiding over het Zeeuwse gebied aangegeven.

TIJDSCHRIFTEN

Nehalennia; bulletin van de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen en de Zeeuwsche vereeniging voor dialectonderzoek, sinds 1964.

Bevat o.a. de Mededelingen van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek.

Limburg

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

H. Brok, 'Publicaties over dialect in Limburg.' In: *Veldeke* jrg. 63 (1988), nr. 2, pag. 25-29; nr. 3, pag. 27-29; nr. 4, pag. 7-9; nr. 5, pag. 28-30; nr. 6, pag. 23-25; *Veldeke* jrg. 64 (1989), nr. 2, pag. 50-52; nr. 3, pag. 82-87; nr. 4, pag. 109-110; *Veldeke* jrg. 65 (1990), nr. 3, pag. 85-90; *Veldeke* jrg. 66 (1991), pag. 172-177.

Bevat literatuuroverzicht; per plaats geordend; betreft vooral Nederlands Limburg.

J. Cajot, 'Dialectlexicografie in Belgisch- en Nederlands-Limburg.' In: *Veldeke* jrg. 56 (1981), nr. 4, pag. 2-19. Ook in: J. Molemans (ed.), 'Referaten rond het thema 'dialectwoordenboeken' (...).' [=Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde nr. 20]. Hasselt 1981, pag. 1-19.

Bevat literatuuroverzicht en inventarisering van lexicografische projecten in Belgisch en Nederlands Limburg.

W. Dols, 'Iets over Limburgsche Dialecten.' In: *Publ. Soc. Hist. et Arch. dans le Limbourg LXXVIII-LXXXII* (1942-1946), pag. 129-147.

H. Eickmans, 'Niederländische Mundartwörterbücher als Hilfsmittel für die Mundartdokumentation am Niederrhein.' In: *Volkskultur an Rhein und Maas* jrg. 7 (1988), nr. 2, pag. 9-16.

Bevat alfabetisch overzicht van lexicografische projecten in de beide Limburgen.

J.G.M. Notten, *De Chinezen van Nederland*. Valkenburg aan de Geul 1973¹ en 1988².

Bevat literatuurverwijzingen en kaarten.

HULPMIDDELEN

M. Maasen, J. Goossens, *Limburgs Idioticon. Verzameling dialectwoorden ("Woordenzangen"), van 1885 tot 1902 verschenen in het tijdschrift "t Daghet in den Oosten"*. Tongeren 1975.

- Alfabetisch geordend woordenboek met ong. 2500 woorden; betreft vooral Belgisch Limburg.
- J.G.M. Notten, *Aanwijzing voor de spelling van de Limburgse Dialecten*. Maastricht 1983.
- Rheinisches Wörterbuch*. Uitgegeven door J. Müller en anderen. Bonn 1929, Berlin 1931-1971 (9 delen).
- Alfabetisch geordend woordenboek. Bevat woordkaarten.
- W. Roukens, *Wort- und Sachgeographie in Niederländisch-Limburg und den benachbarten Gebieten mit besonderer Berücksichtigung des Volkskundlichen*. Dissertatie Nijmegen 1937.
- Bevat alfabetisch auteurs- en trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen
- A. Rutten, *Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*. Antwerpen 1890.
- A. Weijnen (e.a.), *Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD)*. Assen/Maastricht, 1982 - ...
- Systematisch dialectwoordenboek. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen.

TIJDSCHRIFTEN

- Veldeke, tijdschrift voor Limburgse volkscultuur*. Sinds 1926.
- Bevat dialectteksten uit beide provincies Limburg en publicaties over dialect en volkskunde.

Vlaanderen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Taeldeman, 'Het Klankpatroon van de Vlaamse Dialecten. Een inventariserend overzicht.' In: M. Devos, H. Ryckeboer, J. Taeldeman, *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. Inleiding*. Gent/ Tongeren 1979, pag. 48 - 120.

-Frans-Vlaanderen

- H. Ryckeboer, 'Het Vlaams van de Franse Westhoek in het geheel van het Nederlandse taalgebied.' In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 4 (1979)*, pag. 173 - 180.
- H. Ryckeboer, L. Maeckelberghe, 'Dialect en Cultuurtaal aan weerszijden van de rijksgrens in de Westhoek.' In: *De Franse Nederlanden/ Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 12 (1987)*, pag. 129 - 151.

-West-Vlaanderen

- F. Debrabandere, 'Het Kortrijkse Dialect.' *Verhandelingen van de Leiegouw X* (1986).
Met uitvoerige bibliografie over het Westvlaams in het algemeen en Kortrijks in het bijzonder.
- J. Jacobs, *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden*. [z.p.] 1927.
- W. Pée, 'Het Westvlaams.' In: *West-Vlaanderen 1958*, pag. 289 - 301.
- R. Van Sint-Jan, *Het West-Vlaamsch van Guido Gezelle*. [z.p.] 1931.

-Oost-Vlaanderen

- J. Taeldeman, 'De vokaalstructuur van de Oostvlaamse Dialekten.' *Bijdragen en Mededelingen van de Dialectencommissie 51*. Amsterdam 1978.
- I. Teirlinck, *Klank- en Vormleer van het Zuid-Oost-Vlaandersch Dialect*. Gent 1924.

HULPMIDDELEN

- L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*. Gent 1892; Handzame 1977².
- J. Craeynest, *LOQUELA, Taalkundig maandblad uitgegeven door G. Gezelle van 1881 tot 1895 en omgewerkt tot woordenboek*. Amsterdam 1909; Tielt, Amsterdam 1946³.
- Roland Desnerck, *Oostends Woordenboek*. Handzame 1972.
- A. Joos, *Waasch Idioticon*. Gent/Sint-Niklas 1900; Sint-Niklaas 1979.
- Karel Pynckels en Jozef De Baets, *Eekloos Dialectwoordenboek*. Eekloo 1984.
Met cassette.
- I. Teirlinck, *Zuid-Oostvlaanders Idioticon*. Gent 1908 - 1922; Handzame 1987.
- Woordenboek van de Vlaamse Dialekten*. Gent/Tongeren 1979 - ...
Systematisch dialectwoordenboek. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen.

TIJDSCHRIFTEN

Biekerf.

Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Volkskunde.

De Leiegouw.

Driemaandelijks tijdschrift van de Leiegouw, Vereniging voor

geschied-, taal- en volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.
WVD-Kontakt, sinds 1988.
Mededelingenblad van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten.

B1. LANDELIJKE INSTITUTEN EN INSTELLINGEN

Katholieke Universiteit Leuven
Departement Linguïstiek, Afdeling Naamkunde en Dialektologie
Blijde Inkomststraat 21
B-3000 Leuven
(016) 285 030

Katholieke Universiteit Nijmegen
Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde
Erasmusplein 1
NL-6525 HT Nijmegen
(080) 612 056

P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde
Keizersgracht 569-571
NL-1017 DR Amsterdam
(020) 623 469 8

Universiteit Gent
Vakgroep Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialektologie
Blandijnberg 2
B-9000 Gent
(091) 644 079

Rijksuniversiteit Groningen
Nedersaksisch Instituut
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9712 EK Groningen
(050) 635 944

Rijksuniversiteit Groningen
Fries Instituut
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9712 EK Groningen
(050) 635 944

Fryske Akademy
Doelestrjitte 8
NL-8911 DX Ljouwert
(058) 131 414

BIBLIOTHEKEN

Bibliotheek Katholieke Universiteit Brabant
Hogeschoollaan 225
Postbus 90153
NL-5000 LE Tilburg
(013) 662 124

Katholieke Universiteit Nijmegen
Bibliotheek Faculteit Letteren
Erasmusplein 1
NL-6525 HT Nijmegen
(080) 612 871

Koninklijke Bibliotheek
Prins Willem Alexanderhof 5
NL-2595 BE 's Gravenhage
(070) 314 091 1

Rijksuniversiteit Groningen
Bibliotheek Faculteit der Letteren
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9700 HS Groningen
(050) 635 940

B2. INSTITUTEN EN INSTELLINGEN PER REGIO

SONT

Postbus 11
NL-7970 AA Zuidwolde
Overkoepeling van streektaalorganisaties in Oost-Nederland.

Friesland

Frysk letterkundich museum en dokumintaesjesintrum
Grutte Tsjerkestrjitte 212
NL-8911 EG Ljouwert
(058) 120 834

Groningen

Stichting Grunneger Toal
Lopendediep 8
NL-9712 NW Groningen
(050) 181 059

Overkoepelings- en samenwerkingsverband van streektaalorganisaties in Groningen.

Het Grunneger Genootschap
Lage Esweg 16
NL-7441 AX Nijverdal

Overkoepelingsverband van Groninger verenigingen in Nederland.

Stichting 't Grunneger Bouk
Postbus 145
NL-9350 AC Leek
(05945) 168 34

Drenthe en Stellingwerven

Culturele Raad van Drenthe
Brink 42
NL-9401 HV Assen
(05920) 134 96

Stichting Het Drentse Boek
Postbus 11
NL-7920 AA Zuidwolde
(05287) 1443

Stellingwarver Schrieversronte
Postbus 138
NL-8430 AC Oosterwolde
(05160) 4533

Overijssel

IJsselakademie
Molenstraat 28A
NL-JW Kampen
(05202) 152 35

Twente Akademie
Lasondersingel 129
NL-7514 BP Enschede
(053) 334 577

Gelderland

Staring Instituut
Grutstraat 31
NL-7001 BW Doetinchem
Centrum voor het streekeigene van Achterhoek en Liemers.

Stichting Gelders Oudheidkundig Contact
Postbus 359
NL-7200 AJ Zutphen
Geeft o.a. tweemaandelijks blad uit waarin activiteiten, publicaties
van oudheidkundige/heimkundige verenigingen e.d.

BIBLIOTHEKEN

Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke
Bibliotheek
Koningstraat 26
NL-6811 DC Arnhem
Houdt bibliografie bij van Gelderse publicaties.

Noord-Holland

Genootschap Oud West-Friesland
Secr. Timmermansgildehuis
Postbus 2125
NL-1620 EC Hoorn
(02290) 1712

Stichting Creatief Westfries
Laanderweg 3
NL-1704 JT Heerhugowaard

Zuid-Holland

Stichting Strecktaal Alblasserwaard-Vijfherenlanden
Lekdijk 84
NL-2967 GD Langerak
(01843) 1232

Brabant

Stichting Brabants Heem
Postbus 49
NL-5590 AA Heeze
(04907) 618 31

Koepelorganisatie van ruim 90 heemkundekringen in de provincie Noord-Brabant. Uitgeefster van het tijdschrift Brabants Heem en van enkele boekenreeksen.

Het Noordbrabants Genootschap
Postbus 1104
NL-5200 BD 's-Hertogenbosch
(073) 139 484

Algemeen-culturele vereniging in de provincie Noord-Brabant. Uitgeefster van het tijdschrift Brabantia.

Verbond voor Heemkunde
Veldlei 84
B-2970 's-Gravenwezel

Koepelorganisatie van heemkundekringen in België. Uitgeefster van het tijdschrift Ons Heem.

Zeeland

Zeeuwsche Vereniging voor Dialectonderzoek
Boterzandstraat 15
NL-4521 AS Biervliet

Stichting De Zeeuwse Tael
Zeeuwse Bibliotheek
Postbus 8004
NL-4330 EA Middelburg

Limburg

Landschaftsverband Rheinland
Amt für rheinische Landeskunde
Endenicher Strasse 133
D-5300 Bonn 1
(0228) 267 950

Tijdschrift Volkskultur an Rhein und Maas; publicaties over dialect en volkskunde in het Rijnland en aangrenzende gebieden.

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG)
Bogaardenstraat 43
NL-6211 SN Maastricht
(043) 292 222

Limburgs Volkskundig Centrum
Allee 1a
NL-6141 AV Limbricht
(046) 526 500

Bevat onder meer het Roukens-archief; publicaties over volkskunde in de beide Limburgen.

Veldeke, vereniging voor Limburgse volkscultuur
Secr. Postbus 188
NL-6400 AD Heerlen

Tijdschrift Veldeke; publicaties over dialect in de beide Limburgen.

Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde
Secr. Sparrenhof 13
B-3290 Diest

Publicaties over dialect- en naamkunde in de beide Limburgen.

BIBLIOTHEKEN

Stadsbibliotheek Maastricht
Nieuwenhofstraat 1
NL-6211 KG Maastricht
(043) 292 222

Bevat onder meer de collectie van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.

© Stichting Nederlandse Dialecten
ISBN 90-73869-02-1
Waalre, Maart 1993
Uitgave: Stichting Nederlandse Dialecten
drukwerk: Drukkerij Lecturis BV, Eindhoven
bindwerk: Kramer Boekbinders B.V., Apeldoorn
vormgeving: Ad Dams

